

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ TECHNOLOGIJŲ FAKULTETAS
SKAITMENINIŲ TECHNOLOGIJŲ INSTITUTAS

VILMA BUREIKAITĖ

Interneto ir technologijų teisė

VAIKŲ TEISIŲ APSAUGOS ELEKTRONINĖJE
ERDVĖJE TEISINIS REGULIAVIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. Darius Šttilis

Vilnius, 2015

TURINYS

PAGRINDINIŲ SAŲVOKŲ ŽODYNĖLIS.....	3
ĮVADAS.....	4
1. VAIKO TEISĖS IR JŲ VIETA ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOJE.....	9
1.1. Vaiko teisinis subjektiškumas	9
1.2. Vaiko teisių vieta žmogaus teisių apsaugos sistemoje	12
1.3. Vaiko teisės tarptautinės, Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės kontekste	15
1.3.1. Pagrindiniai tarptautiniai teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje	16
1.3.2. Pagrindiniai Europos Sąjungos teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje	23
1.3.3. Pagrindiniai Lietuvos Respublikos teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje.....	27
1.3.4. Pagrindinės vaiko teisės elektroninėje erdvėje.....	30
2. VAIKAMS IŠKYLANČIŲ GRĖSMIŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE YPATUMAI.....	34
2.1. Vaikams iškylančių grėsmių elektroninėje erdvėje įrodymai.....	34
2.2. Elektroninėje erdvėje esamų grėsmių vaikams analizė	39
3. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE TEISINIS REGULIAVIMAS	50
3.1. Vaiko teisės sveikai augti ir vystytis elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas.....	50
3.2. Vaiko teisės į asmeninį gyvenimą ir privatumo išsaugojimą elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas	59
3.3. Vaiko teisės būti apsaugotam nuo visų rūšių bei formų smurto elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas	66
3.4. Šiandieninė ES politika, užtikrinant vaiko teisių apsaugą elektroninėje erdvėje	72
IŠVADOS.....	77
PASIŪLYMAI	80
LITERATŪROS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	81
SANTRAUKA	95
SUMMARY	96

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Deklaracija – tai pareiškimas dėl bendrųjų vadovavimosi principų, tačiau pagal tarptautinę teisę ji nėra privaloma.

Internetas – atvira, viešai prieinama tarpusavyje sujungtų globalių ir vietinių kompiuterinių tinklų visuma, ryšiui tarp kompiuterių palaikyti naudojanti TCP/IP protokolą (Civilka M. ir kt., p. 22).

Kokybiškas interneto turinys vaikams – kuriuo nors būdu vaikams naudingas turinys, pavyzdžiui, didinant jų žinias, gebėjimus ir raštingumą, ypatingą dėmesį skiriant kūrybiškumui, o ne tik jiems patrauklus ir pritaikytas naudoti, patikimas ir saugus turinys, taip pat, atitinkamais atvejais, turinys, kuriame galima iš karto atpažinti reklamą arba komercinio pobūdžio pranešimus (Interneto turinio vaikams ir jaunimui kūrimo ir teikimo gairių aprašas).

Konvencija (lot. conventio – susitarimas, sutartis) – tarptautinė sutartis, reguliuojanti tam tikros srities tarpvalstybinius santykius.

Regioninis teisinis reguliavimas – šiame darbe Europos Sąjungos teisinis reguliavimas.

Savireguliacija – kolektyvinis reguliavimas, siekiant suderinti bendrus interesus be valstybės pagalbos. Tai toks reguliavimas, dėl kurio susitaria interneto paslaugų ir/ar turinio tiekėjai ir interneto vartotojai tarpusavyje (Civilka M. ir kt., p. 39).

Skaitmeniniam raštingumui būtinas geras supratimas ir žinios apie informacinės visuomenės technologijų pobūdį, vaidmenį ir galimybes kasdieniniame gyvenime bei supratimą apie interneto ir bendravimo elektroninėmis visuomenės informavimo priemonėmis (elektroninis paštas, tinklo priemonės) teikiamas galimybes ir galimą grėsmę (2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija Nr. 2006/962/EB).

Vaikas – kiekvienas žmogus, neturintis 18-kos metų, išskyrus tuos atvejus, kai norminiai teisės aktai numato kitaip.

Vaiko teisės – tai paprasčiausiai žmogaus teisės – tai ir vaiko kaip individo apsauga, ir aplinkos, kurioje visiems vaikams užtikrinamas pilnavertis vystymasis, kūrimas.

IVADAS

Šiandien vaiko teisių tema yra aktuali ir itin svarbi visame pasaulyje, tačiau taip buvo ne visada. Tik XX amžiuje pasikeitė visuomenės požiūris į pačius vaikus, todėl šį amžių galima vadinti žmonijos demokratėjimo, pagarbos vaiko teisėms, amžiumi. Dabar vaikai laikomi visaverčiais teisės subjektais, turinčiais savarankiškas teises ir pareigas. Vis dėlto vaikai dėl ypatingos savo padėties (neveiksnumo ar dalinio veiksnumo) bei dėl fizinio ir psichinio nebrandumo nesugeba savęs apginti ir negali pasirūpinti savimi, todėl jie turi teisę į išskirtinę apsaugą.

Vaikai šiandien labai anksti pasineria į interneto ir judriojo ryšio technologijų pasaulį, todėl jau paauglystėje tampa patyrusiais technologijų naudotojais, kurie puikiai išmano interneto vingrybes. Internetas padeda vaikams mokytis, taip pat suteikia naujų galimybių bendrauti ir gerai praleisti laiką. Tačiau kaip ir realiame pasaulyje, internetinėje erdvėje galima surasti ne tik naudingų dalykų, bet ir susidurti su grėsmėmis (pavojais).

2007 metais Europos Komisijos statistikos tarnyba Eurobarometer atliko kokybinę apklausą¹, apklaudama 9-10 metų ir 12-14 metų vaikus iš visų Europos Sąjungos (toliau – ES) šalių, taip pat iš Norvegijos ir Islandijos, kuriuo buvo siekiama nustatyti ar europiečiai vaikai turi pakankamai žinių apie galimus pavojus internetinėje erdvėje. Šios apklausos rezultatai parodė, kad visai Europai reikalingas aktyvus švietimas ir saugos įgūdžių ugdymas, siekiant apsaugoti nuo pavojų elektroninėje erdvėje.

Europos Komisijos užsakymu 2010 metų pavasarį – vasarą 25-se Europos šalyse atliktas 9-16 metų amžiaus internetu besinaudojančių vaikų tyrimas. 2010 m. balandžio – liepos mėnesiais tyrimo² „ES vaikai internete II“ metu Lietuvoje buvo apklausta 1 tūkst. vaikų. Ši apklausa parodė, kad internetą Lietuvos vaikai yra pamėgę bene labiausiai Europoje. Net 95 proc. internetu besinaudojančių Lietuvos vaikų prisijungia prie interneto ne rečiau kaip kartą per savaitę, o 72 proc. tai daro kasdien³. Šiuo požiūriu Lietuva, lyginant ją su kitomis 24 tyrime dalyvavusiomis Europos šalimis, yra vienuoliktoje vietoje. Taigi Lietuvos vaikų aktyvumas elektroninėje erdvėje yra išties gana aukštas.

¹ Safer Internet for Children. Qualitative study in 29 European countries. Summary report. European Commission Directorate-General Information Society and Media, 2007. Prieiga internetu: http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/surveys/qualitative/index_en.htm [žiūrėta 2012-10-20].

² Tyrimai ir tendencijos. Lietuvos vaikai internetu naudojami bene labiausiai Europoje. Prieiga internetu: <http://www.teo.lt/node/1068> [žiūrėta 2012-11-11].

³ Pagrindiniai rezultatai. „ES vaikai internete II“ apklausa. Prieiga internetu: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsExecSummary/LithuanianExecSum.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsExecSummary/LithuanianExecSum.pdf) [žiūrėta 2013-05-06].

Lietuvos vaikai taip pat yra vieni aktyviausių Europoje socialinių tinklų naudotojų – net trys ketvirtadaliai (76 proc.) Lietuvos vaikų turi susikūrę savo asmeninį socialinį profilį. Pagal šį kriterijų Lietuvą lenkia tik Olandijos vaikai (80 proc.). Pažymėtina, kad šie skaičiai yra labai aukšti Europos kontekste (Europos vidurkis yra tik 59 proc.). Net 63 proc. Lietuvos vaikų (daugiausia Europoje) mano, jog internete galima rasti „gerų dalykų“.

Be to, Lietuvos, kaip ir Estijos vaikai, Europos kontekste išsiskiria tuo, kad yra pasiryžę internetines pažintis pratęsti bendraujant akis į akį. Beveik ketvirtadalis (23 proc.) Lietuvos vaikų susitiko su asmenimis, su kuriais susipažino internete. Palyginimui: Turkijoje tik 3 proc. Tyrimo „ES Vaikai internete“ išvadose pabrėžiama, kad kuo daugiau vaikai naudojami internetu, tuo daugiau pavojų jiems gresia. Tačiau, dauguma vaikų pripažino, jog „neprotinga“ skelbti savo adresą ar telefono numerį internete⁴. Skaičiuojama, jog iš 320,8 tūkst. vaikų Lietuvoje net 96 proc. naudojami internetu⁵. Vaikai – bene jautriausia kategorija, t. y. internete jie turi ypatingų poreikių ir yra ypač pažeidžiami, todėl būtina stengtis juos apsaugoti, aktyviai šviesti ir ugdyti jų saugaus naudojimosi internetu skaitmeninius įgūdžius.

Dauguma šalies vaikų gerai nesuvokia, kas yra asmens duomenys ir internete skelbia per daug asmeninės informacijos apie save, rodo Lietuvos vartotojų instituto atliktas tyrimas⁶. Pasak Lietuvos vartotojų instituto paskelbto pranešimo, 2010 m. pabaigoje atliktas tyrimas, kurio metu buvo apklausti 13-18 metų amžiaus 1 863 moksleiviai iš įvairių Lietuvos mokyklų, parodė, kad 92 proc. apklaustų moksleivių dažniausiai internete pateikia savo vardą, pavardę, 87 proc. – elektroninio pašto adresą, 60 proc. – telefono numerį, o 58 proc. – mokyklos pavadinimą. Be to, tyrimas parodė, kad vaikai internetinėje erdvėje nevengia elgtis rizikingai, t. y. 60 proc. vaikų pokalbių svetainėse yra bendravę ar tebebendrauja su nepažįstamais asmenimis. Lietuvos vartotojų instituto pranešime teigiama, kad tokį neatsakingą vaikų elgesį internete gali lemti bendrų žinių apie asmens duomenis, jų apsaugą bei galimas grėsmes, stoka.

Nors internetas suteikia didelių galimybių, bet juo naudojantis reikia įgūdžių, sąmoningumo ir informacijos, kurie padėtų išvengti sunkumų ir pavojų. 2011 m. lapkričio 28 d. ES Tarybos išvadose dėl

⁴ Tyrimai ir tendencijos. Lietuvos vaikai internetu naudojami bene labiausiai Europoje. Prieiga internetu: <http://www.teo.lt/node/1068> [žiūrėta 2012-11-11].

⁵EU Kids Online: National perspectives. Report, 2012. Prieiga internetu: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/PerspectivesReport.pdf> [žiūrėta 2013-05-07].

⁶ Vaikai atskleidžia per daug asmeninės informacijos internete. Prieiga internetu: <http://www.vartotojai.lt/index.php?id=1885> [žiūrėta 2013-04-16].

vaikų apsaugos skaitmeniniame pasaulyje⁷ nurodoma, kad norint sukurti vaikams geresnį internetą, reikia įgyvendinti ES, nacionaliniu ir sektorių lygmeniu suderintą politiką ir veiksmus, įtrauktinus į bendrą strategiją. 2012 m. gegužės 2 d. Europos Komisija priėmė „Europos strategiją dėl vaikams geresnio interneto“⁸.

Darbo aktualumas ir naujumas. Temos aktualumą atspindi aukščiau pateikta statistika ir ES institucijų veiksmai, siekiant apsaugoti vaikų teises, kuriant saugią internetinę aplinką. Šis magistro baigiamasis darbas yra pirmas bandymas Lietuvoje moksliniu požiūriu išsamiai išanalizuoti vaikų teisių apsaugos elektroninėje erdvėje teisinį reguliavimą.

Vaiko teisių problematikai Lietuvos teisėje nemažai dėmesio yra skyrę G. Babachinaitė, D. Jočienė, G. Sakalauskas ir kt. Dr. G. Sagatys savo disertacijoje nagrinėjo vaiko teisę į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje. 2006 m. magistrantė R. Markevičienė analizavo vaiko teisių apsaugą tarptautinėje teisėje, 2009 m. magistrantė A. Česnulevičiūtė analizavo vaiko teisių apsaugą pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. 2012 m. magistrantė J. Orlovskaja-Punia analizavo privatumo ir asmens duomenų apsaugos elektroninėje erdvėje teisinį reguliavimą, magistrantas S. Driučikas – privatumo ir asmens duomenų apsaugos elektroninėje erdvėje teisinį reguliavimą tarptautiniu mastu. Magistrantas V. Gutauskas nagrinėjo asmens duomenų teisinę apsaugą socialiniuose tinkluose. J. Ruškus, D. Žvirdauskas ir V. Kačėnuskaitė nagrinėjo interneto grėsmių suvokimą, kaip patys vaikai suvokia interneto grėsmes ir kokias vaikų reakcijas sukelia grėsmės internete, o D. Bereikienė ir Ž. Vašcova gilinosi į interneto keliamas grėsmes, vaiko teisę į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą.

Atliktos literatūros šaltinių analizės metu paaiškėjo, jog magistro baigiamojo darbo tema dar nėra aktuali tarp mokslininkų kaip mokslinių tyrimų sritis, t. y. vaiko teisės yra gana plačiai nagrinėtos, tačiau vaikų teisių apsaugos elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas iki šiol nebuvo nagrinėjamas. Taigi magistrinio darbo tema yra visiškai nauja, nes Lietuvos autoriai jos praktiškai nenagrinėjo. Todėl darbe

⁷ Tarybos išvados dėl vaikų apsaugos skaitmeniniame pasaulyje. Prieiga internetu: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/126399.pdf [žiūrėta 2013-05-07].

⁸ 2012 m. gegužės 2 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos strategija dėl vaikams geresnio interneto“ COM (2012) 196 final. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0196:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2013-05-07].

remiamasi užsienio autorių tokių kaip S. Livingstone⁹, S. van der Hof¹⁰, D. H. Brown¹¹, B. O'Neill¹² darbais.

Darbo problematika – vaikų teisių apsaugos elektroninėje erdvėje reglamentavimas.

Tyrimo klausimai:

1. Ar užtikrinama vaikų teisių apsauga elektroninėje erdvėje, vadovaujantis tarptautiniais, regioniniais ir nacionaliniais teisės aktais?

2. Ar pakankamas ir tinkamas vaikų teisių apsaugos elektroninėje erdvėje reglamentavimas?

Tyrimo objektas – vaikų teisių apsauga elektroninėje erdvėje.

Tyrimo dalykas – tarptautinės, regioninės ir nacionalinės teisės normos, reglamentuojančios vaikų teisių apsaugą elektroninėje erdvėje.

Magistrinio darbo tikslas – įvertinti ar pakankamai reglamentuota vaikų teisių apsauga elektroninėje erdvėje.

Tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai:**

1. Atskleisti vaiko kaip pilnateisio subjekto vietą žmogaus teisių apsaugos sistemoje.
2. Išnagrinėti vaiko teisių apsaugos reglamentavimą elektroninėje erdvėje tarptautiniu, regioniniu ir nacionaliniu lygiu.
3. Atskleisti interneto keliamas grėsmes vaikui ir jo teisėms.
4. Išanalizuoti pagrindinių vaiko teisių, kurios elektroninėje erdvėje yra pažeidžiamos, apsaugos būdus.

⁹ Livingstone S. Positioning Children's Interest within Debates over Internet Governance. New Questions, New Insights, New Approaches. Contributions to the Research Forum at the World Summit on Media For Children and Youth, 2010, 161-172. Prieiga internetu: http://www.nordicom.gu.se/clearinghouse.php?portal=publ&main=info_publ2.php&ex=336 [žiūrėta 2013-05-01].

¹⁰ Van der Hof S., Van den Berg B., Schermer B. Minding Minors Wandering the Web: Regulating Online Child Safety. Information Technology and Law Series, Vol. 24. Hague: Asser Press, 2014.

¹¹ Brown D. H., Pecora N. Online Data Privacy as a Children's Media Right – Toward Global Policy Principles. Journal of Children and Media, 2014, Vol. 8, No. 2.

¹² Van der Hof S., Van den Berg B., Schermer B. Minding Minors Wandering the Web: Regulating Online Child Safety. Information Technology and Law Series, Vol. 24. Hague: Asser Press, 2014. P. 19-38.

Atsižvelgiant į išskeltus uždavinius, darbo turinį sudaro 3 skyriai bei išvados ir pasiūlymai. Darbas suskirstytas į skyrius pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį.

Pirmajame skyriuje atskleidžiama vaiko samprata, jo teisinis subjektiškumas, vaiko teisių vieta žmogaus teisių apsaugos sistemoje. Taip pat analizuojamas vaiko teisių apsaugos reglamentavimas tarptautiniu, regioniniu ir nacionaliniu lygiu, išskiriamos pagrindinės vaiko teisės elektroninėje erdvėje.

Antrajame skyriuje aptariamos elektroninėje erdvėje esančios grėsmės, kurios lemia vaiko teisių pažeidimus.

Trečiajame skyriuje nagrinėjamos pagrindinės vaiko teisės, kurios elektroninėje erdvėje yra pažeidžiamos, analizuojami jų apsaugos būdai – mechanizmai, kurie yra ar gali būti pasitelkiami vaiko teisių apsaugos elektroninėje erdvėje teisiniam reguliavimui.

Darbe naudojami tyrimo metodai:

1. Lyginamasis metodas naudojamas apibendrinant vaiko ir jo teisių sampratą skirtinguose teisės aktuose bei tarptautiniuose dokumentuose.

2. Lingvistinis metodas naudojamas aiškinant ir analizuojant teisinių sąvokų prasmę pagal bendrinėje teisėje bei specialiojoje kalboje vartojamas žodžių reikšmes.

3. Loginis-analitinis metodas naudojamas aiškinant įtvirtintų teisių turinį, darant apibendrinimus ir formuojant išvadas.

4. Sisteminės analizės metodas naudojamas tiriant problemas, iškylančias vaikų teisių apsaugos srityje, atsižvelgiant į sisteminius ryšius tarp normų, įtvirtinančių vaikų teisių apsaugą elektroninėje erdvėje.

Pagrindiniai tyrimo šaltiniai – Reikšmingiausi žmogaus teisių ir vaiko teisių dokumentai, priimti Jungtinių Tautų Organizacijos bei Europos Tarybos rėmuose: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948), Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966), Vaiko teisių konvencija (1989), Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2010) ir kiti tarptautiniai bei regioniniai teisės aktai, Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas (2002) ir kiti nacionaliniai teisės aktai, publikuoti mokslininkų darbai, jurisprudencija, statistiniai duomenys.

1. VAIKO TEISĖS IR JŲ VIETA ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOJE

1.1. Vaiko teisinis subjektiškumas

Tarptautinė teisė nėra išsami pateikdama „vaiko“ sąvokos apibrėžimą¹³. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje teigiama, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-ko metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė pripažinta anksčiau. Anot G. Sakalausko, Vaiko teisių konvencija, viena vertus, formaliai apibrėžia vaiko sąvoką – asmuo, kuriam suejo 18 metų ir viena diena (kitą dieną po gimimo dienos) jau nelaikomas vaiku. Kita vertus, ji neįtvirtina visuotinės vaiko sąvokos, tik paaiškina Konvencijoje vartojamą¹⁴. Tokio reglamentavimo pranašumas yra tas, kad jis suteikia lankstumo nacionalinei teisei, t. y. viršutinė amžiaus riba gali būti numatyta aukštesnė arba žemesnė nei 18 metų. Vadinasi, prie Vaiko teisių konvencijos prisijungusios valstybės turi garantuoti joje įtvirtintas teises asmenims bent iki 18 metų ir palieka teisę nacionalinių įstatymų kompetencijai nustatyti, kokiais atvejais asmens pilnametystė gali būti pripažįstama anksčiau.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo¹⁵ 2 straipsnyje nurodyta, kad vaikas yra žmogus, neturintis 18-ko metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip. Civiliniame kodekse¹⁶ asmenys iki 18 metų vadinami nepilnamečiais (tai apibrėžta Civilinio kodekso Antrosios knygos I dalies I skyriaus antrame skirsnyje „Veiknumas“), tačiau jie skirstomi į dvi grupes: iki 14 metų (neturintys veiknumo) ir nuo 14 iki 18 metų (turintys dalinį veiknumą). Visiškas asmens civilinis veiknumas atsiranda: a) kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. 18 metų (Civilinio kodekso 2.5 straipsnio 1 dalis); b) asmuo tampa emancipuotu, t. y. jeigu yra pagrindas asmuo, sulaukęs 16 metų, teismo tvarka pripažįstamas visiškai veiksniumi (Civilinio kodekso 2.9 straipsnio 1 dalis); c) kai įstatymai leidžia asmeniui sudaryti santuoką anksčiau, nei jam sueis 18 metų (jam dar nesant pilnamečiu), jis įgyja visišką civilinį veiknumą nuo santuokos sudarymo momento (Civilinio kodekso 2.5 straipsnio 2 dalis). Taigi Lietuvoje vaiku yra laikomas kiekvienas nepilnametis asmuo (neturintis 18 metų), išskyrus tuos atvejus, kai įstatymai numato kitaip, t. y. kai jis įgyja visišką civilinį veiknumą sudarydamas santuoką arba emancipacijos būdu.

¹³ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

¹⁴ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. - Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000. P. 6.

¹⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Nei 1924 m. rugsėjo 26 d. Tautų Lygos patvirtinta Ženevos vaiko teisių deklaracija¹⁷, nei jos pagrindu 1959 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JTO) Generalinės Asamblėjos priimta Vaiko teisių deklaracija¹⁸, neįtvirtino vaiko teisinio statuso. Besivystant vaiko socialiniam statusui, iš pradžių nacionalinė teisė, o vėliau ir tarptautinė teisė pripažino vaiko teisinį subjektiškumą¹⁹. Vaiko teisinį subjektiškumą atskleidžia didėjančių vaiko sugebėjimų principas, nustatytas Vaiko teisių konvencijos 5 straipsnyje. Pasak K. Boele-Woelki, viena svarbiausių šiuolaikinių tendencijų yra perėjimas nuo suvokimo, kad vaikams reikalinga apsauga, į suvokimą, kad vaikai turi savo teises, kuriomis jie turi turėti galimybę naudotis savarankiškai arba padedami tėvų ar globėjų²⁰. Didėjančių vaiko sugebėjimų principas sąlygoja laipsnišką veiksnio įgijimą. Vadinasi, vaikui vystantis ir bręstant, didėja jo galimybės pačiam rinktis ir kontroliuoti savo gyvenimą.

Mokslinėje literatūroje tebevyksta diskusijos vaiko teisinio subjektiškumo klausimu. Vieni teoretikai (G. Van Buerenas, N. Vuckovic-Sahovic, A. Saldenas ir kt.) teigiamai vertina Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintą autonomišką vaiko teisių koncepciją, tuo tarpu kiti (R. G. Wilinsas, A. Morita, C. Breen ir kt.) mano, kad pripažįstant vaiko teisių autonomiškumą buvo žengtas gana radikalus žingsnis, dar kiti (B. C. Hafen, J. O. Hafen, J. P. Lucier'is ir kt.) nesutinka, kad vaikas gali turėti savarankiškas teises²¹. Anot G. Sagačio, bene ryškiausias šios kontroversijos pavyzdys yra Jungtinių Amerikos Valstijų atsisakymas ratifikuoti Vaiko teisių konvenciją (ji ratifikuota visose šalyse, išskyrus JAV ir Somalį). Teigtina, kad nepaisant įvairių diskusijų vaiko teisinio subjektiškumo klausimu (jo teisinės prigimties, apimties ir naudos pačiam vaikui), akivaizdu, jog šiandien tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje lieka vis mažiau sričių, kur būtų ribojamas ar ginčytinas vaiko teisių savarankiškumas.

Lietuvai²² ratifikavus Vaiko teisių konvenciją, pasak J. Stripeikienės, iš esmės pakito vaiko, kaip teisės subjekto, teisinis statusas, tačiau šis tarptautinis teisės aktas sunkiai buvo įgyvendinamas

¹⁷ 1924 Geneva Declaration of the Rights of the Child. Prieiga internetu: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> [žiūrėta: 2014-12-11].

¹⁸ 1959 Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. Prieiga internetu: http://www.ebiblioteka.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/JUNGTINIU%20TAUTU%20VAIKO%20TEISIU%20DEKLARACIJA.pdf [žiūrėta 2014-01-14].

¹⁹ Fottrell, D. One step forward or two steps sideways? Assessing the first decade of the United Nations Convention on the Rights of the Child. In *Revisiting Children's Rights. 10 years of the UN Convention on the Rights of the Child*. Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 1.

²⁰ Boele-Woelki, K. The Roads Towards a European Family Law. *Electronic Journal of Comparative Law*, 1997, 1 (1), P. 13. Prieiga internetu: <http://www.ejcl.org/11/abs11-1.html> [žiūrėta 2012-10-20].

²¹ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 34-35.

²² 1992 m. sausio 8 d. Lietuva prisijungė prie Vaiko teisių konvencijos, o 1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimas ją ratifikavo. Tarptautinių sutarčių ratifikavimas padaro jų nuostatas, tiesiogiai taikomomis Lietuvos teisinėje sistemoje.

praktikoje²³. Lietuvos Respublikos Konstitucijos²⁴ 39 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“, tačiau ilgą laiką tokio įstatymo nebuvo. Taigi buvo būtina priimti nacionalinį įstatymą, kuriame būtų įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės. Rengiant Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, buvo remiamasi Vaiko teisių deklaracija, Vaiko teisių konvencija bei Lietuvos Respublikos Konstitucija. Parengtas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas turėjo neprieštarauti šiems trims aktams, nes priešingu atveju, jis netektų galios. 1996 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, kuriame įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės, laisvės bei pareigos, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausios garantijos²⁵. Nors Lietuvoje visa vaiko teisių apsauga stovi ant tam tikro pagrindo – vaiko kaip savarankiško teisės subjekto suvokimo, tačiau visuomenėje vis dar vaikas nėra matomas kaip savarankiškas teisės subjektas ir aktyvus teisių turėtojas.

Teisinis subjektiškumas, kaip galimybė įgyti teises ir pareigas, būdinga fiziniams bei juridiniams asmenims. Fizinių asmenų teisinis subjektiškumas įgyjamas gimus²⁶. Galiojančiame Civiliniame kodekse numatytos vaiko neturtinės teisės (pavyzdžiui, teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamumą, teisė į garbę ir orumą, teisė į atvaizdą) ir turtinės teisės, kurias jis turi atskirai nuo tėvų. Kadangi subjektiškumas kaip teisinė prielaida įgyti teises ir pareigas yra abstraktus pobūdžio, apibrėžiant subjekto teisių ir pareigų apimtį, taip pat ir teisinę galimybę jas įgyti, teisingiau kalbėti apie subjekto teisinį statusą²⁷. Vaikas dėl objektyvių priežasčių (dėl psichinio ir fizinio nesubrendimo) negali pats laisvai naudotis savo teisėmis, todėl jo teisinis statusas yra ribojamas laiku iki 18 metų, išskyrus įstatymų numatytus atvejus (jau minėta nepilnamečio santuoka ir emancipacija). Taigi paprastai vaiko teisinis statusas apibrėžiamas amžiumi iki 18 metų.

Anot B. Kairienės, vaiko teisinis statusas siejamas su dviem teisinėmis kategorijomis: vaiko teisėmis bei vaiko interesais. Vaikas pats negali savarankiškai įgyvendinti savo teisių ir interesų, todėl kitiems asmenims, visų pirma tėvams, yra numatyta teisė ir pareiga įgyvendinti vaiko teises ir atsižvelgti į jo interesus. Pareiga užtikrinti vaiko teises ir interesus vis dėlto išeina už šeimos ribų, todėl valstybės pareiga yra pasirūpinti vaikų gerove, kurią atspindi geriausių vaiko interesų užtikrinimas²⁸.

²³ Stripeikienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema Lietuvos teisėje, *Jurisprudencija*, 2003, 42 (34). P. 15.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1104.

²⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807.

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

²⁷ Stripeikienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema Lietuvos teisėje. *Jurisprudencija*, 2003, 42 (34). P. 14.

²⁸ Kairienė B. Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, 4 (4). P. 1446.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos Respublikos Seimui priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą buvo žengtas pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką kaip savarankišką teisės subjektą (nors Lietuva Vaiko teisių konvenciją buvo ratifikavusi jau 1995 metais). Atsižvelgiant į vaiko padėties specifiškumą, vaikas yra pripažįstamas kaip pilnavertis, pilnateisis ir savarankiškas subjektas, reikalaujantis ypatingos priežiūros bei apsaugos. Vaiko teisėms įgyvendinti kuriama vaiko teisių apsaugos sistema, paremta vaiko interesų viršenybės principu. Tačiau pačioje Lietuvos visuomenėje vaikas vis dar nėra matomas kaip savarankiškas teisės subjektas ir aktyvus teisių turėtojas.

1.2. Vaiko teisių vieta žmogaus teisių apsaugos sistemoje

Žmogaus teisių samprata yra dinamiška, istoriškai ji kito ir plėtėsi. Dabartinė žmogaus teisių samprata ir sistema atspindi kelių šimtmečių filosofines ir teisines idėjas. „Šiuolaikinė žmogaus teisių ir laisvių samprata susiklostė filosofijos ir dviejų teisės doktrinų – prigimtinių ir pozityviosios – raidos įtakoje“²⁹. Pagrindiniais teisinio pozityvizmo atstovais laikomi: J. Austinas, ir H. L. A. Hartas (anglosaksų), o K. M. Bergbohmas, R. Iheringas ir G. Jellinekas (kontinentinio pozityvizmo). Pozityvizmo teorijos šalininkai žmogaus teises kildino iš valstybės valios, t. y. nustatytas įstatymais ar kitais teisės aktais³⁰. Prigimtinių teisės koncepcija pradėta formuluoti antikinėje Graikijoje ir Romoje, vėliau buvo vystoma Viduramžių krikščionybėje ir Renesanso epochoje. Prigimtinių teisės idėjos buvo interpretuojamos T. Hobso, Dž. Loko, Ž. Ž. Ruso ir kitų autorių darbuose. Prigimtinių teisės doktrina žvelgia į žmogaus teises kaip į neatskiriamas nuo individo teises, kurių ištakos – Dievo valia, žmogaus prigimtis arba žmogaus protas³¹. Žmogaus teisės iškeliamos virš valstybės, t. y. valstybė turi ne suteikti žmonėms teises, bet apsaugoti tas teises, kurias jie turi savaime kaip lygūs ir laisvi³². Taigi apibendrinant šių dviejų doktrinų santykį, teigtina, jog prigimtinių teisę būtų galima laikyti teisės normų turiniu, o pozityviąją teisę – prigimtinių teisių formaliąja išraiška. Būtent pozityviosios teisės normomis prigimtinių teisės idėja buvo išreikšta teisės aktuose, kai buvo pradėtas sudarinėti žmogaus teisių ir laisvių sąrašas.

XVIII amžiaus pabaigoje prigimtinių teisės principai susilaukė konstitucinio pripažinimo. Pirmiausia jie buvo įtvirtinti 1776 m. JAV Nepriklausomybės deklaracijoje, vėliau – 1789 m. Prancūzijos

²⁹ Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2002. P. 275.

³⁰ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia. 2000. P. 80.

³¹ Ten pat. P. 77.

³² Pranevičienė B. Utilitarizavimo įtaka žmogaus teisių sistemai. Jurisprudencija, 2008, 4 (106). P. 39.

žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje bei kitų valstybių teisės aktuose³³. 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija iki šiol išlieka vienu svarbiausiu žmogaus teises skelbiančiu aktu, kuriame suformuluotas reikšmingas žmogaus teisių katalogas. Deklaracijoje įtvirtintos esminės prigimtinės žmogaus teisės (laisvė ir lygybė, laisvė reikšti mintis ir nuomonę, nuosavybės neliečiamybė ir kitos nuostatos, atspindinčios to meto žmogaus teisių sampratą). 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos nuostatos atsispindėjo daugelyje vėliau priimtų Europos valstybių konstitucijų, tame tarpe ir Lietuvos. Taigi per visą žmogaus teisių vystymosi laikotarpį buvo plėtojami trys svarbiausi žmogaus teisių aspektai – žmogaus vientisumas (integralumas), laisvė ir lygybė, pagarba kiekvieno žmogaus orumui³⁴. Teigtina, kad kelių šimtmečių filosofines ir teises idėjas atspindi dabartinė žmogaus teisių apsaugos sistema.

Jungtinėms Tautoms priėmus pagrindinius žmogaus teisių gynimo dokumentus, buvo sukurti tarptautiniai teisiniai žmogaus teisių apsaugos pagrindai. JTO Generalinės Asamblėjos 1948 m. paskelbta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, vėliau, 1966 m., priimti Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas bei jo 1966 m. ir 1989 m. fakultatyviniai protokolai sudaro Tarptautinę žmogaus teisių chartiją³⁵. Atsižvelgiant į Tarptautinės žmogaus teisių chartijos nuostatas, sukurta šiuolaikinė žmogaus teisių samprata ir universali sistema.

1993 m. Jungtinių Tautų organizuotoje Pasaulinėje žmogaus teisių konferencijoje priimtos Vienos deklaracijos ir veiksmų programos 5 straipsnyje teigiama: „Visos žmogaus teisės yra universalios, nedalomos ir tarpusavyje priklausomos bei susijusios. Tarptautinė bendrija privalo užtikrinti žmogaus teises globaliu lygiu, remiantis sąžiningumu ir lygybe, tais pačiais pagrindais ir tuo pačiu būdu“³⁶. Taigi galima išskirti šiuos pagrindinius žmogaus teisių bruožus: universalumas, nedalomumas, tarpusavio priklausomumas, tarpusavio sąsaja.

Teigtina, kad klasikinis žmogaus teisių skirstymas susiformavo pagal tarptautinių žmogaus teisių dokumentų nuostatas, atspindinčias istorinę žmogaus teisių raidą. Tradiciškai siekiant susisteminti (arba katalogizuoti) žmogaus teises, jos skirstomos į trijų kartų žmogaus teises. Pirmosios kartos žmogaus teisėms priskiriamos pilietinės (asmeninės) ir politinės teisės (teisė į žmogaus orumą, laisvę ir lygybę,

³³ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2009. P. 79.

³⁴ Žmogaus teisių samprata. Prieiga internetu: <http://manoteises.lt/enciklopedija/zmogaus-teisiu-samprata/> [žiūrėta 2015-01-26].

³⁵ Pagrindinės Jungtinių Tautų veiklos sritys. Prieiga internetu: <http://unesco.lt/apie/jungtines-tautos/pagrindines-jungtiniu-tautu-veiklos-sritys> [žiūrėta 2015-01-27].

³⁶ 1993 Vienna Declaration and Programme of Action. Prieiga internetu: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx> [žiūrėta 2015-01-26].

asmens neliečiamybę ir kt.). Šios teisės nėra valstybės suteikiamos ar kitaip „dovanojamos“, priešingai, valstybės yra įpareigosotos saugoti šias teises ir užtikrinti jų įgyvendinimą. Siekiant išlaikyti valstybių socialinį stabilumą, XX amžiaus pradžioje atsirado antros kartos žmogaus teisės – ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės (teisė dirbti, teisė į aprūpinimą, teisė į mokslą ir kt.). Pastarųjų teisių įgyvendinimas priklauso nuo visuomenės, ekonomiškai pajėgiančios jas garantuoti (tai esminis pirmosios ir antrosios kartos žmogaus teisių skirtumas). Trečiosios kartos žmogaus teisės vadinamos solidarumo teisėmis (teisė į taiką, sveiką aplinką, mažumų teisės ir kt.). Taigi žmogaus teisės ir laisvės galioja įvairiose gyvenimo srityse. Dėl žmogaus teisių sisteminimo kartų principu pagrįstumo pastaruoju metu teisinėje literatūroje išsakomos abejonės³⁷. Pasak S. Vidrinskaitės, šiuolaikinėje žmogaus teisių koncepcijoje atsisakoma atskirų žmogaus teisių rūšių nagrinėjimo izoliuotai vienu nuo kitų, pirmenybę teikiant kuriai nors iš kategorijų, o paskelbus Vienos deklaraciją ir veiksmų programą, žmogaus teisės analizuojamos kaip bendra individo poreikių ir galimybių realizavimo sistema³⁸. Poreikių sistema yra tinkamiausias būdas pagrįsti pagrindinių žmogaus teisių prigimtį³⁹. Vadinasi, individo poreikiai yra tinkamiausias kriterijus sisteminant žmogaus teises.

Apibendrinant galima teigti, kad žmogaus teisių ir laisvių sąrašas yra nuolat kintantis (dinamiškas). XX amžiaus antroje pusėje žmogaus teisių katalogas neišvengiamai plėtėsi į jį įtraukiant naujas asmenų grupes⁴⁰ (tame tarpe ir vaikus) bei gyvenimo sritis, pradėjo formuotis nauji žmogaus teisių ir laisvių klasifikavimo pagrindai. Taigi vaikų, kaip ypatingos asmenų grupės, teisių išskyrimas prasidėjo tik praėjus keliems šimtmečiams nuo sąvokos „žmogaus teisės“ atsiradimo.

JT Vaiko teisių komitetas yra ne vieną kartą pasisakęs, kad vaikas turi būti laikomas kaip aktyvus teisės subjektas ir kad Vaiko teisių konvencijos tikslas – pabrėžti, jog žmogaus teisės taikomos ir vaikui⁴¹. Taigi vaiko teisės yra paprasčiausiai žmogaus teisės – tai ir vaiko kaip individo apsauga, ir aplinkos, kurioje visiems vaikams užtikrinamas pilnavertis vystymasis, kūrimas⁴². Vaiko teisės teisinėje sistemoje tampa svarbia žmogaus teisių instituto dalimi, visuomenės interesai, susiję su vaikais, virsta pareiga

³⁷ Pranevičienė B. Utilitarizavimo įtaka žmogaus teisių sistemai. *Jurisprudencija*, 2008, 4 (106). P. 38.

³⁸ Vidrinskaitė S. Žmogaus teisių katalogas: Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisinės aktualijos. *Jurisprudencija*, 2006, 4 (82). P. 9.

³⁹ Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 14.

⁴⁰ Jungtinės Tautos priėmė pagrindinius vaiko teisių gynimo dokumentus.

⁴¹ Hodgkin R., Newell P. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*. Vilnius: Jungtinių Tautų vaikų fondas, 2005. P. 113.

⁴² *Vaiko teisės Europoje*. Jaunimo forumo medžiaga. Vilnius: Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“, 2000. P. 16.

išskirti vaiko teises iš kitų grupių teisių. G. Babachinaitė žmogaus teisių ir vaiko teisių santykį apibūdina trimis aspektais⁴³:

- 1) vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus teises ir laisves, kuriomis sugeba naudotis;
- 2) atsižvelgiant į protinį ir fizinį nesubrendimą, vaikui būtina ypatinga apsauga bei priežiūra, teisinė apsauga iki gimimo, tiek ir po jo;
- 3) atsižvelgiant į tai, kad vaikas dėl savo asmenybės ypatumų (fizinio ir socialinio nesubrendimo) nesugeba savo teisėmis pasinaudoti bei apginti savo interesų, visuomenėje turi būti sukurti socialiniai institutai, garantuojantys efektyvų vaiko teisių gynimą ir atliekantys vaiko teisių įgyvendinimo garantų vaidmenį.

Vaiko teisėms reikia išskirtinio dėmesio, pabrėžiant, kad vaikai yra atskira žmonių grupė turinti savo teises, kurioms būtų kreipiamas ypatingas dėmesys. Pasak G. Sagačio, vaikai turi visas bendrąsias žmogaus teises ir laisves, tačiau priklausomai nuo vaiko amžiaus, fizinės, emocinės, socialinės brandos, lemiančios vaiko interesus ir poreikius, teisės vaikui, lyginant su suaugusiais, gali būti praplėstos arba apribotos⁴⁴. Vaiko fizinės, psichinės, socialinės raidos bruožai lemia vaiko ypatingus poreikius, todėl vaikai turi teisių, kurių neturi suaugusieji. Pavyzdžiui, vaikai gali turėti tokių teisių, kurios nebūdingos suaugusiems – teisę, kad juo būtų pasirūpinta, teisę žaisti, teisę sveikai vystytis ir pan.⁴⁵

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko teisės yra sudėtinė žmogaus teisių sistemos dalis. Vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas bendrąsias žmogaus teises ir laisves. Tačiau vaikai dėl ypatingos savo padėties yra išskirtinė asmenų grupė, todėl pirmiausia vaiko teises turi užtikrinti tėvai ir valstybė, priimdama įstatymus ir savo veikla sudarydama sąlygas šių teisių įgyvendinimui bei imdamasi konkrečių priemonių, kad nebūtų pažeidžiamos šios teisės.

1.3. Vaiko teisės tarptautinės, Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės kontekste

Kiekviena valstybė siekia apsaugoti savo piliečių teises, įteisindama jas teisės aktuose. Kaip jau ir buvo minėta, vaikas, kaip pilnavertis visuomenės narys, taip pat turi savo teises. Lietuvoje, kaip ir

⁴³ Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos. // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: Konferencijos medžiaga. Lietuvos teisininkų draugija, Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. P. 19.

⁴⁴ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 32.

⁴⁵ 1959 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijos 2, 6, 7 principai.

daugelyje kitų pasaulio valstybių, vaiko teisės ir jo teisėti interesai, vaiko gerovės užtikrinimo mechanizmas yra įtvirtinti tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu.

Pirmiausia aptarsime tarptautinius teisės aktus, nes jie turi viršenybę nacionalinės teisės aktų atžvilgiu. Tai nustato keletas Lietuvos Respublikos teisės aktų:

a) Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje pažymima, kad „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“. Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad tarptautinių sutarčių ratifikavimas padaro jų nuostatas tiesiogiai taikomomis Lietuvos teisinėje sistemoje⁴⁶.

b) Civilinio kodekso 1 knygos „Bendrosios nuostatos“ 1.13 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatytos kitokios taisyklės negu tos, kurias numato šis kodeksas ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių normos“.

c) Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo⁴⁷ 11 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, pagal kurią „įsigaliojusias, taip pat laikinai taikomas Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis Lietuvos Respublikoje privaloma vykdyti“, o tuo atveju, „jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos“ (11 straipsnio 2 dalis).

1.3.1. Pagrindiniai tarptautiniai teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje

Pirmą kartą apie išskirtinę vaikų padėtį tarptautinėje bendruomenėje buvo garsiai prabilta po Pirmojo Pasaulinio karo. Jungtinė Karalystė buvo pirmoji šalis, kuri rimtai susirūpino vaikų teisinio statuso įtvirtinimu ir elgesio su jais humanizavimu. Šioje šalyje 1919 metais įsteigta pirmoji pasaulyje vaikų teisių gynimo organizacija – sąjunga „Gelbėkit vaikus“⁴⁸, kurią įsteigė Eglantain Džeb. Ji, kartu su kitais suinteresuotais žmonėmis, parengė Vaiko teisių deklaracijos projektą⁴⁹. 1924 metais Tautų Lyga patvirtino Vaiko teisių deklaraciją ir nuo to laiko ją imta vadinti Ženevos vaiko teisių deklaracija.

⁴⁶ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius, 2004. P. 16.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.

⁴⁸ Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius, 2003. Prieiga internetu: http://www.academia.edu/1520990/Socializacija_ir_vaike_gerove [žiūrėta: 2013-06-02].

⁴⁹ Vaiko teisės Europoje. Jaunimo forumo medžiaga. - Vilnius: Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“, 2000. P. 20.

Ženevos vaiko teisių deklaracijoje buvo suformuluoti penki vaiko teisių reglamentavimo principai.⁵⁰ Ženevos vaiko teisių deklaracija, kurioje apibrėžiamos vaiko teisės į materialinę aprūpinimą, dvasinį vystymąsi, išskirtinę pagalbą nelaimės atveju (nuo įvairių stichijų iki karo grėsmės), laisvę nuo ekonominio išnaudojimo (priverstinio darbo ar patekimo į vergovę) ir socialiai atsakingą ugdymą, tapo pirmuoju oficialiu tarptautiniu dokumentu, skirtu vaiko teisių apsaugai, kuris įtakojo tolimesnę vaiko teisių idėjos vystymąsi. Antrasis Pasaulinis karas atnešė daug kančių ne tik suaugusiems, bet ir vaikams, likusiems be pastogės ir tėvų globos. Dėl to po karo ankstesni penki principai buvo papildyti dar dviem: buvo siekiama apsaugoti vaikus su negalia ir vaikus nukentėjusius nuo karo. Būtent Ženevos vaiko teisių deklaracijoje pirmą kartą buvo suformuluota svarbi mintis dėl ypatingos vaiko apsaugos būtinumo⁵¹.

1948 m. gruodžio 10 d. JTO Generalinė Asamblėja Paryžiuje priėmė Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, kurios 2 straipsnis nustato, kad kiekvienas žmogus gali naudotis visomis teisėmis ir laisvėmis, paskelbtomis Deklaracijoje. Tai reiškia, kad ir vaikas turi visas šioje Deklaracijoje išvardintas teises, kuriomis gali naudotis. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 5 straipsnyje įtvirtintas draudimas dėl žmogaus kankinimo ir žiauraus, nežmoniško ar žeminančio orumą elgesio su juo. Deklaracijos 12 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad kiekvienas turi teisę į įstatymo apsaugą nuo savavališko kišimosi į privatumą ar susirašinėjimą, arba kėsinosi į garbę ir reputaciją. Deklaracijos 19 straipsnis nustato, kad „kiekvienas turi teisę laisvai laikytis savo įsitikinimų ir juos reikšti; ši teisė apima laisvę nekliudomam turėti savo nuomonę ir ieškoti informacijos bei idėjų, jas gauti ir skleisti visokiomis priemonėmis ir nepaisant valstybės sienų“. Taigi jau XX amžiaus viduryje buvo įtvirtinta nuostata dėl laisvo informacijos judėjimo nepaisant valstybės sienų. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 25 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad vaikai turi teisę būti ypač globojami ir remiami. Vėl pabrėžiamas ypatingas vaiko statusas, jo apsaugos būtinumas. 1991 m. kovo 12 d. Lietuva pasirašė Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją⁵² bei įsipareigojo laikytis jos nuostatų ir principų. Būtina paminėti, kad Visuotinė žmogaus teisių deklaracija turėjo įtakos priimant Vaiko teisių deklaraciją bei Vaiko teisių konvenciją.

1959 m. lapkričio 20 d. JTO Generalinė Asamblėja, atsižvelgdama į tai, kad vaikas yra fiziškai ir protiškaai nesubrendęs, bei jam nuo pat gimimo reikalinga priežiūra ir apsauga, paskelbė Vaiko teisių

⁵⁰ 1924 Geneva Declaration of the Rights of the Child. Prieiga internetu: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> [žiūrėta: 2014-12-11].

⁵¹ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos preambulė.

⁵² 1948 m. Jungtinių Tautų visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

deklaraciją⁵³. Šios Deklaracijos tikslas – sudaryti sąlygas, kad vaikai turėtų laimingą vaikystę ir galėtų naudotis nustatytomis teisėmis bei laisvėmis. Visi piliečiai yra raginami pripažinti, ginti ir gerbti vaikų teises, t. y. duoti vaikui viską, ką turi geriausio. Vaiko teisių deklaracija yra skirta visiems pasaulio vaikams, todėl kiekvienas vaikas privalo turėti galimybę naudotis šioje Deklaracijoje įtvirtintomis teisėmis. Vaiko teisių deklaracijoje apibrėžiami 10 svarbiausių principų, numatytų vaikams naudotis savo teisėmis ir laisvėmis. Deklaracijos 2 principas nustato, kad „įstatymu ir kitokiomis priemonėmis vaikui turi būti garantuota ypatinga apsauga ir suteikiamos galimybės ir sąlygos sveikai ir normaliai vystytis fiziškai, protiška, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Šiuo tikslu leidžiant įstatymus, svarbiausias motyvas turi būti vaiko interesų užtikrinimas“. Taigi Vaiko teisių deklaracijoje apibrėžtos vaiko teisės atspindi vaiko augimo ir vystymosi prielaidas, apimančias ne tik fizinę ir protinę, bet sykiu dvasinę, kultūrinę ir socialinę raidą, o vaiko teisių įgyvendinimas siejamas su prioritetiniu vaiko interesų apsaugos principu. Deklaracijos 8 principu pirmiausia užtikrinamas paramos ir apsaugos suteikimas būtent vaikui. Vaiko teisių deklaracijos 9 principas teigia, kad vaikas turi būti apsaugotas nuo visų netinkamo elgesio su juo, žiaurumo, išnaudojimo formų. Pažymėtina, kad Vaiko teisių deklaracija suteikė visiems vaikams vienodas teises be jokių išlygų. Lietuva prie Vaiko teisių deklaracijos prisijungė 1992 m. sausio 5 d.

Prieš tai paminėti dokumentai (Vaiko teisių deklaracija ir Vaiko teisių konvencija) yra skirti konkrečiai vaiko teisėms. Be jų yra daug kitų dokumentų, kurie taip pat įtvirtina vaiko teises, tai: 1966 m. Tarptautinis pilietinių politinių teisių paktas⁵⁴ ir 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas⁵⁵. Tarptautinio pilietinių politinių teisių pakto 7 straipsnyje įtvirtintas draudimas dėl žmogaus kankinimo ar žiauraus, nežmoniško ar žeminančio orumą elgesio su juo. Tarptautinio pilietinių politinių teisių pakto 17 straipsnyje įtvirtinta asmeninio ir šeimos gyvenimo apsauga, susirašinėjimo slaptumas, taip pat apsauga nuo neteisėto kėsinosi į garbę ir orumą. Tarptautinio pilietinių politinių teisių pakto 19 straipsnis nustato, kad „kiekvienas žmogus turi teisę į saviraiškos laisvę; ši teisė apima laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir perteikti visokią informaciją bei idėjas, nepaisant valstybių sienų, žodžiu, raštu arba per spaudą [...]“⁵⁶, taip pat pažymima, kad naudojimasis gali būti tam tikrais atžvilgiais ribojamas, tiek, kiek numato įstatymai. Pakto 24 straipsnyje nustatyta, kad „kiekvienas vaikas [...] turi

⁵³ 1959 Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. Prieiga internetu: http://www.ebiblioteka.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/JUNGTINIU%20TAUTU%20VAIKO%20TEISIU%20DEKLARACIJA.pdf [žiūrėta 2014-01-14].

⁵⁴ Tarptautinis pilietinių politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.

⁵⁵ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios 2002, Nr. 77-3290.

teisę į tokias apsaugos priemones, kurių reikia jam, kaip nepilnamečiui, ir kurias turi teikti šeima, visuomenė ir valstybė. Teigtina, kad kaip ir Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, Pakte įvirtinta nuostata dėl laisvo informacijos judėjimo nepaisant valstybių sienų. Tarptautinis pilietinių politinių teisių paktas dar kartą pabrėžia, kad vaikui reikia ypatingo dėmesio ir apsaugos, kurią privalo suteikti šeima ir valstybė. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 10 straipsnis nustato, kad „specialių apsaugos ir pagalbos priemonių turi būti imamasi visų vaikų ir jaunuolių atžvilgiu [...]“. Taigi Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas išskiria vaiką, kaip labiau pažeidžiamą visuomenės grupės narį, kuris neturi galimybių ginti savo teises ir pagrindines laisves ir kuriam būtinos specialios apsaugos priemonės.

1979-uosius metus Jungtinės Tautos (toliau – JT) paskelbė „Tarptautiniais vaiko metais“ ir numatė parengti oficialų dokumentą – Vaiko teisių konvenciją. Taigi praėjus 30 metų po Vaiko teisių deklaracijos paskelbimo, 1989 m. lapkričio 20 d. JTO Generalinė Asamblėja paskelbė Vaiko teisių konvenciją⁵⁶, kuri įsigaliojo 1990 metais. Vadovaujantis šiuo dokumentu vaiko teisės tapo ne tik deklaruojamos, bet pripažįstamos ir ginamos tarptautiniu mastu. Šiai dienai Vaiko teisių konvencija yra ratifikuota 194-iose pasaulio šalyse (išskyrus JAV ir Somalį)⁵⁷. Lietuva prie Vaiko teisių konvencijos prisijungė 1992 m. sausio 8 d., o 1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimas ją ratifikavo. Tarptautinių sutarčių ratifikavimas padaro jų nuostatas, tiesiogiai taikomomis Lietuvos teisinėje sistemoje. Taigi mūsų valstybė parodė, kad ji įsipareigoja ginti vaiko teises ir saugoti vaikus nuo bet kokio netinkamo elgesio.

Vaiko teisių konvencija pirmą kartą išsamiai apibrėžė vaiko teises ir ne tik rekomendavo, bet įpareigojo valstybes dalyves jas gerbti ir garantuoti. Ši Konvencija – pirmasis tarptautinis dokumentas, ginantis tokį platų ir išsamų teisių spektrą – vaiko pilietines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrines teises. Joje detalai išdėstyta, ko reikia kiekvienam vaikui, kad vaikystė būtų saugi ir laiminga. Tarptautinėje bendruomenėje ji dar vadinama „Vaikų teisių konstitucija“. Vaiko teisių konvencija – universalus pobūdžio. Ji apjungia į vieną dokumentą vaiko teises, kurias anksčiau buvo galima surasti įvairiuose, žmogaus ir vaiko teises įtvirtinančiuose dokumentuose. Kaip jau buvo minėta vaiko ir žmogaus teisės yra neatskiriamos, jos yra priklausomos viena nuo kitos ir susijusios viena su kita, be to yra universalios.

Vaiko teisių konvencija yra unikali tuo, kad yra:

⁵⁶ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

⁵⁷ 11. Convention on the Rights of the Child. STATUS AS AT: 20-01-2015 05:01:12 EDT. Prieiga internetu: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en [žiūrėta 2015-01-20].

- **Bendra ir išsami**, užtikrinanti vaiko pilietines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrinės teises.
- **Universali**, taikoma visiems vaikams visose situacijose bet kuriame pasaulio kampelyje.
- **Besąlygiška**, nes net vyriausybės, turinčios ribotus išteklius, skatinamos imtis veiksmų, kad būtų apsaugotos vaiko teisės.
- **Holistinė**, tvirtinanti, kad visos teisės yra vienodai svarbios, nedalomos ir tarpusavyje susijusios.

Vaiko teisių konvencija įtvirtina daugelį vaiko teisių, išdėstytų ankstesniuose dokumentuose, tačiau ji apima ir naujas nuostatas vaikų atžvilgiu, pavyzdžiui, teisę į dalyvavimą ir principą, kad visuose sprendimuose, susijusiuose su vaiku, vaiko interesai yra svarbiausi⁵⁸. Vaiko teisių konvencijos 2 straipsnyje teigiama, kad valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai. Konvencijos 3 straipsnis garantuoja vaikui reikiamą apsaugą ir globą. Vaiko teisių konvencijos 6 straipsnis užtikrina vaiko sveiką vystymąsi.

Mokslininkai S. Livingston ir B. O’Neill išskiria plačiai paplitusius tris pagrindinius principus (angl. 3P: „*provision*“, „*protection*“, „*participation*“), nustatytus Vaiko teisių konvencijoje: bazinių poreikių patenkinimas aprūpinant vaiką, vaiko apsauga nuo nepriežiūros ir išnaudojimo bei vaiko dalyvavimas šeimoje ir bendruomenėje. Šie principai laikomi atspirties tašku, atsižvelgiant į vaiko teises internete⁵⁹.

1. Apsaugos teisės. Didžioji dalis tarptautinių pastangų buvo įdėta užtikrinant vaiko teisių apsaugą Vaiko teisių konvencijos 19 ir 34 straipsnių nuostatomis. Konvencijos 19 straipsnis⁶⁰ įtvirtina vaiko apsaugos būtinumą nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą, o Konvencijos 34 straipsnyje vėl užsimenama apie būtinybę ginti vaiką nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų. Vaiko teisių konvencijos 36 straipsnis teigia, kad vaikas turi teisę būti apsaugotas nuo visų kitų išnaudojimo formų, darančių kokią nors žalą jo gerovei. Konvencijos 37 straipsnis kalba apie vaiko apsaugos būtinumą, kad jis nepatirtų kankinimų ar kitokio žiauraus, nežmoniško arba orumą žeminančio elgesio ar bausmių. Pasak S. Livingston ir B. O’Neill, vaikų apsauga nuo seksualinio

⁵⁸ Vaiko apsauga. Vadovas parlamentarams. Lietuva: UAB Adomo Jakšto spaustuvė, 2005. P. 12.

⁵⁹ Van der Hof S., Van den Berg B., Schermer B. *Minding Minors Wandering the Web: Regulating Online Child Safety*. Information Technology and Law Series, Vol. 24. Hague: Asser Press, 2014. P. 22.

⁶⁰ 2011 m. JT Vaiko teisių komiteto Bendrajame komentare Nr. 13 pabrėžiama, jog šis straipsnis numato valstybių narių pareigą įtvirtinti vaiko apsaugą nuo visų formų smurto „nedelsiant ir besąlygiškai“. Prieiga internetu: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf žiūrėta [2015-02-23].

išnaudojimo internete – vienas iš svarbiausių vaikų apsaugos internete politinių tikslų nuo pirmųjų interneto atsiradimo dienų, dedant tarptautines teisėsaugos pastangas, įvairių techninių priemonių panaudojimą, savireguliacijos iniciatyvas per tarptautinį specialią telefono linijų tinklą, ir platų tarptautinį bendradarbiavimą – „pranešimo ir turinio šalinimo“ procedūras, kad internetas taptų saugesnis⁶¹. Mažiau aiškus iniciatyvų, skirtų vaiko apsaugai nuo kenkiančios informacijos ir medžiagos, reikalavimas (Konvencijos 17 straipsnio e dalis). Konvencijos 18 straipsnis įpareigoja valstybes dalyves paremti tėvus besirūpinančius vaiko interesais. Tai plati sritis, kurioje vaikų apsauga buvo įgyvendinta per savireguliacijos iniciatyvas, skatinančias įgyvendinti tėvų kontrolę bei prietaisų ir platformų filtravimą, klasifikavimo ir ženklavimo konsultavimo schemų vystymą.

Internetinėje aplinkoje sunkiai įgyvendinamos ir Vaiko teisių konvencijos 16 straipsnio nuostatos, garantuojančios vaiko teisę į privatumą. Konvencijos 16 straipsnio 1 dalis nustato, kad „nė vienas vaikas neturi patirti savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį [...] gyvenimą, [...] arba neteisėto kėsinosi į jo garbę ir reputaciją“. Konvencijos 16 straipsnio 2 dalis skelbia, kad vaikas turi teisę nuo tokio kišimosi ar kėsinosi būti ginamas įstatymo. Teigtina, kad užtikrinant saugią elektroninę erdvę, balansuojama tarp vaiko teisės į asmeninį gyvenimą bei teisės į saviraiškos laisvę internete (Konvencijos 13 straipsnis). Mokslininkų S. Livingston ir B. O’Neill teigimu, Konvencijos 8 straipsnis – vaiko teisė išsaugoti savo identitetą – kelia naujus iššūkius įstatymų leidėjams, siekiantiems neatsilikti nuo naujų technologijų, kurios gali kelti grėsmę vaikų asmeninės informacijos saugumui ir privatumui internete⁶².

2. Aprūpinimo teisės. Vaiko teisių konvencijos 17 straipsnis nustato masinės informacijos svarbą. Šiuo straipsniu valstybės dalyvės įsipareigojo rūpintis, kad vaikas galėtų naudotis įvairių tiek nacionalinių, tiek tarptautinių šaltinių informacija ir medžiaga, kuri prisideda prie jų socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės ir skatina jų fizinį bei psichinį vystymąsi. Tuo pačiu buvo pasisakyta už principų, padedančių apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos, formavimą pagal Konvencijos 13 ir 18 straipsnių nuostatas. Konvencijos 17 straipsnis glaudžiai siejasi su vaiko teisėmis į saviraiškos laisvę (13 straipsnis) ir į geriausias vystymosi sąlygas (6 straipsnis). Žiniasklaida turi būti skatinama skleisti teigiamą, vaikui naudingą medžiagą, atitinkančią Konvencijos 29 straipsnyje numatytus lavinimo tikslus.

⁶¹ Van der Hof S., Van den Berg B., Schermer B. *Minding Minors Wandering the Web: Regulating Online Child Safety*. Information Technology and Law Series, Vol. 24. Hague: Asser Press, 2014. P. 24.

⁶² Ten pat. P. 25.

JT Vaiko teisių komitetui susirūpinimą kelia žalingos informacijos sklaida naudojant naujas technologijas, įskaitant ir internetą⁶³. Vaiko teisių konvencijos dešimtmečio proga Jungtinių Tautų vaikų fondas (UNICEF) 1999 m. Norvegijoje organizavo seminarą tema „Vaikas ir žiniasklaida“. Jo metu buvo peržiūrėtos Vaiko teisių konvencijos nuostatos, o ypač Konvencijos 17 straipsnis, ir priimtas dokumentas „Oslo uždaviniai“, kuriame išvardijamos problemos, su kuriomis susiduria vyriausybės, organizacijos, atskiri asmenys ir privačios organizacijos, siekiančios įgyvendinti vaiko teisę gauti tinkamą informaciją. Dėl besivystančių visuomenės informavimo priemonių, politikos formuotojams buvo mestas iššūkis „integruoti realybę (naujas technologijas, globalizaciją ir dalyvavimo teisę) į politiką“. Mokslininkų teigimu, šios dvi doktrinos padėjo globalios politikos, nukreiptos į žiniasklaidą, pagrindą⁶⁴.

3. Dalyvavimo teisės. Vaiko teisių konvencijos 12, 13, 14 ir 15 straipsniai įtvirtina vaiko dalyvavimo teisę. Konvencijos 13 straipsnis nustato, kad „vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę, todėl ši teisė apima laisvę ieškoti, gauti ir perduoti bet kokio pobūdžio informaciją ir idėjas nepaisant sienų [...]“. Šis straipsnis užtikrina vaiko saviraiškos laisvę ir tiesiogiai yra susijęs su internetine aplinka. Pažymėtina, kad įgyvendinant saviraiškos laisvę, būtina gerbti kitų asmenų teises ir/ar reputaciją. Konvencijos 15 straipsnis „asociacijų laisvė“ taip pat tiesiogiai susijęs su internetu, kadangi dabar vaikai gali laisvai naršyti internete ir jame bet ką sutikti. Mokslininkų S. Livingston ir B. O’Neill teigimu, siekiant apsaugoti vaikus gali kilti konfliktas su turimomis jų teisėmis į minties, žodžio, susirinkimų ir asociacijų laisves. Geriausi vaiko interesai gali būti užtikrinti tik apribojant prieigą prie turinio, kuris yra potencialiai žalingas jų vystymuisi, tačiau tai priklauso nuo vaiko amžiaus ir jo brandos⁶⁵.

Vaiko teisių konvencijos 27 straipsnis nustato vaiko teisę į tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi. Šis straipsnis sujungia du esminius Vaiko teisių konvencijos principus, kurie nurodyti ir kituose straipsniuose. Pirmasis, įtvirtintas 27 straipsnio 1 dalyje, yra vaiko teisė į „vystymąsi“, kuris, turi būti užtikrintas „visomis išgalėmis“ (6 straipsnis) arba „kuo plačiau“ (29 straipsnis). Antrasis principas, nustatytas Konvencijos 27 straipsnio 2 ir 4 dalyse, tas, kad tėvams pirmiausia priklauso pareiga su valstybės pagalba užtikrinti tokį vystymąsi. Šis

⁶³ Hodgkin R., Newell P. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas. Vilnius: Jungtinių Tautų vaikų fondas, 2005. P. 164.

⁶⁴ Brown D. H., Pecora N. Online Data Privacy as a Children’s Media Right“ Toward Global Policy Principles. Journal of Children and Media, 2014, Vol. 8, No. 2. P. 202.

⁶⁵ Van der Hof S., Van den Berg B., Schermer B. Minding Minors Wandering the Web: Regulating Online Child Safety. Information Technology and Law Series, Vol. 24. Hague: Asser Press, 2014. P. 27.

principas taip pat įtvirtintas Konvencijos 5, 7 ir 18 straipsniuose⁶⁶. Taigi už vaiko teisės sveikai vystytis įgyvendinimą pirmiausia atsakingi tėvai, o valstybė privalo prireikus padėti tėvams įgyvendinti šią teisę.

Būtina paminėti nuo Vaiko teisių konvencijos neatsiejamą 2000 m. Fakultatyvinį protokolą dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos⁶⁷. Šis protokolas įpareigoja valstybes užtikrinti, jog vaikų pardavimui, vaikų prostitucijai ir vaikų pornografijai būtų taikomi baudžiamieji įstatymai, valstybės taip pat imasi priemonių apsaugoti vaikų, tapusių šio protokolo numatytų veikų aukomis, teises ir interesus visais baudžiamojo proceso etapais.

Apibendrinant galima teigti, kad atkūrus nepriklausomybę, Lietuva pasirašė nemažai tarptautinių dokumentų, tačiau reikšmingiausias iš jų 1995 metais Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota 1989 m. Vaiko teisių konvencija, kuri tiesiogiai įtvirtina pagrindines vaiko teises ir laisves bei nustato būdus joms užtikrinti. Kai kurios Vaiko teisių konvencijos nuostatos yra tiesiogiai susiję su internetine aplinka, pavyzdžiui Konvencijos 13 ir 15 straipsniai, nustatantys vaiko dalyvavimo teisę, Konvencijos 17 straipsnis, pasisakantis už principų, padedančių apginti vaiką nuo kenksmingos informacijos, esančios ir elektroninėje erdvėje, formavimą. Paprastai vaiko interesai užtikrinami apribojant prieigą prie interneto turinio, kuris gali būti žalingas jo vystymuisi. Tačiau toks ribojimas gali suvaržyti vaiko teisę į saviraiškos laisvę ir bendravimą internete, t. y. dalyvavimo teisę.

1.3.2. Pagrindiniai Europos Sąjungos teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje

1950 m. lapkričio 4 d. Europos Taryba Romoje pasirašė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją⁶⁸, dar žinomą kaip Europos žmogaus teisių konvencija, kuri įsigaliojo 1953 m. rugsėjo 3 d. Regioniniu (Europos) lygiu priimta Europos žmogaus teisių konvencija – pirmoji tarptautinė sutartis, kurioje buvo kodifikuotos žmogaus teisės⁶⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad šioje Konvencijoje nėra išskirtų vaikų, kaip atskiros socialinės grupės, teisių. Nepaisant to, vaiko teisių apsaugos aspektas kyla ir yra išplėtotas Europos žmogaus teisių konvencijos taikymo praktikoje pagal atitinkamus Konvencijos straipsnius⁷⁰. Pažymėtina, kad Europos žmogaus teisių konvencijoje pirmą kartą

⁶⁶ Hodgkin R., Newell P. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas. Vilnius: Jungtinių Tautų vaikų fondas, 2005. P. 267.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1989 metų Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 108-4028.

⁶⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

⁶⁹ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 277.

⁷⁰ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius, 2004. P. 160.

įtvirtinta individualios peticijos teisė, suteikianti individui teisę pateikti skundą Europos Žmogaus Teisių Teismui, skundžiant savo valstybę dėl jo teisių ir pagrindinių laisvių pažeidimo⁷¹.

Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnyje įtvirtinta orumo apsauga, kartu su kankinimo ir žiauraus elgesio draudimu. Konvencijos 10 straipsnyje įtvirtinta saviraiškos laisvė, apimanti laisvę reikšti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas nepaisant valstybės sienų. Konvencijos 8 straipsnyje yra aiškiai paliestas privataus (asmeninio) ir šeimos gyvenimo neliečiamumo ir susirašinėjimo slaptumo aspektas. Teigtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje teisės į atvaizdą apribojimai vertinami pakankamai griežtai⁷², pažymint, kad asmens atvaizdas yra itin artimai susijęs su pačiu asmeniu ir atvaizdo platinimas gali apriboti privatumą labiau negu vien verbalinės informacijos sklaidimas. Šioje byloje dėl kūdikio inkubatoriuje atvaizdo Teismas konstatavo, kad „teisė į atvaizdo apsaugą yra viena pagrindinių asmeninės raidos sudėtinių dalių ir suponuoja teisę kontroliuoti šio atvaizdo naudojimą. Nors dažniausiai teisė kontroliuoti šį naudojimą reiškia asmens galimybę atsisakyti leisti skelbti atvaizdą, ji taip pat apima galimybę prieštarauti šio atvaizdo fiksavimui, saugojimui ir atgaminimui“. Taigi pagal EŽTT praktiką teisė į atvaizdą pripažįstama privataus asmens gyvenimo sudėtine dalimi, dėl to asmens nuotrauka gali būti paviešinta tik nepažeidžiant privataus gyvenimo apsaugą reglamentuojančių teisės normų, turint teisėtą tikslą bei egzistuojant būtinumui demokratinėje visuomenėje. Vadinasi, teisė į privatų gyvenimą nėra absoliuti.

1993 m. gegužės 14 d. Lietuva pasirašė Europos žmogaus teisių konvenciją, o 1995 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos Seimas ją ratifikavo⁷³, taip pat ratifikavo ir kai kuriuos jos papildomus protokolus. Europos žmogaus teisių konvencija Lietuvoje įsigaliojo 1995 m. birželio 20 d.⁷⁴ Vadinasi, Lietuva įsipareigojo savo vidaus įstatymus derinti su Europos žmogaus teisių konvencijos bei jos papildomų protokolų nuostatomis.

2001 m. gegužės 15 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą „Dėl 1996 metų Europos socialinės chartijos (pataisytos) ratifikavimo“⁷⁵. Šiuo įstatymu Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo

⁷¹ Jočienė D., Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. Jurisprudencija, 2010, P. 98.

⁷² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Reklos and Davourlis v. Greece*.

⁷³ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos Ketvirtojo, Septintojo ir Vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 37-913.

⁷⁴ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms CETS No.: 005. Status as of: 23/2/2015. Prieiga internetu: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=8&DF=23/02/2015&CL=ENG> [žiūrėta 2015-02-23].

⁷⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1996 metų Europos socialinės chartijos (pataisytos) ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1699.

1996 m. Europos socialinę chartiją (pataisytą). Siekiant užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta vaikų ir paauglių teisė augti aplinkoje, kuri skatina visapusišką jų asmenybės ir fizinių bei protinių galių vystymąsi, Chartijos 17 straipsniu užtikrinama vaikų ir paauglių teisė į socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą.

2008 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą „Dėl Lisabonos sutarties, iš dalies keičiančios Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, ratifikavimo“⁷⁶. Šiuo įstatymu Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 2007 m. gruodžio 13 d. Lisabonoje 27 ES valstybių ar vyriausybių vadovų pasirašytą Lisabonos sutartį, iš dalies keičiančią Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį. 2008 m. gegužės 14 d. Respublikos Prezidentas pasirašė įstatymą dėl Lisabonos sutarties ratifikavimo. Lisabonos sutarties ratifikavimo procesas visose ES šalyse narėse užbaigtas 2009 m. lapkritį, o Lisabonos sutartis įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.

Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Sąjunga pripažįsta [...] Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje [...] išdėstytas teises, laisves ir principus; Chartija turi tokią pat teisinę vertę, kaip ir Sutartys“. Vadinasi, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija⁷⁷ yra pirminis ES teisės aktas, turintis privalomąją teisinę galią ES valstybėms narėms (Jungtinei Karalystei ir Lenkijai taikoma leidžianti nukrypti nuostata). Nors ir buvo priimtas protokolas, skirtas Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymui Jungtinėje Karalystėje ir Lenkijoje išaiškinti, tai nereiškia, kad Chartija neturi įtakos šių dviejų valstybių narių teisei tvarkai, kaip tai aiškiai nustatė Europos Sąjungos Teisingumo Teismas [*N.S., sprendimas byloje C-411/10*]⁷⁸. Taigi pasirašius Lisabonos sutartį, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija įgijo privalomąją teisinę galią ir ji vienodai taikytina visose ES valstybėse narėse (šiuo metu 28-iose).

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje pirmą kartą ES istorijoje viename tekste aprašomos visos pilietinės, politinės, ekonominės ir socialinės ES piliečių bei visų ES teritorijoje gyvenančių asmenų teisės. Chartijos preambulėje nurodoma, kad „Sąjunga remiasi nedalomomis ir visuotinėmis vertybėmis: žmogaus orumu, laisve, lygybe ir solidarumu; ji grindžiama demokratijos ir teisinės valstybės principais. Įkurdama Sąjungos pilietybę ir plėtodama laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, Sąjunga daugiausia dėmesio savo veikloje skiria žmogui“. Galima teigti, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija

⁷⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lisabonos sutarties, iš dalies keičiančios Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 56-2123.

⁷⁷ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (OL 2010/C 83/02).

⁷⁸ Faktų apie Europos Sąjungą suvestinės. Pagrindinių teisių chartija. Prieiga internetu: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/lt/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html [žiūrėta 2015-01-26].

būdamas svarbiausiu rašytiniu žmogaus teisių apsaugos dokumentu ES teisėje formuoja žmogaus teisių apsaugos pagrindus visoje ES.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos preambulėje įtvirtinamos pagrindinės teisės, kylančios iš visoms valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų ir tarptautinių įsipareigojimų, Europos žmogaus teisių konvencijos, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir EŽTT teisminės praktikos⁷⁹. Daugelyje Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos straipsnių įtvirtintos tos pačios teisės ir laisvės, kaip ir Europos žmogaus teisių konvencijoje (pavyzdžiui, teisė į gyvybę, kankinimų ir žiauraus elgesio draudimą (orumo apsaugą), saviraiškos laisvė ir kt.), tačiau Chartijoje įtvirtintos teisės visgi yra platesnės, be to joje įtvirtintos ir visiškai naujos, Konvencijoje nenumatytos, teisės (pavyzdžiui, vaikų, pagyvenusių žmonių, neįgaliųjų teisės). Europos Sąjungos sutarties 3 straipsnio 3 dalyje aiškiai reikalaujama, kad ES skatintų vaiko teisių apsaugą⁸⁰. Kaip vieną iš vaiko teisių apsaugos būdų galima laikyti Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos nuostatas.

Pasak D. Jočienės, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje tiesiogiai įtvirtintos vaikų teisės, o tai nėra tiesiogiai įtvirtinta Europos žmogaus teisių konvencijos tekste, tačiau šias teises EŽTT gina per savo praktiką, aiškindamas arba taikydamas vieną ar kitą Konvencijos nuostatą⁸¹. Chartijoje pripažįstama, kad vaikai yra nepriklausomi ir autonomiškai teisių turėtojai. Chartijos 24 straipsnis nustato, kad „vaikai turi teisę į jų gerovei užtikrinti būtiną apsaugą ir globą“. Šis straipsnis grindžiamas Vaiko teisių konvencija, kurią ratifikavo visos 28 ES valstybės narės. Jame taip pat nustatyta, kad valstybės ir privačios institucijos turi pirmiausia vadovautis vaiko interesais.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintos ir kitos svarbios teisės, kurias būtina paminėti. Chartijos 1 straipsnyje įtvirtinta orumo apsauga. Tuo tarpu Chartijos 4 straipsnis uždraudžia kankinimą ir nežmonišką ar žeminantį elgesį arba baudimą. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 7 straipsnis užtikrina teisę į privataus gyvenimo apsaugą ir komunikacijos slaptumą. Chartijos 8 straipsnyje numatyta nauja teisė – asmens duomenų apsauga. Chartijos 11 straipsnis užtikrina saviraiškos ir informacijos laisvę nepaisant valstybių sienų.

Apibendrinant galima teigti, kad Lisabonos sutartimi Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijai suteikta tokia pat teisinė galia kaip ir sutartims, t. y. Chartija įgijo privalomąją teisinę galią. Chartija –

⁷⁹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (OL 2010/C 83/02).

⁸⁰ Suvestinės sutartys. Pagrindinių teisių chartija. Prieiga internetu: http://europa.eu/pol/pdf/qc3209190lhc_002.pdf [žiūrėta 2015-01-26]. P. 17.

⁸¹ Jočienė D., Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. Jurisprudencija, 2010, P. 105.

vienodai taikytina visose ES valstybėse narėse ir yra vienas iš pagrindinių ES dokumentų, kuriame pripažinta, kad vaikai yra ne vien asmenys, kuriems reikia apsaugos, tačiau jie turi ir individualias teises. Nors vaikų teisės nėra tiesiogiai įtvirtintos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatose, tačiau Europos žmogaus teisių teismas jas gina per savo praktiką, formuodamas precedentinę teisę.

1.3.3. Pagrindiniai Lietuvos Respublikos teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje

Vaiko teises ir jų apsaugą įtvirtina ne tik tarptautiniai ir regioniniai dokumentai, bet ir nacionaliniai, t. y. Lietuvos Respublikos teisės aktai: 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1996 m. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 2002 m. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Tam tikros vaiko teisių apsaugos nuostatos yra įtvirtintos Civilinio kodekso⁸² Antrojoje knygoje „Asmenys“ ir Trečiojoje knygoje „Šeimos teisė“. Teisės aktų, įtvirtinančių vaiko teises bei jų apsaugą, yra ir daugiau, tačiau aptarsime tik svarbiausius iš jų.

Lietuvos Respublikos Konstitucija⁸³ (toliau – Konstitucija) – pagrindinis ir aukščiausią juridinę galią turintis šalies įstatymas, kuriuo remiantis turi būti užtikrinamos žmogaus teisės. Pagrindines žmogaus teises ir laisves skelbia Konstitucijos II skirsnis „Žmogus ir valstybė“. Preambulėje ir kituose skyriuose (III, IV) taip pat yra išdėstytos žmogaus teisės ir laisvės. Konstitucijos 18 straipsnyje teigiama, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Tai reiškia, kad jas suteikia ne valstybė. Žmogaus (taip pat ir vaiko) teisės ir laisvės yra kilusios iš žmogaus prigimties ir niekas jų negali atimti. Taigi galima daryti išvadą, kad vaiko teises įtvirtina ir saugo Konstitucija.

Konstitucijos 38 straipsnyje įtvirtinta valstybės pareiga saugoti ir globoti vaikystę. Nors Konstitucijos 39 straipsnyje teigiama, kad „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“, tačiau kurį laiką tokio įstatymo nebuvo. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas⁸⁴ buvo priimtas tik 1996 m. kovo 14 d. Galima teigti, kad Lietuvos Respublikos Seimui priėmus šį įstatymą buvo žengtas pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką kaip savarankišką teisės subjektą (nors Lietuva Vaiko teisių konvenciją buvo ratifikavusi jau 1995 metais).

⁸² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1104.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme yra įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės (perkeltos pagrindinės Vaiko teisių konvencijos nuostatos), nustatytos svarbiausios jų apsaugos garantijos. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą sudaro 11 skyrių, kuriuose reglamentuojami svarbiausi vaiko santykiai: su valstybe, šeima, socialine aplinka, specialiomis institucijomis, numatytos vaiko pareigos, atsakomybė. Bendrosiose nuostatose nurodyta įstatymo paskirtis, vaiko sąvoka, bendrosios vaiko teisių apsaugos nuostatos, pagrindinės vaiko teisių apsaugos garantijos, apibrėžiama, kas yra teisėti vaiko atstovai ir kt. II skyrius – Pagrindinės vaiko teisės ir laisvės – skirtas vaiko pilietinėms ir socialinėms teisėms bei laisvėms, kurias garantuoja valstybė. Jame įtvirtintos tokios teisės kaip: teisė gyventi ir augti (7 straipsnis), teisė būti sveikam (8 straipsnyje įtvirtinta teisė garantuojama priemonėmis, leidžiančiomis sudaryti vaikui sveiką ir saugią aplinką), teisė į individualybę ir jos išsaugojimą (9 straipsnis), teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę (10 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisės turinį sudaro savarankiška vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą, susirašinėjimo slaptumą, teisė į asmens neliečiamumą ir laisvę. Šio straipsnio nuostatos taip pat įtvirtinta, kad aukščiau paminėtas vaiko teises bei laisves saugo ir gina Konstitucija bei kiti teisės aktai.

Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą įtvirtinta Konstitucijos 22 straipsnyje, kuriame, be kita ko, nustatyta, kad įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeiminių gyvenimą, kėsintis į jo garbę ir orumą. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime⁸⁵ teigiama, kad „privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas [...]“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) teisės aiškinimo ir taikymo praktikoje pripažįstama, kad privataus gyvenimo neliečiamumas reiškia tai, kad informaciją apie asmens privatų gyvenimą galima skelbti tik jo sutikimu. Asmuo savo sutikimą gali išreikšti žodžiu, raštu, toks sutikimas gali būti nuspėjamas ir iš konkludentinių veiksmų⁸⁶. Vadovaudamasis EŽTT suformuota praktika, civilinėje byloje dėl teisės į privatumą pažeidimo, LAT savo sprendimu teisę į atvaizdą pripažino asmens privataus gyvenimo dalimi⁸⁷. Tačiau nors šioje byloje ieškovė D. B. buvo nepilnametė, o ją atstovavo atstovė pagal įstatymą T. Ž., LAT, aiškindamas teisę į atvaizdą, vadovavosi Europos žmogaus teisių

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2005, Nr. 1-7.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 12 d. nutartis *L. K. v. G. B. ir kt.* byloje Nr. 3K-7-437/2002; 2008 m. sausio 2 d. nutartis *S. Š., V. Š. v. UAB „Lietuvos rytas“* byloje Nr. 3K-7-2/2008.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje *T. Ž. v. K. H. Zudermano gimnazija*, bylos Nr. 3K-3-262/2011.

konvencijos, Konstitucijos ir Civilinio kodekso nuostatomis, bet ne Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 straipsnio 1 dalies nuostatomis, kurios taipogi įtvirtina vaiko teisę į asmeninį gyvenimą.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis), teisė į gyvenimo sąlygas (11 straipsnis), teisė į poilsį ir laisvalaikį (16 straipsnis) ir kt. III skyriuje – Vaikas ir šeima – nustatomos vaiko teisės šeimoje, įtvirtinama tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų pareiga auklėti, prižiūrėti, išlaikyti vaiką ir kt. VII skyriuje – Vaikas ir socialinė aplinka – reglamentuotos vaiko apsaugos nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos, tame tarpe psichinio ar fizinio smurto, bendrosios nuostatos (43 straipsnis), apsaugos nuo alkoholinių gėrimų bei rūkymo (44 straipsnis), narkotinių medžiagų vartojimo (45 straipsnis), seksualinio išnaudojimo (47 straipsnis) garantijos. Įstatymo 46 straipsnyje įtvirtintas draudimas rodyti, parduoti, dauginti ir nuomoti vaikams žaislus, kino filmus, garso ir vaizdo įrašus, literatūrą, laikraščius, žurnalus bei kitus leidinius, kurie tiesiogiai skatina ar propaguoja karą, žiaurų elgesį, smurtą, pornografiją ar kitaip kenkia vaiko dvasiniam bei doroviniam vystymuisi. IX skyriuje – Atsakomybė už vaiko teisių pažeidimus – įtvirtinta tėvų ir kitų teisėtų vaiko atstovų, o taip pat ir kitų fizinių bei juridinių asmenų atsakomybė, už vaiko teisių pažeidimus. X skyriuje – Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema – numatytos Lietuvoje esančios vaiko teisių apsaugos institucijos bei jų veiklos organizavimas.

Galima teigti, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatos tiesiogiai neįtvirtina vaiko teisių apsaugos elektroninėje erdvėje, tačiau jame galima išvelgti nuostatas, kurios susijusios su interneto aplinka (pavyzdžiui, vaiko teisė į bendravimą ir susirašinėjimo slaptumą). Tiesiogiai vaiko teisių apsaugą elektroninėje erdvėje įtvirtina Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo⁸⁸ nuostatos, kurios bus detaliau analizuojamos kitame skyriuje. Pažymėtina, kad pagrindinis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo principas – apsauga nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos.

2013 m. lapkričio 27 d. vykusioje konferencijoje „Vaikystė be smurto: vaikų apsaugos iššūkiai ir galimybės“, kurią organizavo Paramos vaikams centras, buvo išsakyta nuomonė, jog didelė teisinė vaiko teisių apsaugos spraga yra ta, kad nėra realiai veikiančio pagrindinio vaiko teisių apsaugos įstatymo. Toks įstatymas turėtų būti pagrindas valstybės institucijoms pilnavertiškai atlikti savo funkcijas, o tuo pačiu būtų ir priemonė inicijuoti platesnius socialinius pokyčius bei požiūrių ir elgesio modelių kaitą visuomenėje. Pažymėtina, kad į vieningos politikos nebuvimą dėmesį atkreipė ir JT Vaiko teisių

⁸⁸ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.

komitetas, kuris pažymėjo, jog Lietuva yra priėmusi daugybę programų ir priemonių planų, tačiau vieningos visaapimančios vaiko teisių strategijos, kuri padengtų visas Vaiko teisių konvencijos sritis, ir būtų lyg skėtis visoms kitoms programoms, ir atspirties taškas visoms institucijoms, dirbančioms su vaiko teisėmis, Lietuva taip ir neturi parengusi. Teigtina, kad 1996 m. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas yra morališkai pasenęs ir neatitinka šių dienų realybės. Pavyzdžiui, jame nepabrėžiamas vaiko teisių elektroninėje erdvėje užtikrinimo būtinumas, nors jau daugiau nei prieš 10 metų JT Vaiko teisių komitetas ir JT vaikų fondas (UNICEF) išskėlė žalingos informacijos, kuri gali pakenkti vaikui, sklaidos naudojant naująsias technologijas (tame tarpe ir internetą), problemas. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nauja redakcija, suderinta su tarptautiniais įsipareigojimais ir nacionaline teise, turėjo būti patvirtinta dar 2006 metais⁸⁹, tačiau buvo atlikti tik kai kurių straipsnių pakeitimai (nesusiję su vaikų teisėmis elektroninėje erdvėje). Vėliau šis įstatymas daugiau nebuvo keičiamas. Taigi naujos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijos vis dar nėra, ir neaišku, ar ji kada nors bus.

Apibendrinant galima teigti, kad nors Lietuvoje yra išleista ir ratifikuota daugybė teisės aktų ginančių vaikų teises, tačiau kol kas pagrindinis vaiko teisių apsaugos įstatymas – Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas – nėra realiai veikiantis (LAT 2011 m. gegužės 31 d. nutartyje aiškindamas teisę į atvaizdą, netaikė šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalies nuostatų, kurios reglamentuoja vaiko teisę į asmeninį gyvenimą). Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme perkeltos ne visos, tik pagrindinės, Vaiko teisių konvencijos nuostatos, be to kai kurios šio įstatymo nuostatos yra pasenę ir neatitinka šių dienų aktualijų (pavyzdžiui, nepabrėžiamas vaiko teisių elektroninėje erdvėje užtikrinimo būtinumas). Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas tiesiogiai neįtvirtina vaiko teisių apsaugos elektroninėje erdvėje, tačiau jame galima įžvelgti kai kurias nuostatas, susijusias ir su interneto aplinka, pavyzdžiui 10 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta vaiko teisė į bendravimą ir susirašinėjimo slaptumą (toks bendravimas gali būti vykdomas įvairiais būdais ir priemonėmis, tame tarpe ir elektroninėje erdvėje). Be to, dėl interneto specifikos šio įstatymo taikymas elektroninėje erdvėje yra gerokai sudėtingesnis.

1.3.4. Pagrindinės vaiko teisės elektroninėje erdvėje

Mokslinėje literatūroje interneto sąvoką, jo funkcijas bei teikiamas paslaugas nagrinėja M. Castells ir daugelis kitų mokslininkų. Pasak M. Castells'o, „internetas“ yra globalaus kompiuterinio

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metų plano patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2005, Nr. 25-802.

komunikavimo stuburas: tai tinklas, jungiantis daugumą kompiuterinių tinklų⁹⁰. „Internetas“ – atvira, viešai prieinama tarpusavyje sujungtų globalių ir vietinių kompiuterinių tinklų visuma, ryšiui tarp kompiuterių palaikyti naudojanti TCP/IP protokolą⁹¹. Labai dažnai „internetu“ ir „elektroninės erdvės“ sąvokos vartojamos kaip sinonimai, tačiau jų nereikėtų tapatinti. „Elektroninė erdvė“ – tai nepriklausoma, neturinti fizinių ir teisinių sienų komunikacijos aplinka, kuri neturi centralizuoto valdymo ar centralizuotų kontrolės mechanizmų. Internetas turėtų būti suprantamas kaip vienas iš elektroninės erdvės elementų⁹². Tačiau toliau darbe sąvokos „internetas“ ir „elektroninė erdvė“ bus vartojamos kaip sinonimai.

Kiekvienos demokratinės valstybės pagrindas – saviraiškos laisvės ir teisės gauti bei skleisti informaciją (dalyvavimo teisės) užtikrinimas. Saviraiškos, dar vadinama nuomonių reiškimo, laisvė – tai teisė turėti įsitikimus ir juos laisvai reikšti. Tai viena iš pagrindinių žmogaus (tame tarpe ir vaiko) teisių reglamentuota Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 19 straipsnyje, Tarptautinio pilietinių politinių teisių paktu 19 straipsnyje, Vaiko teisių konvencijos 13 straipsnyje, Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnyje, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 11 straipsnyje bei įtvirtinta Konstitucijos 25 straipsnyje ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 straipsnyje. Taigi Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 straipsnio nuostatos įtvirtina savarankišką vaiko teisę į bendravimą ir susirašinėjimo slaptumą. Vaiko bendravimas ir susirašinėjimas gali būti vykdomas įvairiomis priemonėmis: telefonu, laiškais bei elektroninėje erdvėje. Pasak D. Bereikienės ir Ž. Vašcovos, nepaisant teisės normų, kurios įtvirtina vaiko teises į bendravimo ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą gausos, šių teisių realizavimas nėra užtikrintas, nes esamas teisinis reguliavimas nesudaro pakankamo teisinio pagrindo eliminuoti grėsmes, kylančias vaikui bendraujant ir susirašinėjant elektroninėje erdvėje. Taip pat nacionaliniai teisės aktai, įtvirtinantys vaiko teisę į bendravimo ir susirašinėjimo slaptumą, iš esmės neskirsto vaiko teisės į saviraišką apimtį pagal vaiko bendravimo ir susirašinėjimo priemones bei būdus, įstatymų leidėjai šios vaiko teisės turinio apimtį nesieja su vaiko amžiumi ir brandos lygiu⁹³.

Interneto atsiradimas ir vis platesnis jo naudojimas sąlygojo išsiplėtusias saviraiškos laisves, be to praktiškai neribotą prieigą prie informacijos, ko pasekmė – anonimiškumas ir atsakomybės už prastos kokybės informaciją nebuvimas. Informacinės technologijos yra puiki priemonė saviraiškos laisvei

⁹⁰ Casttels M. Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tinklaveikos visuomenės raida. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005. P. 536.

⁹¹ Civilka M., Lamanaukas T., Osinaitė G ir kt. Informacinių technologijų teisė. Vilnius: NVO Teisė institutas. 2004. P. 22.

⁹² Štītīlis D., Pakutinskas P., Laurinaitis M., Dauparaitė I. Tapatybės vagystė elektroninėje erdvėje: socialiniai, elektroninio verslo ir teisinio reguliavimo aspektai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. P. 33.

⁹³ Bereikienė D., Vašcova Ž. Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą. Mokslinių straipsnių rinkinys: Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka, 2011 (5), P. 46.

užtikrinti, kita vertus, jos taip pat siūlo daugybę priemonių šią laisvę apriboti, kad nebūtų pažeistos kitos svarbios žmogaus teisės, pavyzdžiui prigimtinė asmens teisė į privatumą. Atlikta teisės aktų analizė rodo, jog užtikrinant saugią elektroninę erdvę, balansuojama tarp vaiko teisės į saviraiškos internete laisvę bei vaiko teisės į privatumą. Pažymėtina tai, kad nė viena subjektinė teisė, taip pat ir teisė į privatų gyvenimą nėra absoliuti. Pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio 2 dalį teisė į privatų gyvenimą gali būti ribojama, kai yra tokių sąlygų visuma: pirma, galimybė riboti tokią teisę (pagrindas) nustatyta įstatyme; antra, tokiu ribojimu siekiama teisėto tikslo; trečia, toks ribojimas būtinas demokratinėje visuomenėje. Būtinumą laikyti išvardytų sąlygų ne kartą yra pabrėžęs EŽTT⁹⁴. Todėl sprendžiant šio santykio problemas, būtina įvertinti, kurios vaiko teisės apsauga labiausiai atspindėtų vaiko interesus.

Teisė į privatumą ir saviraiškos laisvė (komunikavimas ir susirašinėjimas internete) yra svarbios teisinės vertybės, todėl būtina surasti tinkamą pusiausvyrą tarp jų. Kol kas nėra apibrėžiama, kiek galima riboti vaiko teisę nevaržomai naršyti, susirašinėti ar kitaip skleisti informaciją internete, siekiant apsaugoti jį. Tačiau vaiko teisė į saugią aplinką dažniausia užtikrinama negatyviomis priemonėmis, t. y. naudojant blokavimo sistemas bei vertinimo ir žymėjimo sistemas, kurios ne visais atvejais yra efektyvios (pavyzdžiui, prisijungiant prie interneto per išmaniuosius telefonus ar planšetinius kompiuterius). D. Bereikienės ir Ž. Vašcovos teigimu, naudojamos priemonės, nukreiptos į vaiko teisių ir laisvių varžymą, nėra tinkamas ir efektyvus vaiko teisės į saugią internetinę aplinką užtikrinimo būdas, nes vaiko interesai ir toliau yra pažeidžiami dėl to, kad nėra užtikrintos tinkamos vaikų naudojimosi internetu sąlygos⁹⁵. Todėl vaiko saugumo internete problema turėtų būti sprendžiama ne kontroliuojant vaiko bendravimą internetu, bet didinant jo sąmoningumą ir ugdant saugaus naudojimosi internetu skaitmeninius įgūdžius.

Remiantis atlikta svarbiausių teisės aktų vaiko teisių apsaugos srityje analize, žemiau esančioje lentelėje pateikiamos pagrindinės vaiko teisės elektroninėje erdvėje bei jų apsaugos ir rėmimo užtikrinimo garantijos.

⁹⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. sausio 11 d. sprendimas byloje *Sciacca v. Italy*; 2006 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *L. L. v. France*.

⁹⁵ Bereikienė D., Vašcova Ž. Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą. Mokslinių straipsnių rinkinys: Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka, 2011 (5), P. 51.

1 lentelė. Vaiko teisės elektroninėje erdvėje ir jų apsaugos užtikrinimas

Teisės akto pavadinimas	Vaiko teisė sveikai augti ir vystytis	Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą ir privatumo išsaugojimą	Vaiko teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių bei formų smurto	Vaiko teisių apsauga ir rėmimas
Visuotinė žmogaus teisių deklaracija	-	12 straipsnis	5 straipsnis	25 straipsnis
Tarptautinis pilietinių politinių teisių paktas	-	17 straipsnis	7 straipsnis	24 straipsnis
Vaiko teisių konvencija	6, 17 ir 27 straipsniai	8 ir 16 straipsniai	19, 34 ir 37 straipsniai	3 straipsnis
Europos žmogaus teisių konvencija	-	8 straipsnis	3 straipsnis	-
Europos socialinė chartija (pataisyta)	17 straipsnis	-	17 straipsnis	17 straipsnis
Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija	-	7 ir 8 straipsniai	1 ir 4 straipsniai	24 straipsnis
Lietuvos Respublikos Konstitucija	-	22 straipsnis	21 straipsnis	38 ir 39 straipsniai
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	7, 8, 11, 16 ir 43 straipsniai	9 ir 10 straipsniai	10, 43 ir 47 straipsniai	1, 6 ir 58 straipsniai
Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas	4 straipsnis	6 straipsnis	4 straipsnis	3 ir 9 straipsniai

Šaltinis: sudaryta autorės.

Išskiriamos šios pagrindinės vaiko teisės elektroninėje erdvėje:

- Vaiko teisė sveikai augti ir vystytis;
- Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą ir privatumo išsaugojimą;
- Vaiko teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių bei formų smurto.

Šių pagrindinių teisių apsaugos elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas detaliau bus nagrinėjamas kituose skyriuose.

Apibendrinant galima teigti, jog sprendžiant vaiko teisės į saviraiškos internete laisvę ir vaiko teisės į privatumą santykio problemas, pirmiausia būtina įvertinti, kurios vaiko teisės apsauga labiausiai atspindės jo interesus. Nors vaiko teisė į saugią aplinką dažniausia užtikrinama negatyviomis priemonėmis (blokavimo bei vertinimo ir žymėjimo sistemos), tačiau vis dar nėra apibrėžta, kiek galima riboti vaiko teisę nevaržomai gauti ir skleisti informaciją internete, siekiant ją apsaugoti. Sprendžiant saugumo internete problemą, būtinas vaikų sąmoningumo ir saugaus naudojimosi internetu įgūdžių ugdymas.

2. VAIKAMS IŠKYLANČIŲ GRĖSMIŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE YPATUMAI

2.1. Vaikams iškylančių grėsmių elektroninėje erdvėje įrodymai

Nors internete gausu naudingos informacijos, tačiau tenka susidurti ir su nepageidaujama informacija, t. y. informacija, darančia žalingą poveikį pažeidžiamoms socialinėms grupėms (tame tarpe ir vaikams), taip pat informacija, kurios viešą skelbimą norminiai teisės aktai riboja ar netgi draudžia. Nevaržomas tokios informacijos platinimas kelia pavojų žmogaus teisėms ir laisvėms⁹⁶. Paprastai kaip interneto turinys apibrėžiama visų formų informacija (tekstinė, garsinė, vaizdinė (nuotraukos, video įrašai, animacija)) aptinkama internete⁹⁷. Tačiau yra išskiriami ir kiti interneto požymiai. Kartais interneto turinys apibrėžiamas kaip visa informacija, prekės ir paslaugos, pateiktos internete, taip pat ir žalingo (ribojamo) turinio (pavyzdžiui, smurtinio, erotinio pobūdžio informacija) bei neteisėto (draudžiamo) turinio (pavyzdžiui, vaikų pornografija ir kt.) informacija⁹⁸.

Internetu naudojamosi įvairiomis paslaugomis, iš kurių pagrindinės ir labiausiai paplitusios yra:

- 1) elektroninis paštas (angl. *e-mail*);
- 2) pasaulinio informacijos tinklo WWW (angl. *World Wide Web*) paslauga;
- 3) „BLOGas“ (anglų k. trumpinys iš *weB LOG* arba *weB LOGging*) – internetinis dienoraštis arba automatiškai formuojami naujienų puslapiai;
- 4) internetiniai socialiniai tinklai „Facebook“, „Twitter“, „Instagram“, „One.lt“ ir pan.;
- 5) bendravimo internetu kompiuterinės programos, pavyzdžiui „Skype“;
- 6) „Youtube“ kanalas, kuriame talpinami vaizdo ir garso įrašai iš viso pasaulio;
- 7) mobiliosios programėlės (aplikacijos), palengvinančios komunikaciją (naudojant mobiliųjų internetą išmaniajame telefone ar planšetiniame kompiuteryje (planšetėje)).

Kadangi dažniausiai interneto turinys apibrėžiamas kaip visa informacija, pateikta internete, aukščiau išvardintas paslaugas, taip pat būtų galima laikyti interneto turiniu. Vadinasi, interneto turiniu reikėtų laikyti interneto vartotojų (tame tarpe ir vaikų) aptinkamą visų formų informaciją, tokią kaip tekstinė informacija, atvaizdai, garso ir vaizdo įrašai ar pan. Kiti, šalutiniai, interneto turinio požymiai būtų tokie, kaip galimybė internete atsirasti žalingai (ribojamai) ar neteisėtai (draudžiamai) informacijai.

⁹⁶ Kiškis M., Petrauskas R., Rotomskis I., Štītis D. Teisės informatika ir informatikos teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 52.

⁹⁷ Web content. Prieiga internetu: http://en.wikipedia.org/wiki/Web_content [žiūrėta 2015-01-28].

⁹⁸ Kiškis M., Petrauskas R., Rotomskis I., Štītis D. Teisės informatika ir informatikos teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 45.

Europos Komisijos užsakymu 2010 metų pavasarį – vasarą atliktas tyrimas⁹⁹ „ES vaikai internete II“ parodė, kad Lietuvos vaikai pakankamai aktyviai naudojami internetu: 86 proc. tyrime dalyvavusių vaikų turi prieigą prie interneto ir juo naudojami (kasdien 72 proc. vaikų), o vidutinis pradedančiųjų internautų amžius Lietuvoje yra 8 metai (mažiausias yra Danijoje ir Švedijoje – 7 m., o didžiausias yra Graikijoje – 10 m.). Teigtina, jog Lietuvos vaikų aktyvumas internetinėje erdvėje yra ganėtinai aukštas.

Apklausa¹⁰⁰ parodė, kad ES vaikai ir paaugliai užsiima įvairia internetine veikla: dominuoja informacijos paieška, internetiniai žaidimai, vaizdo peržiūros, internetiniai dienoraščiai, dalyvavimas socialiniuose tinkluose ir kt. Lietuvoje atlikto tyrimo¹⁰¹ duomenimis, svarbiausios paauglių veiklos internete – naršymas informaciniuose pažintiniuose tinklalapiuose, vaizdo ir kitos medžiagos mainai, peržiūra, klausymasis ir dalyvavimas internetiniuose socialiniuose tinkluose. Taigi naudojantis internetu, atveriamos įvairiausių interesų tenkinimo galimybės, tačiau sudaromos prielaidos ir įvairiausioms grėsmėms atsirasti. Nuo interneto vartojimo dažnumo proporcingai didėja ir įvairių grėsmių tikimybė.

„ES vaikai internete II“ apklausos¹⁰² rezultatai parodė, kad pagrindinės su interneto naudojimu susijusios rizikos ir grėsmės yra šios:

- pornografija (14 proc. vaikų matė seksualinio ar pornografinio turinio informaciją);
- patyčios (6 proc. vaikų gavo nepadoraus ir įžeidžiančio turinio žinutes, o 3 proc. patys siuntė tokias žinutes);
- seksualinio turinio žinučių gavimas (angl. „sexting“) (15 proc. vaikų gavo, o 3 proc. patys siuntė ar talpino į internetą tokio pobūdžio informaciją);
- kontaktai su nepažįstamais žmonėmis (30 proc. vaikų bendravo internetu su asmeniu, su kuriuo anksčiau nebuvo susitikę akis į akį);
- susitikimai su asmenimis, su kuriais kontaktas buvo užmegztas internete (9 proc. vaikų tiesiogiai (fiziškai) susitiko su asmeniu, su kuriuo iki tol bendravo internete);

⁹⁹ Pagrindiniai rezultatai. ES vaikai internete II apklausa. Prieiga internetu: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsExecSummary/LithuanianExecSum.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsExecSummary/LithuanianExecSum.pdf) [žiūrėta 2013-05-06].

¹⁰⁰ EU Kids Online: National perspectives. Report, 2012. Prieiga internetu: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/PerspectivesReport.pdf> [žiūrėta 2013-05-07].

¹⁰¹ Žibėnienė G., Brasienė D. Naudojimas internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir galimai patiriamos grėsmės: mokinių nuomonė. Socialinės technologijos, 2013, 3 (1), P. 56.

¹⁰² Pagrindiniai rezultatai. „ES vaikai internete II“ apklausa. Prieiga internetu: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsExecSummary/LithuanianExecSum.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsExecSummary/LithuanianExecSum.pdf) [žiūrėta 2013-05-06].

- piktnaudžiavimas asmeniniais duomenimis (9 proc. vaikų yra patyrę nepageidaujamą asmeninių duomenų naudojimą – naudojimąsi vaiko slaptažodžiu ar asmenine informacija, ar prarado pinigų, nes buvo apgauti internete);

- kitų interneto vartotojų sukurto potencialiai žalingo turinio informacija (21 proc. vaikų susidūrė vieno ar daugiau tipų kitų interneto vartotojų sukurta potencialiai žalingo turinio informacija, susijusia su: neapykanta, anoreksija, savęs žalojimu, psichoaktyvių medžiagų naudojimu, savižudybe).

Vaikų apklausos rodo, kad dažniausias vaikų rizikingas elgesys yra bendravimas internete su naujais nepažįstamais asmenimis, o antra pagal paplitimą rizika – susidūrimas su kitų interneto vartotojų sukurto potencialiai žalingo turinio informacija. „ES Vaikai internete“ tyrimas atskleidė, kad 6 iš 10 vaikų susiduria su viena ar daugiau interneto naudojimo rizikų tokiose šalyse kaip Lietuva, Estija, Čekija, Norvegija ir Švedija. Taigi kuo daugiau vaikai naudoja internetą, tuo dažniau jie susiduria su viena ar keliomis rizikomis. Kita vertus, dažnesnis interneto naudojimas, taip pat suteikia ir daugiau galimybių bei naudos.

Kitas, Lietuvoje, atliktas tyrimas parodė, kad aktyviausia interneto, kaip ir bet kuri naujų technologijų, naudotojų grupė – vaikai ir paaugliai. 2014 m. rugsėjo – spalio mėnesiais atliktame „Saugaus interneto“ tyrime¹⁰³ dalyvavo 2 289 respondentai, iš kurių 806 paauglių ir jaunimo atstovai (14-18 metų amžiaus), kurie visi nurodė, kad naudojami internetu. Remiantis surinktais duomenimis, atlikta interneto saugumo problemos analizė. Didžiausias dėmesys skirtas dažniausiems saugumo pažeidimams, patirtai žalai, potencialioms grėsmėms bei apsaugos būdams.

Vaikai ir paaugliai kaip dažniausius tinklų ir informacijos saugumo pažeidimus įvardijo:

- Kompiuterių virusai, 79 proc.
- Nepageidaujami elektroniniai laišakai, kitaip „brukalai“ (angl. *spam*), 57 proc.
- Duomenų išviliojimas apgaulės būdu, kitaip „žvejojimas“ (angl. *phishing*), 37 proc.
- Įsilaužimai į asmeninį kompiuterį, 34 proc.
- Neteisėto ir žalingo turinio informacija (rasizmas, sadizmas, pornografija ir kt.) internete, 28 proc.
- Informacijos ir paskyros duomenų klastojimas socialiniuose tinkluose, 17 proc.
- Amžiaus ribojimo pažeidimai (lošimais, elektronine prekyba), 13 proc.

¹⁰³ Švietimo informacinių technologijų centras. „Saugaus interneto“ tyrimas. Prieiga internetu: <http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/istekliai/2014/SI-tyrimas-12-08.pdf> [žiūrėta 2015-02-03].

Tyrimo metu nustatyta, kad tik 11 proc. respondentų (vaikų ir paauglių) nėra susidūrę su jokiais saugumo pažeidimais internete.

Didžioji dalis (72 proc.) vaikų ir paauglių teigė, kad nėra patyrę žalos dėl tinklų ir informacijos saugumo pažeidimų. Dažniausiai patirta žala – programinės įrangos sugadinimas įrenginyje (kompiuteryje, planšetėje, mobiliajame telefone ir kt.). Su šia problema yra susidūrę 21 proc. apklausos dalyvių. Retesni nusiskundimai – asmeninių duomenų vagystė arba suklastojimas (7 proc.), patirti finansiniai nuostoliai (4 proc.) bei emocinė (psichologinė) žala (pavyzdžiui, patyčios) – 3 proc.

Grėsmės, su kuriomis vaikams yra tekę asmeniškai susidurti internete, yra šios:

- Neteisėta ir žalinga informacija internete (29 proc.).
- Privatumo praradimas, atskleidus asmeninius duomenis (23 proc.).
- Elektroninės patyčios (angl. *cyberbullying*) ir priekabiavimas (angl. *mobbing*) (14 proc.).
- Seksualinio pobūdžio pokalbiai, siekiant išvilioti susitikti su nepažįstamaisiais (angl. „*grooming*“) (9 proc.).

Tačiau net 32 proc. vaikų, kurių tėvai nesidomi jų veikla internete, teigė, kad nėra susidūrę su internetinėmis grėsmėmis. Galima priežastis – vaikai, kurių tėvai nesidomi jų veikla, sunkiau atpažįsta internetines grėsmes. Kita vertus, tikėtina, jog vaikams, kurie yra *de facto* atsargesni elektroninėje erdvėje, reikia mažiau suaugusiųjų priežiūros.

Didžioji dalis „Saugaus interneto“ tyrime¹⁰⁴ dalyvavusių suaugusiųjų (tėvų ir mokytojų) mano, kad internete vis dėlto slypi grėsmės vaikams. Tyrimo išvados parodė, kad internete slypinčios grėsmės tėvų vertinami žymiai rimčiau negu vaikų. Daugiau nei pusė suaugusiųjų respondentų mano, kad su kiekviena iš aukščiau išvardintų internetinių grėsmių yra dažnai susiduriama, o kaip dažniausią iš jų nurodė – neteisėtą ir žalingą informaciją (71 proc.). Tik 8 proc. suaugusių apklaustųjų mano, kad naudojimasis internetu nekelia jokios grėsmės vaikams.

2014 metais Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba (toliau – RRT) interneto karštąja linija gavo 733 pranešimus apie neteisėtą ar žalingą turinį internete. Palyginti su 2013 metais (650 pranešimų), 2014 metais pranešimų skaičius išaugo 12 proc. Interneto naudotojai siuntė pranešimus apie rastą informaciją internete, susijusią su smurtu, pornografija, vaikų seksualiniu išnaudojimu, rasinės ar tautinės nesantaikos kurstyimu, taip pat apie neleistiną asmeninės informacijos skelbimą¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Ten pat.

¹⁰⁵ 2014 m. RRT gavo 733 pranešimus apie neteisėtą ar žalingą turinį internete. Prieiga internetu: <http://rrt.lt/lt/pranesimai-spaudai/2014-m.-rrt-r6sa.html> [žiūrėta 2015-02-13].

Mokslininkė S. Livingstone¹⁰⁶ išskyrė rizikas, keliančias grėsmę vaikų interesams internete. Žemiau esančioje lentelėje pateiktos ir vaiko rolės, tokios kaip: vaikas–gavėjas, vaikas–dalyvis (ne visada savanoriškai), vaikas–dalyvis.

2 lentelė. Rizikos keliančios grėsmę vaiko interesams internete

	Turinio gavimas, (paprastai) masinės gamybos turinys	Kontaktų užmezgimas, nebūtinai savanoriškas, (paprastai) suaugusiųjų iniciatyva	Elgesio nusikaltėlis ar auka apsikeičiant vartotojo informacija vartotojui (angl. <i>peer-to-peer</i>)
Agresyvus	smurtinis / kraują vaizduojantis turinys	priekabiavimas, persekiojimas	patyčios, priešiška tarpusavio veikla
Seksualinis	pornografinis turinys	viliojimas (angl. „ <i>grooming</i> “), seksualinis piktnaudžiavimas ir išnaudojimas	seksualinis priekabiavimas, seksualinio turinio žinutės (angl. „ <i>sexting</i> “)
Vertybini	rasistinis / neapykantą kurstantis turinys	ideologiniai įsitikinimai	neigiamas vartotojo sukurtas turinys
Komercinis	įterpta (paslėpta) reklama	asmens duomenų pažeidimai	lošimas (angl. <i>gambling</i>), autorių teisių pažeidimai

Šaltinis: Livingstone S. Positioning Children’s Interests within Debates over Internet Governance. P. 163.

Apibendrinant galima teigti, kad mokslinės literatūros ir statistinių įrodymų analizė rodo, kad dažniausiai vaikai susiduria su šiomis grėsmėmis: žalingos (ribojamos) ar neteisėtos (draudžiamos) informacijos prieinamumas, pornografija, viliojimas, seksualinis piktnaudžiavimas, seksualinio turinio žinutės, patyčios ir priekabiavimas, privatumo praradimas, atskleidus asmens duomenis. Dažniausia grėsmė, su kuria vaikai susiduria elektroninėje erdvėje – žalingo ar neteisėto turinio informacija internete. Nuo interneto vartojimo dažnumo proporcingai didėja ir įvairių grėsmių, su kuriomis susiduria vaikai elektroninėje erdvėje, tikimybė.

¹⁰⁶ Livingstone S. Positioning Children’s Interests within Debates over Internet Governance. New Questions, New Insights, New Approaches. Contributions to the Research Forum at the World Summit on Media for Children and Youth, 2010. Prieiga internetu: http://www.nordicom.gu.se/clearinghouse.php?portal=publ&main=info_public.php&ex=336 [žiūrėta 2013-05-01]. P. 163.

2.2. Elektroninėje erdvėje esamų grėsmių vaikams analizė

Šiuolaikiniai vaikai – ypač imlūs naujoms informacinėms technologijoms, todėl didelis informacijos kiekis, pasiekiamas internetu, jaunajai kartai yra didelė vertybė. Be gausybės privalumų (galimybė mokytis, bendrauti, gerai praleisti laiką), internetas, turi nemažai ir trūkumų. Vienas jų – internetinės grėsmės (žalingos arba neteisėtos informacijos prieinamumas, patyčios, asmens duomenų atskleidimas ir kt.). Taigi internetinei kultūrai plintant vaikų ir paauglių tarpe pastaruoju metu pradėta vis garsiau kalbėti apie internetines grėsmes (pavojus), vaikų saugaus dalyvavimo internete užtikrinimą.

Išanalizavus įvairių atliktų tyrimų duomenis, mokslinę literatūrą ir kitus informacijos šaltinius, galima išskirti ir detaliau paanalizuoti šias pagrindines grėsmes, su kuriomis vaikas susiduria naršydamas internete:

- **Žalingos (ribojamos) informacijos prieinamumas.** Žalinga ir nepageidaujama yra laikoma tokio turinio informacija, kuri gali turėti neigiamą poveikį nepilnamečiams ir jos platinimas yra ribojamas įstatymais (pavyzdžiui, erotinio ar smurtinio pobūdžio informacija)¹⁰⁷. Nuolat žiūrint informaciją, susijusią su smurtu, gali padidėti vaiko agresyvumas. Esama internetinių puslapių, kuriuose skatinama vartoti arba siūloma įsigyti alkoholio, tabako gaminių ar narkotinių medžiagų. Tokia informacija taip pat yra laikoma žalinga, nes ji gali paveikti nepilnamečių fizinį, protinį ir dorovinį vystymąsi. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo¹⁰⁸ 4 straipsnyje nustatytos viešosios informacijos, kurios turinys daro neigiamą poveikį nepilnamečiams, rūšys.

- **Neteisėtos (draudžiamos) informacijos prieinamumas.** Neteisėta ir neskelbtina yra laikoma tokio turinio informacija, kurią draudžia įstatymai. Ji yra susijusi su nepilnamečių pornografija, nusikaltimais (tarp jų – su terorizmu, sabotažu, žudymu, šmeižtu, sukčiavimu ir kt.), informacija apie privatų asmens gyvenimą, rasistinio, ekstremistinio, fašistinio ir panašaus turinio informacija¹⁰⁹. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 6 straipsnyje įtvirtinta draudžiama skleisti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi daranti informacija, kurios turinys susijęs su asmens duomenimis. Ypač didelis dėmesys yra skiriamas vaikų pornografijai, todėl ši grėsmė yra išskirta kaip atskira ir nagrinėjama detaliau.

¹⁰⁷ Kiškis M., Petrauskas R., Rotomskis I., Štītulis D. Teisės informatika ir informatikos teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 55.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.

¹⁰⁹ Kiškis M., Petrauskas R., Rotomskis I., Štītulis D. Teisės informatika ir informatikos teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 55.

- **Vaikų pornografija internete.** 2001 m. lapkričio 23 d. Europos Tarybos konvencija dėl nusikaltimų elektroninėje erdvėje¹¹⁰ reglamentuoja veikas, susijusias su draudžiamu interneto turiniu, konkrečiai – vaikų pornografija. Sąvoka „vaikų pornografija“ reiškia: 1) pornografinę medžiagą, vizualiai vaizduojančią aiškiai seksualų nepilnamečio elgesį; 2) aiškiai seksualų asmens, atrodančio kaip nepilnametis, elgesį; 3) tikroviškus vaizdus, rodančius aiškiai seksualų nepilnamečio elgesį. 2007 m. spalio 25 d. Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos¹¹¹ 20 straipsnyje pateikta sąvoka „vaikų pornografija“ reiškia bet kokią medžiagą, kurioje vaikas vaizduojamas atliekantis realius ar imituojamus atvirus seksualinius veiksmus, arba bet kokią vaiko lytinių organų vaizdavimą pirmiausia seksualiniais tikslais. Europos Tarybos konvencijoje dėl nusikaltimų elektroninėje erdvėje rekomenduojama tiesiogiai uždrausti tokio interneto turinio medžiagos gaminimą, talpinimą ir platinimą internetu bei kitus veiksmus Taigi vaikų pornografija yra draudžiama.

Internetas – ideali vieta nusikaltėliams, platinantiems vaikų pornografiją. Vaikų pornografijos platintojai sukuria specialias pedofilams skirtas internetines skelbimų lentas, per kurias, norėdami paskatinti pedofilų susidomėjimą, skelbia nuorodas į internetinius puslapius su vaikų pornografija, taip pat platina koduotus vaikų pornografijos archyvus¹¹². Vaikai ne tik gali rasti šią informaciją, bet ir tapti pedofilų aukomis. 2010 metais Lietuvą sudrebino vaikų seksualinio išnaudojimo (pedofilijos) byla. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2014 m. balandį dėl mažamečių mergaičių tvirkavimo, vaikų išnaudojimo pornografijai bei disponavimo pornografinio turinio dalykais pripažino kaltu buvusį Generolo Jono Žemaičio karo akademijos pulkininką leitenantą S. Vitkų. Paskelbtu nuosprendžiu S. Vitkus kaltu pripažintas dėl 23 nusikalstamų veikų prieš 10 vaikų (dvi mažametes ir aštuonias nepilnametes). Bylos duomenimis, nusikaltimai buvo įvykdyti kariškiui bendraujant su vaikais internetu ir pačiam apsimitant vaiku. Vaikų būdavo prašoma fotografuotis nuogiems ir siųsti S. Vitkui nuotraukas. Kitoje baudžiamojoje byloje S. Vitkus buvo pripažintas kaltu dėl pedofilijos ir nuteistas 18 metų kalėjimo. 2012 metų kovą Vilniaus apygardos teismo paskelbtame nuosprendyje S. Vitkus pripažintas kaltu dėl mažamečių mergaičių tvirkavimo, mažamečių vaikų išžaginimo ir seksualinio prievartavimo, vaikų įtraukimo dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose ir jų išnaudojimu pornografijai bei kitomis

¹¹⁰ 2001 m. lapkričio 23 d. Europos Tarybos konvencija dėl elektroninių nusikaltimų Nr. 185. Prieiga internetu: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest/7_conv_budapest_en.pdf [žiūrėta 2015-02-12].

¹¹¹ 2007 m. spalio 25 d. Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos Nr. 201 Prieiga internetu: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_lit.pdf [žiūrėta 2015-02-23].

¹¹² Nusikaltimai prieš vaikus internete. Prieiga internetu: <http://www.straipsniai.lt/Internetas/puslapis/908> [žiūrėta 2015-02-12].

nusikalstamomis veikomis. Iš viso nustatyti 48 epizodai dėl 76 nusikalstamų veikų. Bylos duomenimis, vyras su aukomis susipažindavo socialiniuose tinklapiuose, prisistatydamas mergaite. Nustatyta 13 nuokaltinamojo galimai nukentėjusiųjų devynerių–trylikos metų mergaičių. Mergaitės buvo seksualiai prievartautos ar žagintos skirtinguose Lietuvos miestuose (tiek gyvenamosiose, tiek viešose vietose). Teisėsąugininkų teigimu, kai kada mergaitės būdavo žagintos ar prievartaujamos pakartotinai. S. Vitkaus kompiuteryje taip pat rasta apie 100 tūkst. vaikų pornografinio turinio nuotraukų. Manoma, kad jis nusikaltimus darė vienas 2006–2009 metais¹¹³.

Vaikai internete taip pat gali lengvai pasiekti pornografinio turinio informaciją (pavyzdžiui, pornografijos motyvų galima rasti internetiniuose puslapiuose, internetinėse reklamose ir elektroniniu paštu gaunamuose „brukaluose“ (angl. *spam*)). Pasaulyje per dieną yra išsiunčiama 2,5 milijardo pornografinio turinio el. laiškų (tai sudaro 8 proc. visų el. laiškų). Informacijos, susijusios su pornografija, ieškoma 68 mln. kartų per dieną ir tai sudaro 25 proc. visos paieškos laukelyje įvedamos informacijos, be to net 35 proc. iš interneto parsiuštos informacijos yra pornografinio turinio. Pirmą kartą su pornografija susidūrusių vaikų amžiaus vidurkis tesiekia 11 metų¹¹⁴.

- **Viliojimas internete** (angl. „*cyber grooming*“). Viliojimas internete susijęs su veiksmais, kai nusikaltėliai pasinaudoja asmens naivumu ir patiklumu, pirmiausia užsitikrindami jo pasitikėjimą, tam, kad vėliau jį įtrauktų į seksualinio pobūdžio veiklas. Šios dažniausiai yra atliekamos prieš kamerą stebint asmenį, arba priviliojant jį ir išgaunant jo sutikimą susitikti realybėje. Dažniausiai tokius susitikimus lydi fizinis užpuolimas (seksualinė prievarta, išnaudojimas ar netgi nužudymas)¹¹⁵. 2009 m. spalį Didžiąją Britaniją sukrėtė paauglės nužudymas. Socialiniame tinkle „Facebook“ žaviu 19-mečiu apsimetęs 33 metų benamis prievartautojas P. Čapmanas suviliojo patiklį 17-metę E. Hol. Įkalbėjęs ją susitikti, nusivežė į atokią vietovę, išprievartavo, nužudė ir išmetė į griovį. P. Čapmanas, lankydamasis įvairiuose socialiniuose tinklalapiuose ir pokalbių svetainėse, užmezgė šimtus pažinčių (daugiausia su jaunomis mergaitėmis). Prisistatydamas 19-mečiu Piteriu Kartraigtu (arba DJPete) ir naudodamas svetimą išvaizdaus jaunuolio nuotrauką, jis rašė meilias žinutes nieko neįtariančioms paauglėms, prašė jų atsiųsti

¹¹³ Buvęs karininkas Saulius Vitkus pripažintas kaltu dar vienoje vaikų seksualinio išnaudojimo byloje. Prieiga internetu: <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/buves-karininkas-s-vitkus-pripazintas-kaltu-dar-vienoje-vaiku-seksualinio-isnaudojimo-byloje-59-417992> [žiūrėta 2015-02-11].

¹¹⁴ The Stats on Internet Pornography [infographic]. Prieiga internetu: <http://dailyinfographic.com/the-stats-on-internet-pornography-infographic> [žiūrėta 2015-02-12].

¹¹⁵ Lost in Cyberworld. Prieiga internetu: http://www.lostincyberworld.eu/cyber-bullying_9_1_lit.htm [žiūrėta 2015-02-11].

nuotraukų, kuriose šios pozuoja su vienais apatiniais, kalbino susitikti¹¹⁶. 2011 m. sausį Lietuvą sukrėtė žinia, kai buvo sumušta, apiplėšta, išžaginta ir pasmaugta 13 metų mergaitė iš Alytaus. Šį nusikaltimą įvykdė 14-metis vilnietis, su kuriuo ji susipažino ir porą savaitių virtualiai bendravo socialiniame tinkle „Facebook“¹¹⁷. Naujausi tyrimai parodė, kad užmezgant kontaktą su jaunais berniukais, nusikaltėliai gali naudoti internetines žaidimų platformas, nusišėpdami savo tapatybę naudojant „avatarus“ ir žaidimo profilio vardus¹¹⁸.

- **Seksualinio turinio žinutės** (angl. „*sexting*“ – tai dviejų žodžių – seksas ir tekstas – trumpinys). „Sextingas“ apibūdina elgesį, kai dalijamasi asmenine seksualine patirtimi, intymiais vaizdais naudojantis technologijomis. Dažniausiai – per mobiliuosius telefonus, bet taip pat tai gali vykti ir internete, t. y. el. paštu, socialiniuose tinkluose, pažinčių svetainėse ir kt. Vaizdai gali būti platinami sąmoningai ar netyčia, pavyzdžiui, po telefono vagystės. Nepilnamečiai talpindami nuotraukas, kuriose yra demonstruojama daug nuogo kūno, seksualios pozos ar pan. sukelia grėsmę tapti pedofilų auka, sulaukti nepadorių pasiūlymų ir t. t.¹¹⁹ „Sekstingas“ tampa problema tuomet, kai nuotraukos yra dedamos viešai socialiniuose tinkluose arba yra kitaip išplatintos (pavyzdžiui, mokykloje ant sienų kažkas iškabino vienos mokyklos 12-tokės nuotrauką, kurioje ji apsinuoginusi)¹²⁰.

- **Patyčios** (angl. *cyberbullying*) ir **priekabiavimas** (angl. *mobbing*) **internetu**. Priekabiavimas – tai tyčinis, pasikartojantis agresyvus bendraamžių elgesys, nukreiptas į silpnesnį vaiką, siekiant sukelti jam fizinį ar emocinį skausmą. Pasak R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės, priekabiavimas ir patyčios – tai sinonimai, tik kalbant apie elektroninę erdvę labiau paplitusi patyčių sąvoka¹²¹. D. Olweus išskiria tris pagrindinius patyčių reiškinių ypatumus: 1) Patyčios yra tyčiniai veiksmai. Tai reiškia, kad besityčiojantis vaikas dažniausiai supranta, kad savo veiksmais skaudina kitą ir daro tai sąmoningai. 2) Toks elgesys yra

¹¹⁶ Socialiniai tinklai: žiaurių nusikaltėlių taikinys. Prieiga internetu: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/pasaulis/nusikaltimai_ir_nelaiimes/socialiniai_tinklai_ziauriu_nusikalteliu_taikinys/prin_t_1 [žiūrėta 2015-02-11].

¹¹⁷ Po pažinties „Facebook“ 13-metę į spastus įviliojusiam alytiškės žudikui gaila tik savęs. Prieiga internetu: <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/po-pazinties-facebook-13-mete-i-spastus-iviliojusiam-alytiskes-zudikui-gaila-tik-saves.d?id=61184095> [žiūrėta 2015-02-11].

¹¹⁸ Van der Hof S., Van den Berg B., Schermer B. Minding Minors Wandering the Web: Regulating Online Child Safety. Information Technology and Law Series, Vol. 24. Hague: Asser Press, 2014. P. 287.

¹¹⁹ Ruškus J., Žvirdauskas D., Kačenauskaitė V., Žvirdauskienė R. Paauglių elgsena elektroninėje erdvėje. Tyrimo ataskaita, 2009. Prieiga internetu: http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/11_03_24/tyrimas%20elgsena%20elektronineje%20aplinkoje.pdf [žiūrėta: 2012-11-01]. P. 9.

¹²⁰ Sekstingas. Prieiga internetu: <http://www.vaikulinija.lt/ieskantiems-pagalbos/tevals/naudinga-informacija/sekstingas/#sidebar> [žiūrėta 2015-02-11].

¹²¹ Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. Apie priekabiavimą. Prieiga internetu: <http://www.vaikulinija.lt/index.php/skaitiniai/priekabiavimas/> [žiūrėta 2012-11-01].

pasikartojantis, t. y. jis vyksta sistemingai tam tikrą laiką. 3) Tyčiojantis yra akivaizdi psichologinė ar fizinė jėgos persvara. Puolamas vaikas jaučiasi silpnėjęs už skriaudėjęs ir negali nuo jų apsiginti¹²². Pasak J. Ruškaus ir kt., elektroninės patyčios pasireiškia piktais tarpusavio ginčiais, vartojant necenzūrinius žodžius, įžeidinėjantių žinučių siuntimas, melagingos informacijos apie vaiką sklaidymas, intymios informacijos išplatšinimas, gąsdinimai siunčiant grasinančias žinutes¹²³. Taigi elektroninės patyčios – tai grasinimai, persekiojimai ir kiti žeminantys veiksmai elektroninėje erdvėje. Patyčios internete vyksta per elektronines komunikavimo priemones (pavyzdžiui, elektroniniais laiškais, internetiniais žaidimais, žinutėmis pokalbių kambariuose (angl. *chat*), bloguose, socialiniuose tinkluose, taip pat naudojantis mobiliuosiuose telefonais (siunčiant SMS žinutes)). Pasak mokslininkų, elektroninių patyčių būdai apima plūdimą, apkalbas, ignoravimą, grasinimus, asmeninių pokalbių pavišimą, manipuliavimą, nuotraukų platinimą, įžeidžiančių interneto svetainių sukūrimą ir seksualinio pobūdžio komentarų siuntimą¹²⁴. Vaikas gauna įžeidžiančias ar skaudinančias žinutes, rašomi pasityčiojantys komentarai ir/ar kuriamos prieš jį nusistačiusios grupės, prie kurių gali prisijungti visi interneto vartotojai¹²⁵. Skiriamos **tiesioginės** (skriaudėjas pats atakuoja savo auką) ir **netiesioginės elektroninės patyčios** (skriaudėjas pasitelkia kitus žmones padaryti „juoda“ darbą už jį, t. y. pats lieka anonimiškas). Netiesioginėmis elektroninėmis patyčiomis galima laikyti ir tokias situacijas, kai skriaudėjas apsimeta kitu asmeniu pasinaudojęs šio prisijungimo duomenimis, o žmogus, kurio asmeniniais duomenimis buvo pasinaudota, gali ir nežinoti, kad prisidėjo prie elektroninių patyčių.

Išskiriamos šios elektroninių patyčių formos¹²⁶:

- Įžeidinėjimai elektroninėje erdvėje (angl. „*flaming*“), kai vaikas įžeidinėjamas viešai kitiems matant ar girdint (pavyzdžiui, socialinio tinklo profilyje užrašomi įvairūs keiksmažodžiai, vaikas viešai pravardžiuojamas).
- Atstūmimas ir nepriėmimas į draugų grupę pokalbių kambariuose, taip pat socialiniuose tinkluose.

¹²² Elektroninės patyčios ir jų prevencija. Prieiga internetu: http://www.vaikulinija.lt/media/filer_public/bc/06/bc067ba6-a32d-46d2-ac49-ad1142536ac2/elektronines_patycios_perziurai_galutinis.pdf [žiūrėta 2015-02-11].

¹²³ Ruškus J., Žvirdauskas D., Kačėnaukaitė V., Žvirdauskienė R. Paauglių elgsena elektroninėje erdvėje. Tyrimo ataskaita, 2009. Prieiga internetu: http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/11_03_24/tyrimas%20elgsena%20elektroneje%20aplinoje.pdf [žiūrėta: 2012-11-01]. P. 9.

¹²⁴ Van der Hof S., Van den Berg B., Schermer B. Minding Minors Wandering the Web: Regulating Online Child Safety. Information Technology and Law Series, Vol. 24. Hague: Asser Press, 2014. P. 215.

¹²⁵ Lost in Cyberworld. Prieiga internetu: http://www.lostincyberworld.eu/cyber-bullying_9_1_lit.htm [žiūrėta 2015-02-11].

¹²⁶ Elektroninės patyčios ir jų prevencija. Prieiga internetu: http://www.vaikulinija.lt/media/filer_public/bc/06/bc067ba6-a32d-46d2-ac49-ad1142536ac2/elektronines_patycios_perziurai_galutinis.pdf [žiūrėta 2015-02-11].

- Apsimetimas kitu asmeniu ir kenkimas jo reputacijai. Elektroninėje erdvėje lengva išlikti anonimiškam ir slėpti savo tapatybę, taip pat galima apsimesti tuo, kuo iš tikrųjų esi.

- Apgaulės būdu išgaunama asmeninė informacija ir pavišinama kitiems (pavyzdžiui, asmeninės nuotraukos, vaizdo įrašai, prisijungimo duomenys ir kita svarbi vaikui informacija, kuria jis nenori dalytis su kitais).

- Šmeižimas internete, kai apie vaiką ar vaikų grupę skleidžiami gandai ar klaidinga informacija.

- Persekiojimas, kai grasinama kaip nors pakenkti (pavyzdžiui, sumušti) arba teigiama, kad vaikas yra paslapčia stebimas.

- Smurtinių veiksmų filmavimas, įkėlimas ir platinimas internete. Labai svarbu paminėti reiškinių, pavadintą „linksmuoju smūgiu“ arba „fiksuojamu užpuolimu“ (angl. *happy-slapping*). Šis reiškinys atsirado Jungtinėje Karalystėje, kuomet jauni žmonės tyčia smūgiuodavo dažnai atsitiktinai išsirinktam asmeniui ir tokį išpuolį nufilmuodavo mėgėjiškomis (pavyzdžiui, mobiliųjų telefonų) kameromis, o vėliau vaizdo įrašą paskelbdavo internete. Svarbiausia šio išpuolio dalis – aukos reakcija į netikėtą veiksmą, kuri stebėtojams, o vėliau ir žiūrovams, atrodo juokinga. Pastebima, kad vis daugiau paauglių įsitraukia į tokio pobūdžio „pramogas“, o pasirenkamos smurto formos darosi vis žiauresnės.

Elektroninių patyčių padariniai dažnai būna sunkesni nei vykstančių realiame gyvenime, nes virtualios patyčios gali vykti visą parą, jos gali kartotis, be to greitai plinta ir jų plitimas sunkiai kontroliuojamas, sunku pašalinti jų turinį ir dažniausiai jos yra anoniminės. Patyčios gali padaryti didžiulę emocinę žalą jas patiriančiam vaikui, paveikti jo savigarbą¹²⁷. Vaikui tokia patirtis gali sukelti depresiją, nepasitikėjimą, paskatinti atsiskyrimą nuo bendraamžių ir draugų, ar netgi privesti iki savižudybės. 2013 m. balandį mobiliuoju telefonu nufilmuoti paauglių žeminantys vaizdai buvo išplatinti internete. 16-metis Panevėžio rajono gyventojas apie tai sužinojęs nusižudė¹²⁸.

Privatumo praradimas, atskleidus asmens duomenis. Teisė į privataus gyvenimo apsaugą yra viena iš pagrindinių žmogaus (tame tarpe ir vaiko) teisių, kuri įgyjama nuo gimimo. Lietuvos Respublikos

¹²⁷ Ruškus J., Žvirdauskas D., Kačenauskaitė V., Žvirdauskienė R. Paauglių elgsena elektroninėje erdvėje. Tyrimo ataskaita, 2009. Prieiga internetu: http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/11_03_24/tyrimas%20elgsena%20elektronineje%20aplinkoje.pdf [žiūrėta: 2012-11-01]. P. 9.

¹²⁸ Patyčių neištvėręs 16-metis nusižudė – jo skriaudikai stos prieš teismą. Prieiga internetu: <http://kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/nusikaltimai/patyciu-neistveres-16-metis-nusizude-jo-skriaudikai-stos-pries-teisma-653608#ixzz3RR8eQSDN> [žiūrėta 2015-02-11].

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime¹²⁹ konstatuota: „Privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeimyninė padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais žmonėmis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė bei psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kita“. Pažymėtina, kad vaikas turi tokį patį privatumą elektroninėje erdvėje kaip ir pilnametis duomenų subjektas. Pagal Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą¹³⁰ „asmens duomenys“ – tai bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu (duomenų subjektu), kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai arba netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis, kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai. Telefono numeris, elektroninio pašto adresas, vartotojo vardas, slaptažodis taip pat laikomi asmeniniais duomenimis¹³¹. Asmens tapatybė lengvai gali būti nustatyta ir pagal kitus vaikų duomenis, pavyzdžiui, mokyklos pavadinimą, gyvenamąjį adresą ir pan. Pasak D. Šinkūnienės¹³², net ir pagal interneto protokolo adresą galima sužinoti, iš kurio kompiuterio naršyta internete ir taip netiesiogiai nustatyti vaiko tapatybę, tuo pažeidžiant vaiko teisę į privatumą. Lietuvos teisės instituto mokslininkų teigimu, elektroninėje erdvėje kyla didelių problemų užtikrinant asmens teisę į privatumą. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ataskaitoje nurodoma, kad „[...] kasmet didėjant skundų ir pažeidimų skaičiui dėl internete paskelbtos informacijos, šioje specifinėje, žaibiškai kintančioje visuomenės informavimo terpėje formuojasi palankios sąlygos tam tikriems žmogaus teisių pažeidimams“¹³³. Bendraujant elektroninėje erdvėje svarbu žinoti, kiek informacijos yra saugu atskleisti apie save, o ko viešinti išvis nereikėtų.

N. E. Willard išskiria vaikų elektroninėje erdvėje skalbiamos asmeninės informacijos rūšis¹³⁴:

- Kontaktinė informacija. Ji padeda identifikuoti asmenį: visas vardas ir pavardė, adresas, telefono numeris ir kt. duomenys. Kartais registruojantis į kurį nors puslapį, socialinį tinklą, prašoma pateikti

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2005, Nr. 1-7.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 63-1479.

¹³¹ Mačėnaitė M., Paulikienė D., Skersytė I., Šinkūnienė D. Vaikų privatumo apsauga internete, 2011. Prieiga internetu: <http://www.vartotojai.lt/index.php?id=1648> [žiūrėta 2015-03-07]. P. 12.

¹³² Ten pat.

¹³³ Mokslo studija. „Teisės į privatumą, minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką užtikrinimo problemos“. Prieiga internetu: http://www.teise.org/data/Teises_i_privatuma_uztikrinimo_problemos.pdf [žiūrėta 2015-02-12].

¹³⁴ Elektroninės patyčios ir jų prevencija. Prieiga internetu: http://www.vaikulinija.lt/media/filer_public/bc/06/bc067ba6-a32d-46d2-ac49-ad1142536ac2/elektronines_patycios_perziurai_galutinis.pdf [žiūrėta 2015-02-11].

kontaktinę informaciją, tačiau tai daryti nėra būtina. Vaikams ypač reikėtų vengti internete nurodyti savo namų adresą, el. pašto adresą, telefoną ar net pavardę.

- Informacija apie interesus. Tai informacija apie asmens pomėgius, mėgstamą muziką ir kitus interesus. Dalijimasis tokio pobūdžio informacija svarbus ir įdomus vaikams bei paaugliams. Taip jie ieško bendraminčių, dalijasi savo išpūdžiai, užmezga naujų pažinčių. Paprastai viešosiose erdvėse keistis tokia informacija saugu.

- Informacija apie privatų gyvenimą. Vaikų skelbiama informacija apie problemas ir sunkumus, su kuriais susiduriama. Atskleidus tokio pobūdžio informaciją elektroninėje erdvėje padidėja atsivėrusiojo pažeidžiamumas, nes vėliau asmeninio gyvenimo detalės gali būti paviešintos ir panaudojamos tam žmogui pakenkti. Rizikingiausia, kai atsivėrusiojo kontaktinė informacija yra viešai prieinama, be to kai atsiveriama visiškai nepažįstamam žmogui.

- Reputacijai kenkianti informacija. Tokia informacija provokuoja kitų apkalbas, kenkia žmogaus reputacijai (pavyzdžiui, apsvaigusių paauglių nuotraukos iš vakarėlio, atviras dalijimasis savo seksualine patirtimi, apnuoginto kūno nuotraukos, diskriminaciją kurstantys, ar rasistiniai pasisakymai ir kt.).

Taigi internete vis dėlto nereikėtų atskleisti asmeninės informacijos ir kontaktinių duomenų (vardas ir pavardė, adresas, telefono numeris), kuriuos naudojant galima lengvai nustatyti vaiko tapatybę, tačiau patys vaikai to dažnai nesupranta ir elgiasi priešingai taip pažeisdami vieną pagrindinių savo teisių – teisę į asmeninį gyvenimą ir privatumą. Teigtina, kad asmeninės informacijos srautų didėjimas elektroninėje erdvėje sukuria naujų teisinių problemų privatumo bei asmens duomenų apsaugos srityje. 2014 metais vieną Panevėžio mokyklą sukrėtė skandalas dėl vienos moksleivės privataus gyvenimo detalių atkleidimo, t. y. patirtos seksualinės prievartos paviešinimo. Elektroninėje teismų sistemoje buvo paviešinti išžaginimo ir seksualinio prievartavimo byloje nukentėjusia pripažintos moksleivės, tuomet dar pradinukės, asmens duomenys, gyvenamoji vieta. Paviešintos buvo ir nusikaltime dalyvavusių nepilnamečių pavardės. Užtekdavo įsivesti merginos vardą ir pavardę į „Google“ paieškos sistemą ir būdavo nukreipiama į Elektroninę teismų sistemos svetainę, kurioje buvo skelbiamas 2008 metais birželį Panevėžio apygardos teismo priimtas nuosprendis su nukentėjusiosios asmens duomenimis, kitomis detalėmis, kurios negalėjo būti viešos¹³⁵.

¹³⁵ Skandalas: detales apie moksleivės patirtą seksualinę prievartą nagrinėjo visa mokykla. Prieiga internetu: <http://www.delfi.lt/news/daily/law/skandalas-detales-apie-moksleives-patirta-seksualine-prievarta-nagrinejo-visa-mokykla.d?id=64964429> [žiūrėta 2015-02-13].

Internetiniuose socialiniuose tinkluose „Facebook“, „Twitter“, „Instagram“, „Youtube“ kanale ir pan. ypač vaikai labai dažnai talpina asmenines nuotraukas, įkelia vaizdo įrašus iš asmeninio gyvenimo. Nuotraukas, padarytas telefonu ar skaitmeniniu fotoaparatu, publikuoti internete paprasta (lengva ir greita). Pažymėtina, kad internete publikuotą nuotrauką labai sunku apsaugoti nuo platinimo, keitimo ar naudojimo kituose kontekstuose. Neapdariai platindami savo nuotraukas internete vaikai rizikuoja atsidurti reklamoje, erotinio ar pornografinio pobūdžio interneto puslapiuose. Vaikas turi suprasti, kad jo pateikta informacija gali būti greitai panaudota savanaudiškiems priekabiautojų ir seksualinių išnaudotojų tikslams, tačiau anot D. Šinkūnienės, vaikas, kaip duomenų subjektas, ne visada gali savo teises įgyvendinti pats – dažniausiai tai gali padaryti tėvai ar kiti jo įstatyminiai atstovai¹³⁶.

- **Komercinio pobūdžio grėsmės, sukeliančios teises, finansines ir psichologines pasekmes.**

Vaikas gali pasielgti neteisėtai arba taip, kad jo veiksmai turės finansinių pasekmių, pavyzdžiui, vaikas, gali pasinaudoti vieno iš tėvų kreditine kortele. Pats to nežinodamas, jis išplatina svarbią asmeninę ar finansinę informaciją nepageidaujamiems žmonėms ar kompanijoms. Viena pagrindinių vaikų laisvalaikio leidimo internete formų – žaidimai (angl. *multiplayer gaming*). Žaidžiant smurtinio turinio žaidimus yra rizika, kad vaikai pakartos smurtinius veiksmus ir realiame pasaulyje, taip pat yra didelė rizika tapti priklausomam nuo interneto¹³⁷. Kai kuriuose internetiniuose puslapiuose galima žaisti įvairius žaidimus tiek savo malonumui, tiek iš pinigų. Pasipelnymui skirti tinklalapiai vadinami „*Gambling*“¹³⁸. Pasaulyje yra daugiau kaip 3000 azartinių žaidimų (kazino, sporto ir varžybų lažybų) internetinių puslapių, skirtų pilnamečiams asmenims. Internetiniuose azartinių žaidimų / lošimų puslapiuose galima žaisti tuos pačius žaidimus kaip ir lošimo namuose 24 valandas per parą (pavyzdžiui, pokerį, ruletę, blackjack'ą ir kt.). Tyrimai rodo, kad vaikai pradeda lošti labai ankstyvame amžiuje, t. y. sulaukę vos dešimties. Paaugliai gali lošti ir be pinigų, pavyzdžiui, mobiliuoju telefonu ar per „Facebook“ programėlę. Be to, daugiau kaip 100 video žaidimų, pripažintų tinkamais vaikams, turi azartinių žaidimų požymių, t.

¹³⁶ Mačėnaitė M., Paulikienė D., Skersytė I., Šinkūnienė D. Vaikų privatumo apsauga internete, 2011. Prieiga internetu: <http://www.vartotojai.lt/index.php?id=1648> [žiūrėta 2015-03-07]. P. 13.

¹³⁷ Ruškus J., Žvirdauskas D., Kačenauskaitė V., Žvirdauskienė R. Paauglių elgsena elektroninėje erdvėje. Tyrimo ataskaita, 2009. Prieiga internetu: http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/11_03_24/tyrimas%20elgsena%20elektronineje%20aplinkoje.pdf [žiūrėta: 2012-11-01]. P. 10.

¹³⁸ Interneto grėsmės vaikams. Patarimai tėvams ir mokytojams. Prieiga internetu: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:HVL YSSCnKhYJ:vartotojuteises.lt/content/download/2232/12320/file/Interneto%2520gresmes.pdf+&cd=10&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> [žiūrėta 2015-02-09].

y. jie yra mokami. Tyrimai rodo, kad lošiantys paaugliai turi elgesio problemų¹³⁹. Vaikai dažnai susigundo tiek žaidimais, tiek ir el. parduotuvėse patraukliai siūlomomis prekėmis. Taip pat internete vaikas gali pakliūti į melagingus tinklalapius, užmaskuotus kaip el. parduotuvės, bankų svetaines arba svetaines, siūlančias viliojančiai lengvus pinigus. Kai tik įrašomi banko identifikacijos duomenys, jie, žinoma, perduodami tinklalapio savininkui, kuris gautą informaciją panaudoja savo nedoriems ketinimams – tai vadinamasis „žvejojimas“ (duomenų išviliojimas apgaulės būdu). „Žvejojimas“ (angl. *phishing*) yra skirtas rinkti interneto vartotojo asmeninę informaciją, pavyzdžiui, kreditinės kortelės duomenis, slaptažodžius, tai tarsi maskuotė, suteikianti pasitikėjimą žmogumi. Pavyzdžiui, Lenkijoje vaikai, vyresni negu 13 metų, patys gali atlikti bankinius pavedimus – apmokėti paprasčiausias buitinių paslaugų sąskaitas. Tokiu būdu paauglys gali pats valdyti sąskaitas, sudarinėti sandorius, reguliuoti savo asmenines išlaidas mobiliuoju telefonu. Tuo pat metu jis tampa potencialia „žvejojimo“ auka, kai perduoda asmeninius duomenis ar asmens kodą fiktyviam bankui¹⁴⁰. Sukčiai, bendraudami su vaiku elektroninėje erdvėje, taip pat gali rinkti informaciją apie jo tėvų finansinę padėtį, turėdami tikslą apvogti namus ir t. t. Taigi vaikai elektroninėje erdvėje žaisdami kompiuterinius žaidimus lankosi pasipelnymui skirtuose tinklalapiuose (angl. „*Gambling*“), lošia azartinius žaidimus, apsipirkinėja el. parduotuvėse, taip pat susiduria su sukčiais, kurie naudojami vaikų naivumu bei pasitikėjimu siekdami išgauti finansinės naudos. Dėl to tėvai turėtų kontroliuoti finansinius vaiko veiksmus elektroninėje erdvėje, nes piniginius nuostolius dažniausiai patiria patys tėvai.

- **Internetinė priklausomybė.** Vaikai įgyvendindami teisę į bendravimą (saviraiškos laisvę), vis daugiau laiko praleidžia elektroninėje erdvėje, todėl jiems pradeda vystytis internetinė priklausomybė. Bendravimas – žmogaus socialinių poreikių išraiška. Poreikis bendrauti – vienas iš būdingiausių žmonijos bruožų, nes bendraujant galima tenkinti daugelį svarbiausių savo poreikių, t. y. keistis informacija, gauti reikiamų žinių, dalintis savo mintimis ir jausmais, atskleisti kitiems savo individualybę, daryti aplinkiniams įtaką ir nesvarbu ar bendraujama tiesiogiai ar elektroniniu būdu¹⁴¹. Nepilnamečiai labai dažnai renkasi internetinius socialinius tinklus ir ten praleidžia didžiąją savo laisvo laiko dalį, taip tenkindami bendravimo su bendraamžiais poreikį.

¹³⁹ Gambling and teenagers. Prieiga internetu: <http://raisingchildren.net.au/articles/gambling.html/context/1087> [žiūrėta 2015-02-12].

¹⁴⁰ Interneto grėsmės vaikams. Patarimai tėvams ir mokytojams. Prieiga internetu: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:HVLySSCnKhYJ:vartotojuteises.lt/content/download/2232/12320/file/Interneto%2520gresmes.pdf+%&cd=10&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> [žiūrėta 2015-02-09].

¹⁴¹ Bendravimo psichologija. Kaunas: Technologija, 2006. P. 11-12.

Pasak N. Bagdonaitės labiausiai pažeidžiami šiuolaikinių priklausomybių (internetu, kompiuterinių žaidimų) yra vaikai ir paaugliai. Mokslininkų duomenimis, apie 5–10 proc. visų kompiuterių vartotojų tampa priklausomi nuo interneto ir kompiuterinių žaidimų. Oficialių duomenų, kiek Lietuvoje yra tokių žmonių, kol kas neturima. Internetu ir kompiuteriniais žaidimais dažniausiai piktnaudžiauja 12–17 metų asmenys, t. y. nepilnamečiai, o priklausomybė nuo interneto ir kompiuterinių žaidimų dažniausiai nustatoma 25–35 amžiaus žmonėms¹⁴². Pažymėtina, kad priklausomybė nuo interneto atsiranda pamažu, t. y. iš pradžių vaikas tiesiog aktyviai domisi ir gauna pasitenkinimą, vėliau išnyksta kiti susidomėjimo objektai, o pasitenkinimas kompiuteriniu pasauliu jau tampa poreikiu. Pasak N. Bagdonaitės, nuolatinis buvimas elektroninėje erdvėje daro didžiulę žalą asmens socializacijai. Internetinis bendravimas gerokai skiriasi nuo tikrojo, įgūdžiai, reikalingi tikrai sąveikai su žmonėmis nepalaikomi, o turimi po truputį nyksta. Internetas pamažu tampa alternatyva tikram bendravimui ir veikia kaip kompensacinis mechanizmas dėl realiai bendraujant patiriamų sunkumų¹⁴³. Vadinasi, internetinė priklausomybė – tai besaikis naudojimas kompiuteriu, kliudantis kasdieninei, įprastai veiklai, kai virtualus pasaulis tampa tikrojo pakaitalu. Nebepuoselėjami mažėja socialiniai ir šeimyniniai ryšiai, stiprėja vienatvės jausmas, o norint pabėgti nuo jo vis labiau pasineriama į virtualų pasaulį. Taigi elektroninė erdvė – ne visuomet teigiamai veikia vaikus. Lengvai mezgamos pažintys, virtualūs draugai, atviri pokalbiai internetiniuose puslapiuose ar socialiniuose tinkluose, pasirodanti neteisėta, žalinga informacija gali paveikti vaikų fizinį, protinį ir dorovinį vystymąsi, gali pakenkti jų psichikai ar emocinei būklei, be to gali sukelti itin skaudžių pasekmių tokių kaip mirtis (nužudymas, savižudybė). Tėvai ne visada žino, ką sėdėdami prie kompiuterio veikia jų vaikai. Deja, bet ne visuomet neigiamos informacijos srautą galima sureguliuoti.

Apibendrinant galima teigti, kad elektroninė erdvė vaikams gali suteikti ne tik įvairios naudingos informacijos, galimybių bendrauti ir pažinti pasaulį, tačiau joje slypi nemažai internetinių grėsmių (pavojų). Vis daugiau vaikų susiduria su tokiomis internetinėmis grėsmėmis kaip pornografija, viliojimas, siekiant seksualiai išnaudoti, seksualinio turinio žinučių gavimas, patyčios, žalingas ir neteisėtas interneto turinys, internetinė priklausomybė, piktnaudžiavimas asmeniniais duomenimis, jų paviešinimu, nusavinimu, kuomet pažeidžiamos vaikų teisės, įtvirtintos tarptautiniuose, regioniniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose.

¹⁴² Problemiškas interneto naudojimas paauglystėje. Prieiga internetu: <http://www.prevencija.lt/problemiskas-interneto-naudojimas-paauglysteje/> [žiūrėta 2015-02-12].

¹⁴³ Priklausomybė nuo interneto ir socialinių tinklalapių. Prieiga internetu: <http://www.prevencija.lt/priklausomybe-nuo-interneto-bei-socialiniu-tinklapiu/> [žiūrėta 2015-02-12].

3. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE TEISINIS REGULIAVIMAS

Atsižvelgiant į ankstesniuose skyriuose išnagrinėtą vaiko teisių apsaugos reglamentavimą tarptautiniu, regioniniu ir nacionaliniu lygiu, nustatytas pagrindines vaiko teises elektroninėje erdvėje bei įvardintas pagrindines grėsmes (pavojus), su kuriais vaikai susiduria internete, detaliau bus analizuojamos pagrindinių vaikų teises elektroninėje erdvėje, kurios gali būti pažeistos, apsaugos garantijos. Neteisėtą ir žalingą informacijos turinį, internetinę priklausomybę, taip pat pablogėjusią vaiko fizinę, psichologinę ir emocinę būklę galima laikyti internetinėmis grėsmėmis, su kuriomis vaikai susiduria ir pažeidžia vieną iš savo teisių – *teisę sveikai augti ir vystytis*. Vaikai neatsargiai elgdami su savo asmenine informacija, t. y. atskleiddami apie save per daug informacijos, rizikuoja susidurti su tokiomis internetinėmis grėsmėmis kaip asmeninės informacijos paviešinimas, plagijavimas, nusavinimas ir taip pažeisti vieną pagrindinių savo teisių – *teisę į asmeninį gyvenimą ir privatumo išsaugojimą*. Vaikams susidūrus su elektroninėmis patyčiomis, vaikų pornografija, viliojimu, siekiant seksualiai išnaudoti, seksualiniu piktnaudžiavimu, seksualinio turinio žinutėmis, kurie pasireiškia interneto naudojimu siunčiant, skelbiant žinutes ar atvaizdus, kuriais siekiama suvilioti, pažeminti, įbauginti kitą asmenį, dažnai susiduriama su šiomis smurto rūšimis: fiziniu, seksualiniu, psichologiniu ar emociniu ir taip pažeidžiama *vaiko teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių bei formų smurto*.

3.1. Vaiko teisės sveikai augti ir vystytis elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas

Visuomenės informavimo priemonės, tame tarpe ir internetas, yra labai svarbus ir galingas asmenybės socializacijos veiksnys. Jos formuoja išorinio pasaulio sampratą, požiūrį į įvairius reiškinius, elgesio normas, vertybių sistemą, yra lengvai prieinamas ir populiarus pramogų bei laisvalaikio praleidimo šaltinis. Vaiko teisių konvencijos 17 straipsnyje valstybės dalyvės įsipareigojo rūpintis, kad vaikas galėtų naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija, ypač tokia, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės, skatina jo fizinį ir psichinį vystymąsi. Tuo pačiu buvo pasisakyta už principų, padedančių apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos, formavimą. Šio ir kitų tarptautinių dokumentų išsakytų įpareigojimų pagrindu ES ir Lietuvos institucijos pradėjo jau beveik dvidešimtmetį trunkantį bandymą teisiškai sureguliuoti neteisėto (draudžiamo) ir ribojamo (žalingo) interneto turinio institutą.

Interneto turinio reguliavimo problemas europiniu ir tarptautiniu mastu bando spręsti Europos Taryba, kurios iniciatyvos yra ypač reikšmingos, nes Europos Tarybos narėmis yra ne tik ES valstybės.

Privalomo pobūdžio tarptautinis dokumentas, reguliuojantis interneto turinį – 2001 m. lapkričio 23 d. Europos Tarybos konvencija dėl nusikaltimų elektroninėje erdvėje¹⁴⁴ (toliau – Budapešto konvencija), reglamentuojanti veikas, susijusias su draudžiamu interneto turiniu, konkrečiai – vaikų pornografija. Budapešto konvencija skirta unifikuoti ją ratifikavusių valstybių baudžiamuosius ir iš dalies procesinius įstatymus dėl teisės pažeidimų vykdomų elektroninėje erdvėje. Taip valstybės dalyvės įsipareigoja priimti atitinkamus teisės aktus ir imtis atitinkamų priemonių, kad interneto paslaugų teikėjas surinktų ir išsaugotų atitinkamoje laikmenoje duomenis, susijusius su neteisėtu ar ribotu interneto turiniu, perduodamu valstybės dalyvės teritorijoje esančia kompiuterių sistema. 2003 m. birželio 23 d. Lietuva pasirašė Budapešto konvenciją, o 2004 m. kovo 18 d. Lietuvos Respublikos Seimas ją ratifikavo¹⁴⁵. Budapešto konvencija Lietuvoje įsigaliojo 2004 m. liepos 1 d. Šią Konvenciją yra ratifikavusios ir kai kurios kitos, ne ES, valstybės narės (pavyzdžiui, JAV, Japonija, Australija ir kt.)¹⁴⁶.

Sprendžiant interneto turinio reguliavimo problemą, Europos Taryba priėmė ir keletą rekomendacinio pobūdžio teisės aktų: Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (97) 19 „Dėl smurto rodymo elektroninėje žiniasklaidoje“¹⁴⁷, kurioje internetas irgi priskiriamas prie elektroninės žiniasklaidos priemonių, taip pat patvirtintos gairės, kuriomis turėtų vadovautis valstybių narių elektroninės žiniasklaidos institucijos; Ministrų komiteto rekomendacija Nr. (2001) 8 „Dėl savireguliacijos ir vartotojų apsaugos nuo neteisėto ir žalingo turinio informacijos naujose komunikacijose ir teikiant informacines paslaugas“¹⁴⁸, kurioje pabrėžiama būtinybė skatinti savireguliacijos priemones, turinio kontrolės programas, kurti ir diegti turinio filtravimo priemones ir tinklalapių kategorijų priskyrimo sistemas, nustatyti tinkamus ginčų, susijusių su interneto turinio reguliavimu sprendimo būdus (pasitelkiant arbitražą ar mediaciją (tarpininkavimą)), suteikti galimybę

¹⁴⁴ 2001 m. lapkričio 23 d. Europos Tarybos konvencija dėl elektroninių nusikaltimų Nr. 185. Prieiga internetu: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest/7_conv_budapest_en.pdf [žiūrėta 2015-02-12].

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 36-1178.

¹⁴⁶ Convention on Cybercrime. CETS No.: 185. Status as of: 23/2/2015 Prieiga internetu: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=185&CM=8&DF=23/02/2015&CL=ENG> [žiūrėta 2015-02-23].

¹⁴⁷ 1997 m. spalio 30 d. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (97) 19 „Dėl smurto rodymo elektroninėje žiniasklaidoje“. Prieiga internetu: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=568198&SecMode=1&DocId=582650&Usage=2> [žiūrėta 2015-04-11].

¹⁴⁸ 2001 m. rugsėjo 5 d. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. (2001) 8 „Dėl savireguliacijos ir vartotojų apsaugos nuo neteisėto ir žalingo turinio informacijos naujose komunikacijose ir teikiant informacines paslaugas“. Prieiga internetu: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=220387&Site=CM> [žiūrėta 2015-04-11].

interneto paslaugų vartotojams pareikšti nusiskundimus dėl netinkamo turinio informacijos skelbimo internete ir kitose elektroninės žiniasklaidos priemonėse. 2003 m. gegužės 28 d. deklaracijoje „Dėl teisės komunikuoti internetu“, kuri paremta Ministrų komiteto rekomendacija Nr. (2001) 8, taip pat skatinama savireguliacija ar bendradarbiavimas tarp valstybės ir savireguliacijos sektoriaus (angl. *co-regulation*), siekiant išvengti neteisėto ar žalingo turinio informacijos internete (2 principas), tačiau 3 principu pabrėžiama būtinybė vengti tokių interneto turinio reguliavimo metodų, kurie riboja visuomenės galimybes gauti informaciją ar kitaip komunikuoti internete. Tačiau nurodoma, kad tokia nuostata netrukdo atitinkamų filtravimo sistemų įdiegti mokyklose, taip pat bibliotekose ar kitose įstaigose, siekiant apsaugoti nepilnamečius nuo neigiamo žalingos informacijos poveikio.

Išanalizavus ES teisinę patirtį interneto turinio reguliavimo srityje, galima identifikuoti keletą teisės aktų. 1996 m. paskelbtas Europos Komisijos komunikatas dėl neteisėto ir žalingo turinio internete¹⁴⁹ buvo vienas pirmųjų žingsnių iškeliant ir sprendžiant turinio internete problemą ES. Tuo tarpu Lietuvoje šiuo klausimu susidomėta buvo žymiai vėliau ir didžiąja dalimi tai susiję su įsipareigojimais stojant į ES¹⁵⁰. Europos Komisijos komunikate buvo akcentuota būtinybė užtikrinti laisvą informacijos platinimą, apsaugant viešąjį interesą. Jame taip pat buvo bandoma apibrėžti neskelbtino ir žalingo arba ribojamo turinio identifikavimo ir nustatymo priemones, kovos su juo būdus. Kalbant apie ribų, kuomet turinys jau laikomas žalingu, nustatymą, galima paminėti šiame komunikate išsakytą mintį – tai, kas laikoma žalingu, priklauso nuo šalių kultūrinių skirtumų ir skirtingų etinių standartų. Šiame ir kituose ES dokumentuose įsitvirtino „žalingo turinio“ (angl. „*harmful content*“) sąvoka, tačiau Lietuvos teisės aktų leidėjai pasirinko „ribojamos viešosios informacijos“ apibrėžimą.

1996 m. spalio 16 d. Žaliosios knygos dėl nepilnamečių ir žmogiškojo orumo apsaugos, teikiant audiovizualines ir informacines paslaugas¹⁵¹ tikslas – skatinti diskusijas dėl teisinės mažamečių apsaugos, tėvų vykdomos vaikų kontrolės mechanizmų, tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimo ir imtis iniciatyvos, kuriant planą dėl saugaus interneto naudojimo. Žaliojoje knygoje apibrėžtos šios sąvokos: „neskelbtina informacija“ – tai informacija, kurios turinys pažeidžia žmogaus orumą ir viešąjį interesą,

¹⁴⁹ Illegal and harmful content on the Internet. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and Social Committee and the committee of regions COM (96) 487 final. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1996:0487:FIN:EN:PDF> [žiūrėta 2015-03-02].

¹⁵⁰ Neskelbtina ir ribojama informacija internete: problema ir jos sprendimas. Prieiga internetu: <http://www.ivpk.lt/news/1152/151/Neskelbtina-ir-ribojama-informacija-internete-problema-ir-jos-sprendimas> [žiūrėta 2015-03-02].

¹⁵¹ Green Paper on the protection of minors and human dignity in audiovisual and information services COM (96) 483. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51996DC0483&from=EN> [žiūrėta 2015-04-10].

yra nepadorus ir amoralus, įskaitant vaikų ir smurtinę pornografiją, rasinę neapykantą arba smurtą kurstančią informaciją; tuo tarpu „ribojama informacija“ laikoma tokia informacija, kurios turinys gali paveikti fizinį ir protinį nepilnamečių vystymąsi. Žaliojoje knygoje taip pat skatinamas bendradarbiavimas tarp ES valstybių narių keičiantis informacija, nustatant minimalius europinius standartus dėl nuskalstamo turinio, taip pat skatinant savireguliaciją (kaip alternatyvą valstybinei kontrolei ir priežiūrai), diegiant interneto pramonės etikos kodeksus.

1999 m. sausio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 276/1999/EB, patvirtinantis ilgalaikį Bendrijos veiksmų planą¹⁵², kuriame numatyta: sukurti Europos centrų (vadinamų specialiomis ryšio linijomis) tinklą, leidžiantį vartotojams pranešti apie turinį, kurį jie randa naudodamiesi internetu ir kuris, jų nuomone, yra neteisėtas; skatinti verslą taikyti savireguliacijos ir turinio kontrolės programas, kurti turinio filtravimo priemones ir jas diegti, kurti ir diegti tinklalapių kategorijų priskyrimo sistemas; informuoti vartotojus apie šių priemonių sukūrimą ir juos šviesti; nustatyti tinkamą teisinį reguliavimą, taip pat plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą šioje srityje. Taigi ES pagrindinis dėmesys, sprendžiant interneto turinio problemą, skiriamas savireguliacijai, taip išvengiant daugybės draudimų. Savireguliacija skatinama internete naudojant du instrumentus: Elgesio kodeksus (angl. – *Codes of Conduct*) bei „karštąsias linijas“ (angl. – *hotlines*). Tuo tarpu filtravimo įranga yra viena iš vartotojų savigynos internete priemonių, įgalinanti pačius vartotojus nuspręsti, kokio turinio informacijos jie nepageidauja gauti bei užblokuoti tokios informacijos persiuntimą, todėl ypač tinka kovai su žalingu turiniu.

Išskiriami du pagrindiniai filtravimo būdai – vadinamųjų blokavimo sistemų bei vertinimo ir žymėjimo sistemų naudojimas. Blokavimo sistemos, yra programinė įranga, blokuojanti prieigą prie tam tikro turinio informacijos. Turinio blokavimas atliekamas dviem būdais: blokuojant prieigą prie informacijos internete, kuri talpina tam tikrus žodžius (pavyzdžiui, pornografija, seksas) arba naudojant tam tikrus iš anksto sudarytus priimtinių ir nepriimtinių interneto tinklalapių adresų sąrašus, kuomet blokuojama prieiga prie nepageidautinų tinklalapių. Tuo tarp naudojant vertinimo ir žymėjimo sistemas, interneto tinklalapiai pažymimi tam tikru būdu, apibūdinančiu tinklalapio turinį, o interneto vartotojai savo naršykles įgalina priimti arba atmesti tinklalapius su arba be tam tikrų žymų. Pastarąjį būdą ES

¹⁵² 1999 m. sausio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 276/1999/EB, patvirtinantis daugiamečių Bendrijos veiksmų planą dėl saugesnio naudojimosi internetu skatinimo kovojant su neteisėtu ir žalingu turiniu pasauliniuose tinkluose. Prieiga internetu: <http://www.ada.lt/images/cms/File/Teises%20aktai/ES%20ir%20ET%20dokumentai/8.pdf> [žiūrėta 2015-04-10].

institucijos skatina labiau, nes tokiu būdu įmanoma kurti filtrus, veikiančius priklausomai nuo vaiko amžiaus ar esamų valstybėse kultūrinių, ideologinių skirtumų.

Nuo 1999 m. yra vykdoma Europos Komisijos Informacinės visuomenės direktorato programa „Saugesnis internetas“. Programos tikslai – skatinti saugesnį, ypač vaikų, naudojimąsi internetu ir naujomis jo technologijomis bei apsaugoti vaikus, kovojant su neteisėtu ir žalingu interneto turiniu bei elgesiu. 2009–2010 m. Lietuvoje, įgyvendinant Saugesnio interneto programą, buvo vykdomas projektas „Saugesnis Internetas LT AN-HL“ („Safer Internet LT AN-HL“). 2011–2012 m. Lietuvoje įgyvendintas projektas „Saugesnis Internetas LT SIC“ („Safer Internet LT SIC“). Projekto tikslas – atkreipti visuomenės dėmesį į žalingą informaciją ir elgesį internete; skatinti saugesnį, ypač vaikų, naudojimąsi internetu ir naujomis jo technologijomis; suteikti visuomenei galimybę anonimiškai pranešti apie neteisėtą ar žalingą interneto turinį bei teikti pagalbą vaikams, susidūrusiems su elektroninėmis patyčiomis (angl. *cyberbullying*), seksualiniu viliojimu (angl. *grooming*), žalingu turiniu ir kita nemalonia ar bauginančia patirtimi naudojantis interneto technologijomis. 2012–2014 m. vykdytas projektas „SIC LT II“ („Safer Internet Centre LT II“) praplėtė Saugesnio interneto programos veiklą Lietuvoje. Saugesnio interneto centro veiklas vykdo 4 partneriai¹⁵³:

- Saugesnio interneto informavimo centras – Švietimo informacinių technologijų centras (ITC).
- Saugesnio interneto informavimo / mokymo centras – asociacija „Langas į ateitį“ (LIJA).

Bendradarbiaujant su verslo ir valdžios institucijomis buvo įsteigti viešieji interneto prieigos centrai, be to šalies gyventojai buvo mokomi kompiuterinio raštingumo pagrindų bei saugiai naudotis elektroninėmis paslaugomis.

- Saugesnio interneto „Karštoji linija“ – RRT. Šia paslauga galima pasinaudoti „draugiško interneto“ svetainėje paspaudus nuorodą http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/misc/report_form – bet kada galima pranešti apie vartotojo pastebėtą neteisėtą ar žalingą informaciją internete, kuri bus patikrinama ir perduodama atsakingoms institucijoms.

- Saugesnio interneto „Pagalbos linija“ – VšĮ „Vaikų linija“. Nuo 2011 m. liepos mėn. „Vaikų linija“ teikia pagalbą saugesnio interneto klausimais. Skambinant daugelyje Europos šalių veikiančiu vienodu nemokamu pagalbos vaikams telefono numeriu 116 111 yra teikiama pagalba vaikams, internete

¹⁵³ Programa „Saugesnis internetas“. Prieiga internetu: <http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/main/program/informacija> [žiūrėta 2015-04-16].

susidūrusiems su tokiais pavojais kaip viliojimas, patyčios, priekabiavimas, žalingas turinys, ar kita nemalonia ar bauginančia patirtimi naudojantis interneto technologijomis.

Taigi saugesnio interneto informavimo centro funkcijų vykdymas – tai visuomenės švietimas saugaus interneto klausimais (vykdo ITC, LIÀ, „pagalbos linija“ ir „karštoji linija“). Šiuo metu „Saugesnio interneto“ informavimo centrai veikia 33 pasaulio šalyse (ES valstybėse, Islandijoje, Norvegijoje, Rusijoje ir Serbijoje), kuriuos vienija Europos Saugesnio interneto tinklas (INSAFE)¹⁵⁴, skatinantis vaikus ir jaunimą saugiai ir atsakingai naudotis internetu bei mobiliosiomis technologijomis.

Nuo 1999 m. veikia Tarptautinė interneto karštųjų linijų asociacija (INHOPE)¹⁵⁵, koordinuojanti interneto „karštųjų linijų“ tinklą visame pasaulyje. INHOPE remiamos „karštosios linijos“ reaguoja į pranešimus apie neteisėtą turinį ir siekia kuo greičiau jį pašalinti iš interneto. Ypač daug dėmesio INHOPE skiria kovai prieš vaikų seksualinio išnaudojimo vaizdus internete. RRT įsteigta interneto karštoji linija yra tarptautinės asociacijos INHOPE narė nuo 2008 m. gegužės mėn. INHOPE šiandien yra išaugusi iki 51 karštosios linijos 45 pasaulio šalyse (ES valstybėse, JAV, Australijoje, Rusijoje, Brazilijoje, Japonijoje ir kt.), tačiau skatinama ir toliau plėsti INHOPE specialiųjų linijų tinklą.

Vėliau buvo priimti visuotinai privalomi ES teisės aktai (direktyvos) – 2000 m. Elektroninės komercijos direktyva¹⁵⁶ ir 2010 m. Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva¹⁵⁷, kuriose įtvirtina valstybių narių pareiga apsaugoti nepilnamečius nuo žalingos informacijos. Sprendžiant interneto turinio reguliavimo problemas, vienas iš svarbiausių klausimų yra atsakomybės už netinkamą turinį nustatymas, kurį ES reglamentuoja Elektroninės komercijos direktyva. Taigi tiek tarptautiniu, tiek ES lygiu be privalomo teisinio reguliavimo, puikiai veikia ir savireguliacijos mechanizmai, kurie irgi padeda spęsti interneto turinio problemas.

Šiuo metu Lietuvoje su žalingo turinio ir neskelbtinos informacijos skelbimo viešai prieinamuose kompiuterių tinkluose reglamentavimu, susiję keletas teisės aktų. Visuomenės informavimo įstatymo¹⁵⁸ 13 straipsnio 1 dalies 5 punkte nustatyta, kad „draudžiama naudoti vaikų fotografijas, garso ar vaizdo įrašus erotinio, pornografinio ir smurtinio pobūdžio informacijose“. Visuomenės informavimo įstatymo

¹⁵⁴ INSAFE. Prieiga internetu: <http://www.saferinternet.org/> [žiūrėta 2015-04-11].

¹⁵⁵ INHOPE. Prieiga internetu: <http://www.inhope.org/gns/home.aspx> [žiūrėta 2015-04-11].

¹⁵⁶ 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) (OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 25 tomas, p. 399).

¹⁵⁷ 2010 m. kovo 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva), OL L 95, 2010 04 15, p. 1.

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 71-1706.

17 straipsnio 1 dalyje garantuojama nepilnamečių apsauga nuo neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos, susijusios su pornografinio pobūdžio ir (ar) smurtinio pobūdžio bei žalingus įpročius skatinančios informacijos skleidimu.

Vadovaujantis Visuomenės informavimo įstatymu, informacinės visuomenės informavimo priemonės yra visuomenės informavimo priemonės (tai gali būti laikraštis, žurnalas knyga, biuletenis ar kitas leidinys, televizijos ar radijo programa, kino ar kita garso ir vaizdo studijų produkcija, informacinės visuomenės informavimo priemonė ir kita priemonė, kuria viešai skleidžiama informacija), kuriomis teikiant informacinės visuomenės paslaugas (paprastai už atlyginimą **elektroninėmis priemonėmis** (šiuo atveju – **internetas**) ir per atstumą individualiu informacinės visuomenės paslaugos gavėjo prašymu teikiama paslauga) skleidžiama viešoji informacija. Taigi Visuomenės informavimo įstatyme internetas nėra išskirtas kaip savarankiškas būdas viešai platinti informaciją, neapibrėžta ir atsakomybė už internetu platinamos informacijos turinį, tačiau tai nereiškia, kad internetu skelbiamai informacijai netaikomi visuomenės informavimo principai, o atsakomybės už internete išplatintą informaciją nėra.

Informaciją internete taip pat reglamentuoja Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas¹⁵⁹, kuris nustato viešosios informacijos, darančios nepilnamečiams neigiamą poveikį kriterijus, apibrėžia kokia informacija yra ribojama (žalinga), o kokia draudžiama (neteisėta). Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 straipsnio 1 dalis apibrėžia neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos sąvoką. „Neigiama viešąja informacija“ laikoma tokia informacija, kuri gali būti žalinga nepilnamečio psichinei ar fizinei sveikatai, fiziniam, protiniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi (pavyzdžiui, smurtinio, erotinio pobūdžio informacija; informacija kuria skatinama nepilnamečių seksualinė prievarta ir jų išnaudojimas, nepilnamečių lytiniai santykiai; informacija kuria skatinamas žmogaus orumą žeminantis elgesys; informacija kuria palankiai vertinama priklausomybė nuo narkotinių, toksinių, psichotropinių medžiagų, tabako ar alkoholio; informacija skatinanti lošti, raginanti, siūlanti dalyvauti azartiniuose lošimuose ir kituose žaidimuose, kuriuose sudaromas lengvo laimėjimo įspūdis, informacija susijusi su nepilnamečio asmens duomenimis ir kt.). Šis įstatymas įtvirtina draudimą (tiesiogiai) skleisti nepilnamečiams, t. y. jiems siūlyti, perleisti ar kitaip leisti naudotis viešąja informacija, kuri gali būti žalinga nepilnamečiui. Tokio pobūdžio informacija gali būti skelbiama tik vietose, į kurias nepilnamečiai negali patekti arba tokiu laiku, kuriuo nepilnamečiai negalėtų naudotis, arba turi būti naudojamos

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.

techninės priemonės, sudarančios prielaidas riboti tokios informacijos pasiūlą nepilnamečiams¹⁶⁰. Šio įstatymo 7 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas imperatyvas, jog prieigas prie viešųjų kompiuterinių tinklų (internetu) paslaugas teikiantys asmenys, privalo užtikrinti RRT aprobuotą žalingo interneto turinio filtravimo priemonių įdiegimą ir veikimą.

Teigtina, kad Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatyme nurodyta neskelbtina ir ribotai skelbtina informacija iš esmės atitinka Visuomenės informavimo įstatyme pateiktą apibrėžimą. Tačiau nei Visuomenės informavimo įstatyme, nei Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatyme pateikti neskelbtinos informacijos apibrėžimai pakankamai išsamiai neapibrėžia, kokio turinio informacijos skelbimas turėtų būti ribojamas ar draudžiamas. Nepakankamai apibrėžta lieka erotinio pobūdžio, taip pat skatinanti alkoholio ar tabako gaminių vartojimą ir kita informacija.

Lietuvos Respublikos reklamos įstatyme¹⁶¹ aiškiai įvardinama draudžiama reklama, nustatyti aiškūs reklamos naudojimo reikalavimai, reklaminės veiklos subjektų atsakomybė bei reklamos naudojimo kontrolės Lietuvoje teisiniai pagrindai. Reklamos įstatymo 7 straipsnio 2 dalis garantuoja draudimą daryti žalingą moralinį ir fizinį poveikį vaikams reklamoje. Reklamos įstatymo 7 straipsnio 1 dalyje pateikiama nuoroda į Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymą dėl neigiamo poveikio vaikams darančios reklamos naudojimo draudimų ir ribojimų.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 straipsnio 2 dalis nustato administracinę ar baudžiamąją atsakomybę už fizinio ar psichinio smurto demonstravimą vaikams. Daug nuostatų draudžiančių ar ribojančių tam tikrą informaciją yra Konstitucijos 25 straipsnyje¹⁶², jau minėtuose Civilinio kodekso 2.22–2.24 straipsniuose, Baudžiamojo kodekso¹⁶³ 165-168, 170, 309 straipsniuose, Administracinių teisės pažeidimų kodekso su pakeitimais ir papildymais (2015 m.) 214, 214¹, 214², 214⁸, 214¹⁴, 214¹⁶, 214¹⁹, 214²³, 214²⁵ straipsniuose. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios

¹⁶⁰ Bereikienė D., Vaščova Ž. Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą. Mokslinių straipsnių rinkinys: Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka, 2011 (5), P. 46.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1937.

¹⁶² Jis nustato: „Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais - tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija“.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos baudžiamais kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo¹⁶⁴ patvirtinta Tvarka buvo parengta vadovaujantis 1999 m. sausio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimu Nr. 276/1999/EB. Tačiau šiame nutarime nėra skatinama savireguliacija, kuri ypač akcentuojama ES teisės aktuose. Vieninteliu savireguliacijos pavyzdžiu galima laikyti Tvarkos 9 punkto reikalavimą „laikytis visuomenės informavimo profesinės etikos normų“. Tai pat Tvarkoje yra pateiktas „ribojamos viešosios informacijos“ apibrėžimas, tokia informacija suprantama kaip kenkianti nepilnamečių fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi ir kurios platinimas ribojamas siekiant apsaugoti nepilnamečius. Kita normos pusė yra blanketinė – nukreipia į teisės aktus, kuriuose nustatyti nepilnamečių apsaugai keliami reikalavimai. Kaip jau ir buvo minėta, neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi daranti informacija detaliau apibūdinama Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 1-21 punktuose. Susipažinimui su šios informacijos skelbimo ir platinimo tvarka vėl nukreipiama į minėtąją Tvarką, o joje – į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimu Nr. 1121¹⁶⁵ patvirtintą „Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašą“, kuriuo nustatyti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo reikalavimai, taip pat papildantys teisės aktų, užtikrinančių vaiko saugų darbą elektroninėje erdvėje turinį. Pažymėtina, kad techninių sistemų (pavyzdžiui, filtravimo, amžiaus patikros sistemų, tėvų kontrolės priemonių) naudojimas, nors tuo turinio problemos savaimė neišsprendžiamos, yra tinkamas būdas siekiant suteikti nepilnamečiams prieigą prie jų amžiui tinkamo turinio.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek tarptautiniu, tiek regioniniu ir nacionaliniu lygiu yra stengiamasi užkirsti kelią įstatymais uždraustos arba ribojamos informacijos viešam skelbimui tiek žiniasklaidoje (spaudoje, televizijoje, radijuje), tiek internete, kuris yra plačiai vartojamas, tačiau sunkiai kontroliuojamas dėl jo išskirtinių savybių. Lietuvoje, skirtingai nuo tarptautinio ir ES esamo reguliavimo, neskelbtinos ir riboto naudojimo informacijos internete platinimas yra pernelyg griežtai reguliuojamas, paliekant labai siaurą terpę savireguliacijai. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas – pagrindinis įstatymas Lietuvoje, reglamentuojantis informaciją, susijusią su vaiko

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimas Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1002.

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 1121 „Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2010, Nr. 90-4779.

interesų užtikrinimu, elektroninėje erdvėje, tačiau ir jis išsamiai neapibrėžia, kokio turinio informacijos skelbimas turėtų būti ribojamas ar draudžiamas (pavyzdžiui, nepakankamai apibrėžta erotinio pobūdžio informacija). Vaiko teisė saugiai augti ir vystytis dažniausia užtikrinama kontroliuojant interneto turinį negatyviomis priemonėmis, t. y. naudojant blokavimo bei vertinimo ir žymėjimo sistemas, kurios dėl besivystančių technologijų ne visada yra efektyvios (pavyzdžiui, prisijungiant prie interneto per išmaniuosius telefonus ar planšetinius kompiuterius).

3.2. Vaiko teisės į asmeninį gyvenimą ir privatumo išsaugojimą elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas

Šiuo metu aptikti žmogaus veiklos pėdsakus yra labai paprasta, užtenka bent kartą pasinaudoti mobiliuoju telefonu, internetinės bankininkystės paslaugomis ar prisijungti prie duomenų bazės naudojant slapyvardį bei slaptažodį, o tai sumažina asmens privataus gyvenimo erdvę iki minimumo. Sprendžiant šią problemą, Europos Taryba europiniu ir tarptautiniu mastu ėmėsi iniciatyvos, reglamentuojant privatumo ir asmens duomenų apsaugą. Asmens duomenų apsaugą reglamentuojantys tarptautiniai teisės aktai gali būti skirstomi į privalomuosius ir rekomendacinio pobūdžio. 1950 m. Europos žmogaus teisių konvencija buvo pirmasis imperatyvaus pobūdžio dokumentas privatumo apsaugos srityje. Asmens duomenų apsaugos įstatymai yra palyginti nauja teisinio reguliavimo sritis, atsiradusi 1970-ųjų pradžioje. Tačiau tarptautiniu lygiu nebuvo nei vieno dokumento, kuris apibrėžtų informacinio privatumo sąvoką. Šią problemą bandyta spręsti priimant rekomendacinį dokumentą – 1980 m. Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO) gaires dėl asmens privatumo apsaugos ir asmens duomenų judėjimo tarp valstybių narių¹⁶⁶, kurios atspindi neoficialių tarptautinių susitarimų dėl asmens duomenų apsaugos principų.

1980 m. EBPO gairių principai buvo perkelti į pagrindinį tarptautinio pobūdžio privalomąjį teisės aktą – 1981 m. Europos Tarybos konvenciją dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu¹⁶⁷ (toliau – Strasbūro konvencija). D. Štitalio ir kt. teigimu, internetinių socialinių tinklų paslaugų teikėjai netinkamai arba apskritai neįgyvendina Strasbūro konvencijos principų nuostatų. Dėl to Konvencijos reglamentuojamų principų veikimas ir taikomumas iš esmės laikytinas

¹⁶⁶ OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data. Prieiga internetu: <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/oecdguidelinesontheprivacyandtransborderflowsofpersonaldata.htm> [žiūrėta 2015-03-05].

¹⁶⁷ 1981 m. sausio 28 d. Europos Tarybos konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108). Valstybės žinios. 2001, Nr. 32-1059.

nepakankamu, kad būtų užtikrinta tinkama vartotojų (tame tarpe ir vaikų) duomenų apsauga internetiniuose socialiniuose tinkluose¹⁶⁸. Lietuvoje Strasbūro konvencija įsigaliojo 2001 m. spalio 1 d. Konvencija yra pagrindinis tarptautinis privalomojo pobūdžio asmens duomenų apsaugos aktas. Strasbūro konvenciją yra ratifikavusios ir kai kurios kitos, ne ES, valstybės narės (pavyzdžiui, Rusija, Gruzija, Urugvajus ir kt.)¹⁶⁹. 1990 m. JT kompiuterizuotų asmens duomenų bylų gairės nėra privalomo pobūdžio. Šių gairių principai plačiai atspindi jau EBPO gairėmis įtvirtintus principus. Teigtina, kad nuo 1980 m. EBPO gairių priėmimo nebuvo priimta nei vieno solidaus bei novatoriško teisinio dokumento, reglamentuojančio privatumo bei asmens duomenų apsaugą tarptautiniu lygiu.

ES yra priėmusi keletą direktyvų, kuriose kalbama apie asmens duomenų apsaugą, tačiau pirmoji ir pati svarbiausia iš jų yra 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (95/46/EB)¹⁷⁰, dar vadinama Bendrąją direktyva. Nors šis teisės aktas yra regioninio lygmens, jis daro didelę įtaką pasaulinei asmens duomenų apsaugos praktikai, t. y. Direktyva saisto ES valstybes nares bei trečiąsias šalis. Direktyva nustato minimalų asmens duomenų apsaugos lygį, todėl šalims nėra uždrausta nustatyti papildomas asmens duomenų apsaugos priemonės. Direktyvoje Nr. 95/46/EB nurodoma, jog asmens duomenys turi būti tvarkomi pagal nacionalinius teisės aktus, kurie privalo būti suderinti su Direktyvos nuostatomis. Bendrosios direktyvos 27 straipsnio nuostatomis skatinamos pastangos parengti etikos kodeksus, kurie padėtų tinkamai įgyvendinti nacionalines nuostatas, atsižvelgiant į specifinius įvairių sektorių bruožus. Tokiu būdu siekiama derinti nacionalinį reguliavimą su verslo subjektų savireguliacija, taip pagerinant asmens duomenų apsaugą specifinėse srityse. Direktyva Nr. 95/46/EB yra šiuo metu solidžiausias bei išsamiausias privatumą bei asmens duomenų apsaugą užtikrinantis dokumentas regioniniu lygiu, kuris taikomas ir vaiko teisei į privatumą užtikrinti.

Pažymėtina, kad vaikas laikytinas pilnateisiu duomenų subjektu kaip ir pilnametis asmuo bei turi tokią pačią teisę į privatumą elektroninėje erdvėje. Tačiau dėl savo amžiaus ir nepakankamo brandos

¹⁶⁸ Štītis D., Gutauskas V., Malinauskaitė I. Asmens duomenų apsaugos virtualiuose socialiniuose tinkluose teisinė aplinka. "Societal Innovations for Global Growth", 2012, No 1 (1). Prieiga internetu: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367188641078/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2015-03-07]. P. 296.

¹⁶⁹ Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, CETS No.: 108. Status as of: 05/3/2015. Prieiga internetu: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=108&CM=8&DF=05/03/2015&CL=ENG> [žiūrėta 2015-03-05].

¹⁷⁰ 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, OL L281, 1995 11 23, p. 31.

lygio vaikas, kaip duomenų subjektas, ne visada gali savo teises įgyvendinti pats – dažniausiai tai gali padaryti jo tėvai ar kiti jo įstatyminiai atstovai. Pasiūlytasis Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas¹⁷¹ tiesiogiai įtvirtina specialiąsias nuostatas dėl vaikų sutikimo (privalomas tėvų sutikimas jaunesnių negu 13 metų amžiaus vaikų duomenims tvarkyti) ir „teisės būti pamirštam“, pagal kurias uždraudžiamas informacijos apie nepilnamečių asmeninius duomenis laikymas internete, dėl kurio gali kilti pavojus tolimesniam jų asmeniniam ar profesiniam gyvenimui. Tačiau kol kas dėl Bendrojo duomenų apsaugos reglamento projekto nuostatų kyla nemažai diskusijų ir jis sunkiai skinasi kelią.

Suprasdama interneto vystymosi svarbą ir siekdama apsaugoti vaikus nuo agresyvios ir klaidinančios reklamos (televizijoje ir internete), Komisija priėmė direktyvą dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (2002/58/EB)¹⁷². Direktyvos 13 straipsnyje akcentuojamas asmens duomenų naudojimas tiesioginės rinkodaros tikslais. Straipsnio esmė – norint siųsti reklaminius pranešimus asmens duomenų subjektui būtina gauti jo sutikimą. Taigi Direktyva Nr. 2002/58/EB papildo asmens duomenų apsaugos mechanizmą ES lygiu, nustatydamą tam tikrus saugiklius prieš galimą netinkamų operacijų su asmens duomenimis vykdymą elektroninių ryšių sektoriuje. Direktyva Nr. 2002/58/EB Lietuvoje įgyvendinta Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo IX skirsnyje¹⁷³. 2009 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2009/136/EB¹⁷⁴ įgyvendinimas didele dalimi susijęs su elektroninių ryšių reglamentavimo elektroninės informacijos saugos srityje. Įgyvendinant šios Direktyvos nuostatas, buvo praplėstas Elektroninių ryšių įstatymas. ES institucijoms pastaruoju metu susirūpinimą kelia tai, kad iš socialinio tinklo „Facebook“ vartotojų (tame tarpe ir vaikų) profilių paimtus asmens duomenis, „Facebook“ gali nevaržomai naudoti komerciniams

¹⁷¹ 2012 m. sausio 25 d. Europos Komisijos pasiūlymas COM(2012) 11 final dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). Prieiga internetu: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/com_2012_11_lt.pdf [žiūrėta 2015-04-12].

¹⁷² 2002 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (Direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių) (OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 29 tomas, p. 514).

¹⁷³ Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 69-2382.

¹⁷⁴ 2009 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2009/136/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 2002/22/EB dėl universaliųjų paslaugų ir paslaugų gavėjų teisių, susijusių su elektroninių ryšių tinklais ir paslaugomis, Direktyvą 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje ir Reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 dėl nacionalinių institucijų, atsakingų už vartotojų apsaugos teisės aktų vykdymą, bendradarbiavimo, OL L 337, 2009 12 18, p. 11.

tikslams, todėl, jų manymu, griežtesnės reguliavimo nuostatos turėtų būti taikomos visiems Europos rinkos subjektams¹⁷⁵.

Buvo ir rekomendacinio pobūdžio ES iniciatyvų privatumo aspektu. Po Bendrosios direktyvos priėmimo atsirado naujų techninių ir teisinių reiškinių (interneto ir telekomunikacijų tinklų atsiradimas), kuriems sureguliuoti nepakako šio teisės akto ar tarptautinių konvencijų. Kompetentingos ES institucijos priėmė keletą rekomendacijų, kurių tikslas buvo padėti interneto ir kitų tinklų naudotojams bei tiekėjams, nustatyti teisingus privatumo apsaugos principus. Svarbiausia interneto ir kitų globaliųjų tinklų požiūriu yra Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (99) 5 valstybėms narėms dėl privatumo apsaugos internete¹⁷⁶. Kitas privatumo aspektu svarbus rekomendacinio pobūdžio dokumentas yra Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (95) 4 valstybėms narėms dėl privatumo apsaugo telekomunikacijų paslaugų srityje, ypač telefoninio ryšio paslaugose¹⁷⁷. Rekomendacijoje pabrėžiama automatizuoto duomenų tvarkymo telekomunikacijų srityje nauda, nepamirštant ir grėsmių asmens duomenų saugumui. Iš esmės rekomendacijoje atsispindi privatumo ir asmens duomenų apsaugos principai, nustatyti 1981 m. Strasbūro konvencijoje bei direktyvose, susijusiose su asmens duomenų apsauga. Teigtina, kad šių rekomendacinio pobūdžio dokumentų tinkamas patarimų bei nurodymų laikymasis, bent jau ES teritorijoje gali garantuoti geresnę asmens duomenų apsaugą. Taigi dedamos politinės pastangos rodo, jog susirūpinimas asmens duomenų apsaugos bei privatumo problemomis vis didėja. Dėl to būtina kalbėti ne vien tik apie asmens duomenų apsaugą, o apie privatumą kaip reiškinį apskritai. Galima išskirti du didžiausius pavojų privatumui šaltinius, tai: fiziniai ir juridiniai asmenys, užsiimantys neteisėtomis veikomis, renkantis ir pardavinėjantis arba kitaip neleistinai disponuojantis asmeninio pobūdžio informacija ir valstybė bei jos institucijos.

Nors socialiniame tinkle „Facebook“ paskyrą galima susikurti tik nuo 13 metų amžiaus, tačiau jo vartotojai ir jaunesni vaikai, dažnai pateikiantys melagingą informaciją apie jų tikrą amžių. Tyrimai rodo, kad ES vaikai, besinaudojantys socialiniais tinklais, dėl savo amžiaus ir nepakankamo brandos lygio ne visada sugeba nusistatyti tinkamą savo profilio privatumą (28 proc. vaikų profilį gali matyti draugų

¹⁷⁵ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Bendrojo duomenų apsaugos reglamento, OL C 229, 2012 7 31, p. 90.

¹⁷⁶ 1999 m. vasario 23 d. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (99) 5 valstybėms narėms dėl privatumo apsaugos internete. Prieiga internetu: http://www.ada.lt/images/cms/File/Rekomendacijos%20ministru%20tarybos/R_99_%205%20priv_aps_intern_rekom.pdf [žiūrėta 2015-04-08].

¹⁷⁷ 1999 m. vasario 7 d. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (95) 4 valstybėms narėms dėl privatumo apsaugo telekomunikacijų paslaugų srityje, ypač telefoninio ryšio paslaugose. Prieiga internetu: [http://www.ada.lt/images/cms/file/rekomendacija%20nr.%20r%20\(95\)%204.pdf](http://www.ada.lt/images/cms/file/rekomendacija%20nr.%20r%20(95)%204.pdf) [žiūrėta 2015-04-08].

draugai, 26 proc. vaikų profilis yra viešas ir kiekvienas gali jį matyti)¹⁷⁸. Be to, vaikai socialiniuose tinkluose atskleidžia pernelyg daug asmeninės informacijos ir kontaktinių duomenų (vardas ir pavardė, adresas, telefono numeris), kuriuos naudojant galima lengvai nustatyti vaiko tapatybę. Taip elgdamiesi vaikai dažnai nesupranta, kad patys pažeidžia vieną pagrindinių savo teisių – teisę į privatumą.

EŽTT paskelbė keletą sprendimų dėl vaikų privataus gyvenimo neliečiamumo elektroninėje erdvėje. Formuodamas savo precedentinę teisę, EŽTT peržiūri nepilnamečių pažeidžiamą padėtį internetinėje aplinkoje. Tą rodo 2008 m. gruodžio 2 d. EŽTT priimtas sprendimas byloje *K. U. v. Finland*¹⁷⁹. 1999 m. kovo 15 d. nežinomas asmuo (-ys) internetinėje pažinčių svetainėje, be pareiškėjo žinios, jo vardu paskelbė seksualinio pobūdžio skelbimą. Tuo metu pareiškėjui tebuvo 12 metų. Skelbime buvo nurodyta pareiškėjo gimimo data, pateikta detali jo fizinė charakteristika, taip pat nuoroda į pareiškėjo interneto svetainę, kurioje buvo publikuojama jo nuotrauka, telefono numeris, kuris buvo tikslus išskyrus vieną skaitmenį. Skelbime buvo rašoma, kad jis ieško intymių santykių su jo amžiaus berniuku ar vyresniu, kuris „parodytų jam kelią“. Pareiškėjas sužinojo apie šį skelbimą internete, kai gavo el. laišką iš vyro, kuris siūlė jam susitikti ir „tada pamatyti, tai ko jis nori“. Pastarajam vėliau buvo pareikšti kaltinimai. Nukentėjusiojo atstovas prašė interneto paslaugų tiekėjo informacijos (buvo žinomas tik dinamiškas IP), identifikuojant asmenį, įdėjusį šį skelbimą, tačiau pastarasis atsisakė pateikti informaciją apie šio IP turėtoją (dėl privatumo apsaugos). Suomijos teisė tuo metu nebuvo suteikusi policijai teisės įpareigoti interneto paslaugų tiekėją perduoti duomenis policijai, nes už fiktyvios tapatybės panaudojimą nebuvo griežtai baudžiama. Suomijos teismai patvirtino tai. Pareiškėjas kreipėsi į EŽTT teigdamas, kad Suomijos teismai neužtikrino jo teisės į veiksmingą teisinę gynybą (Konvencijos 13 straipsnis) ir teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą, kurią garantuoja Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis. EŽTT savo sprendimu pripažino, kad buvo pažeisti Europos žmogaus teisių konvencijos 8 ir 13 straipsniai. Toks EŽTT sprendimas suteikė teisę interneto paslaugų tiekėjams atskleisti IP adresus ir taip sumažino galimybę išlikti anonimišku elektroninėje erdvėje.

Žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą, susijusį su asmens duomenų tvarkymu, garantuoja Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo¹⁸⁰ nuostatos. Teigtina, kad asmeninė

¹⁷⁸ Pagrindiniai rezultatai. „ES vaikai internete II“ apklausa. Prieiga internetu: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsExecSummary/LithuanianExecSum.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsExecSummary/LithuanianExecSum.pdf) [žiūrėta 2013-05-06].

¹⁷⁹ 2008 m. gruodžio 2 d. EŽTT priimtas sprendimas byloje *K. U. v. Finland*. Prieiga internetu: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-89964#{"itemid":\["001-89964"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-89964#{) [žiūrėta 2015-04-08].

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 63-1479.

su vaiku susijusi informacija turi būti saugoma ir gali būti naudojama tik konkrečioms tikslams ir teisės aktų nustatytais tikslais, tačiau elektroninėje erdvėje ši teisė dažnai yra pažeidžiama. Beje, asmens teisė į privatą gyvenimą užtikrinta ir Konstitucijos 22 straipsnyje¹⁸¹. Šios pagrindinės teisės formuluotė Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme yra labiau susijusi su Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsniu nei modernesnėmis konstitucinėmis nuostatomis, kurios saugo ne tik asmens privataus gyvenimo neliečiamybę, bet ir asmens duomenis apskritai (pavyzdžiui, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 8 straipsnis).

Atskiros privatumo kategorijos detalizuojamos Civilinio kodekso 2 knygos II skirsnyje. Civilinio kodekso 2.23 straipsnis įtvirtina pamatinę teisės normą, jog fizinio asmens privatus gyvenimas neliečiamas ir informacija apie privatą gyvenimą gali būti skelbiama tik su asmens sutikimu. Civilinio kodekso 2.24 straipsnyje įtvirtintos asmens garbės ir orumo apsaugos garantijos, kai visuomenės informavimo priemonėse yra paskleisti duomenys, žeminantys asmens garbę ir orumą ar neatitinkantys tikrovės duomenys. Teisė į atvaizdą, kaip privataus gyvenimo dalies apsaugą ir gynimą, reglamentuoja Civilinio kodekso 2.22 straipsnis. Ši teisės norma įtvirtina, kad „fizinio asmens nuotrauka (jos dalis), portretas ar kitoks atvaizdas gali būti atgaminami, parduodami, demonstruojami, spausdinami, taip pat pats asmuo gali būti fotografuojamu tik jo sutikimu“ (straipsnio 1 dalis). Fotografavimas šiuo atveju reiškia apskritai bet kokią asmens fiksavimo būdą, pavyzdžiui, filmavimą, fotomontažą ir pan. Tačiau sutikimas fotografuoti dar nereiškia ir sutikimo nuotrauką bet koku būdu atgaminti, parduoti, demonstruoti, spausdinti ar kitaip viešinti.

Civilinėje byloje dėl teisės į privatumą pažeidimo, LAT 2011 m. gegužės 31 d. nutartyje konstatavo, kad Klaipėdos Hermano Zudermano vidurinė mokykla pažeidė vienos moksleivės teisę į atvaizdą, kai mokyklos internetiniame puslapyje paskelbė nuotraukas, kuriose nepilnametė buvo nufotografuota su bendraklasiais negavus jos įstatyminių atstovų (tėvų) sutikimo. LAT pabrėžė, kad „sutikimą skelbti informaciją apie nepilnamečio asmens privatą gyvenimą gali duoti jo įstatyminiai atstovai – tėvai (įtėviai, globėjai)“. Pasak LAT, byloje nenustatyta, kad nepilnametės motina būtų buvusi informuota apie numatomą nuotraukos, kurioje yra ir jos dukros atvaizdas, įdėjimą mokyklos interneto puslapyje, taip pat nenustatyta, jog ji būtų neprieštaravusi ar išreiškusi savo sutikimą viešinti

¹⁸¹ Jis nustato: „Žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami. Informacija apie privatą asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsimosi į jo garbę ir orumą“.

nuotrauką¹⁸². Taigi šiuo sprendimu LAT suformavo teismų praktiką, jog teisė į atvaizdą pripažįstama kaip asmens privataus gyvenimo dalis. Asmens atvaizdą reikėtų suprasti kaip tokiu būdu užfiksuotas asmens kūno dalis, kai galima identifikuoti vaizduojamą asmenį, pavyzdžiui, nufotografuotas veidas ar žmogus iki juosmens ir pan. Bendra taisyklė yra ta, kad, norint nufotografuoti asmenį, reikia jo sutikimo, o jeigu asmuo nepilnametis – jo įstatyminių atstovų sutikimo. Apie sutikimo būti fotografuojamam formą Civiliniame kodekse nekalbama. Tačiau civilinės teisės doktrina pripažįsta, kad asmens sutikimas, kaip jo valios išraiška, gali būti išreikštas bet kokia forma, išskyrus atvejus, kai įstatymas įsakmiai reikalauja išreikšti valią konkrečia forma (pavyzdžiui, raštu). Įstatymas nenurodo, kokia forma yra reikalinga sutikimui fotografuoti duoti, vadinasi, sutikti galima bet kuria forma.

Asmens teisę į privatumą užtikrina ne tik Civilinio kodekso nuostatos, tačiau ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai. Visuomenės informavimo įstatyme „privatus gyvenimas“ apibrėžiamas kaip „asmeninis žmogaus, jo šeimos gyvenimas, gyvenamoji aplinka [...], taip pat fizinio asmens psichinė ir fizinė neliečiamybė, garbė ir reputacija, slapti asmeniniai faktai, fizinio asmens fotonuotraukos ar kiti atvaizdai, informacija apie fizinio asmens sveikatą, privatus susirašinėjimas ar kitoks ryšio palaikymas [...] ir kiti duomenys, kuriuos galima naudoti tik jam sutikus“. Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnio 1 dalies 5 punkte nustatyta, kad siekiant nepažeisti asmens teisių, apsaugoti jo garbę ir orumą, renkant ir viešai skelbiant informaciją draudžiama „filmuoti, fotografuoti vaiką ar daryti jo garso ir vaizdo įrašus be nors vieno iš tėvų, globėjų ar rūpintojų ir paties vaiko sutikimo“. Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnis nustato privataus gyvenimo apsaugą. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 6 straipsnyje įtvirtintas draudimas skleisti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančią viešąją informaciją, susijusią su asmens duomenų paskelbimu.

Paslaugų teikėjas, norėdamas elektroniniu paštu, telefonu (skambindamas arba siųsdamas trumpąsias žinutes (SMS)) arba kitokiu tiesioginiu būdu siūlyti vaikams prekes ar paslaugas ir (arba) teirautis jų nuomonės dėl siūlomų prekių ar paslaugų, t. y. naudoti asmens duomenis tiesioginei rinkodarai, turi laikytis Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo, Elektroninių ryšių įstatymo bei kitų teisės aktų reikalavimų. Paslaugų teikėjai turi pasirūpinti surinktų ir saugomų duomenų saugumu, įgyvendindami tinkamas organizacines ir technines priemones. Paslaugų teikėjams, kaip duomenų valdytojams, pažeidusiems teisės aktų reikalavimus, taikoma Administracinių teisės pažeidimų kodekse nustatyta atsakomybė.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje *T. Ž. v. K. H. Zudermano gimnazja*, bylos Nr. 3K-3-262/2011.

Apibendrinant galima teigti, kad elektroninėje erdvėje sunkiai įgyvendinamos Vaiko teisių konvencijos 16 straipsnio nuostatos, garantuojančios vaiko teisę į privatumą. Nors vaikas turi teisę į privatumą ir yra laikomas pilnateisiu duomenų subjektu (kaip ir pilnametis asmuo) elektroninėje erdvėje, tačiau dėl savo amžiaus ir nepakankamo brandos lygio jis, kaip duomenų subjektas, ne visada gali savo teises įgyvendinti pats – dažniausiai tai gali padaryti jo tėvai ar kiti jo įstatyminiai atstovai. Europos Komisijos pasiūlytas Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas tiesiogiai įtvirtina specialiąją nuostatą dėl privalomo tėvų sutikimo jaunesnių negu 13 metų amžiaus vaikų duomenims tvarkyti, tačiau kol kas dėl jo nuostatų kyla nemažai diskusijų ir jis sunkiai skinasi kelią.

3.3. Vaiko teisės būti apsaugotam nuo visų rūšių bei formų smurto elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas

Vaikai – viena labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių. Prieš juos padarytos seksualinio pobūdžio nusikalstamos veikos bei veikos, susijusios su vaikų pornografija, kenkia vaiko vystymuisi, fizinei bei psichinei sveikatai, ir gali būti rimta priežastimi, lemiančia laikiną ar nuolatinę vaiko socialinę atskirtį. Didžioji dalis tarptautinių pastangų buvo įdėta užtikrinant vaiko teisių apsaugą Vaiko teisių konvencijos 19 (vaiko apsauga nuo įvairaus pobūdžio smurto) ir 34 (apsauga nuo seksualinio išnaudojimo) straipsnių nuostatomis. 2011 metais buvo išleistas JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 13, skirtas vaiko teisei būti laisvam nuo visų formų smurto¹⁸³. Bendrajame komentare Nr. 13 pabrėžta, kad Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnis numato valstybių narių pareigą įtvirtinti vaiko apsaugą nuo visų formų smurto „nedelsiant ir besąlygiškai“, t. y. ši Konvencijos nuostata yra imperatyvi, o ne rekomendacinė.

Europos Taryba europiniu ir tarptautiniu mastu taip pat ėmėsi iniciatyvos reglamentuojant vaiko apsaugą nuo seksualinio smurto. Jau minėta 2001 m. lapkričio 23 d. Europos Tarybos konvencija dėl elektroninių nusikaltimų¹⁸⁴ reglamentuoja veikas, susijusias su draudžiamu internetu turiniu (vaikų pornografija). Vėliau buvo priimti dokumentai, skirti vien vaikų apsaugai nuo seksualinės prievartos ir išnaudojimo. 2007 m. spalio 25 d. Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio

¹⁸³ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 13 // General Comment No. 13 (2011), The Right of the Child to Freedom from All Forms of Violence, 18 April 2011. Prieiga internetu: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf žiūrėta [2015-02-23].

¹⁸⁴ 2001 m. lapkričio 23 d. Europos Tarybos konvencija dėl nusikaltimų elektroninėje erdvėje Nr. 185. Prieiga internetu: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest_/7_conv_budapest_en.pdf [žiūrėta 2015-02-12].

išnaudojimo ir seksualinės prievartos¹⁸⁵ (toliau – Lanzarotės konvencija) reglamentuoja seksualinės prievartos prieš vaikus, jų seksualinio išnaudojimo, vaikų pornografijos ir ryšių su vaikais mezgimo seksualiniais tikslais srityje sampratas. Lanzarotės konvencijos 23 straipsnyje nustatytas vaikų viliojimo seksualiniais tikslais, naudojantis informacinėmis ir ryšių technologijomis, draudimas. Konvencija nustatomos pagrindinės prevencinės priemonės, specializuotos institucijos ir apsaugos bei pagalbos seksualinės prievartos aukoms koordinavimo priemonės, intervencijos programos. 2007 m. spalio 25 d. Lietuva pasirašė Lanzarotės konvenciją, o 2012 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Respublikos Seimas ją ratifikavo¹⁸⁶. Lanzarotės konvencija Lietuvoje įsigaliojo 2013 m. rugpjūčio 1 d.¹⁸⁷.

Nuo 2015 m. „TeliaSonera“ valdomos bendrovės „Teo“ ir „Omnitel“ prisijungė prie Interpolo iniciatyvos dėl vaikų apsaugos internete ir pradėjo naudoti „Net Clean“ sprendimą, ribojantį tarptautinės kriminalinės policijos organizacijos „Interpol“ sąraše esančių interneto svetainių su vaikų seksualinio išnaudojimo turiniu prieinamumą¹⁸⁸. Žinant tai, kad internetas neturi sienų, o tinklų operatoriai privalo išlaikyti interneto turinio neutralumą, labai svarbu, jog atsakomybės ėmėsi tarptautinė kriminalinė policija. „Net Clean“ sprendimas – prevencinė priemonė, kuri nukreipia „blogiausių“ (angl. „*worst of*“) sąraše esančių svetainių srautą į „Net Clean“ sistemą ir nepraleidžia jo į interneto tiekėjų tinklus. Šis sąrašas yra viena iš priemonių Interpolo kovoje su vaikų seksualiniu išnaudojimu, padedanti nustatyti ir aukų tapatybes. Realiu laiku ekspertų analizuojama medžiaga patenka į tarptautinę informacijos apsikeitimo sistemą ICSE (angl. *International Child Sexual Exploitation*). Jos pagrindu yra atskleidžiami ir sustabdomi vykstantys nusikaltimai. „Blogiausių“ svetainių blokavimas taip pat apsaugo internete naršančius vartotojus ir nuo visiškai netyčinio prisijungimo prie vaikų seksualinio išnaudojimo turinį publikuojančių svetainių, t. y. bandantys jas pasiekti vartotojai mato puslapį su „Interpolo“ ženklu ir informacija, kad prieiga prie šio domeno, kuriame platinama vaikų seksualinės prievartos medžiaga, yra užblokuota. Šiuo metu tarptautinę kriminalinės policijos organizaciją „Interpol“ vienija 190 šalių narių¹⁸⁹.

¹⁸⁵ 2007 m. spalio 25 d. Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos Nr. 201 Prieiga internetu: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_lit.pdf [žiūrėta 2015-02-23].

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2012, Nr. 132-6694.

¹⁸⁷ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse CETS No.: 201. Status as of: 23/2/2015. Prieiga internetu: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=201&CM=8&DF=23/02/2015&CL=ENG> [žiūrėta 2015-02-23].

¹⁸⁸ „Teo“ ir „Omnitel“ prisijungė prie tarptautinės iniciatyvos saugant vaikus internete. Prieiga internetu: <http://www.teo.lt/press/12162> [žiūrėta 2015-04-16].

¹⁸⁹ INTERPOL Overview. Prieiga internetu: <http://www.interpol.int/About-INTERPOL/Overview> [žiūrėta 2015-04-16].

Taigi tinklų operatoriams – „Teo“ ir „Omnitel“ – prisidėjus prie „Net Clean“ sistemos, galima teigti, kad Lietuvoje jau veikia konkretūs tarptautiniai įrankiai, skirti vaikų apsaugai internete.

Siekiant apsaugoti vaikus nuo visų rūšių bei formų smurto, ES taip pat ėmėsi iniciatyvos. 2011 m. gruodžio 13 d. įsigaliojo Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria panaikinamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR¹⁹⁰ (toliau – direktyva Nr. 2011/92/ES), nustato pagrindines nusikalstamų veikų ir sankcijų apibrėžčių taisykles seksualinės prievartos prieš vaikus, jų seksualinio išnaudojimo, vaikų pornografijos ir ryšių su vaikais mezgimo seksualiniais tikslais srityse. Direktyvoje Nr. 2011/92/ES teigiama, kad ryšių su vaikais mezgimas seksualiniais tikslais yra specifinė internetinė grėsmė, nes internetas suteikia naudotojams precedento neturintį anonimiškumą, kadangi jie gali nuslėpti savo tikrąją tapatybę ir asmenines savybes (pavyzdžiui, savo amžių). Direktyvoje Nr. 2011/92/ES akcentuojama, kad už sunkią seksualinę prievartą prieš vaikus ir seksualinį vaikų išnaudojimą turėtų būti taikomos veiksmingos, proporcingos ir atgrasomosios sankcijos. Pirmiausia – už įvairių formų vaikų seksualinę prievartą ir jų seksualinį išnaudojimą, kuriems palankias sąlygas sudaro informacinių ir ryšių technologijų naudojimas, pavyzdžiui, ryšių mezgimas su vaikais internetu seksualiniais tikslais socialinių tinklų ir pokalbių svetainėse. Šios direktyvos 17 straipsnis nustato jurisdikciją (ES teritorija, o nusikalstamą veiką padaręs asmuo – ES pilietis); jeigu nusikalstama veika padaroma naudojant informacines ir ryšių technologijas, prieiga prie kurių yra ES valstybės teritorijoje, nepaisant to, ar tos technologijos yra valstybės teritorijoje. Direktyva Nr. 2011/92/ES netaikoma klausimams, susijusiems su savanoriškais seksualiniais veiksmais, kuriuos gali atlikti vaikai ir kuriuos galima laikyti įprastu besivystančio žmogaus seksualumo atradimo procesu, atsižvelgiant į įvairias kultūrinės ir teisines tradicijas bei naujas vaikų ir paauglių santykių užmezgimo ir palaikymo formas, naudojantis informacinėmis ir ryšių technologijomis. Taigi visuose aukščiau pateiktuose dokumentuose reglamentuojama vaikų apsauga nuo seksualinio išnaudojimo, kuri apima tiek vaikų apsaugą nuo seksualinės prievartos, tiek jų apsaugą nuo įtraukimo į pornografiją, prostituciją ir pan.

¹⁹⁰ 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria panaikinamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=LT> [žiūrėta 2015-02-24].

Europos Parlamentas 2015 m. rezoliucija dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus internete Nr. 2015/2564(RSP)¹⁹¹ ragina valstybes ir ES atkakliau kovoti su seksualiniu vaikų išnaudojimu internete ir veiksmingiau šalinti vaikų pornografijos tinklalapius. Atkreiptinas dėmesys į svarbų informacinių technologijų sektoriaus, visų pirma interneto paslaugų ir serverių paslaugų teikėjų, vaidmenį tai užtikrinant. Europos Parlamentas savo rezoliucijoje taip pat iškelė susirūpinimą dėl komercinio vaikų išnaudojimo internete plėtros ir plintančių tendencijų, įskaitant naujas prievartos prieš vaikus medžiagos platinimo ir prekybos ja priemones, ypač per tinklus „Deep Web“ ir „Darknet“, ir visų pirma į tiesioginių prievartos medžiagos transliacijų už užmokestį reiškinių. 2015 m. rezoliucijoje Nr. 2015/2564(RSP) Europos Parlamentas pritarė bendrai ES ir 55 viso pasaulio šalių, susirinkusių į Pasaulinę kovos su seksualine prievarta prieš vaikus internete sąjungą, iniciatyvai, kurios tikslas – mažinti aukų skaičių, užtikrinti veiksmingesnį baudžiamąjį persekiojimą ir bendrai sumažinti vaikų seksualinės prievartos vaizdų internete skaičių. Pažymėtina, kad daugiau nei pusė ES valstybių narių, įskaitant ir Lietuvą, laiku iki 2013 m. gruodžio 18 d. visapusiškai neperkėlė į savo vidaus teisę direktyvos Nr. 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus. Pavyzdžiui, į nacionalinę teisę neperkeltos Direktyvos Nr. 2011/92/ES 10 straipsnio nuostatos, nustatančios, jog siekiant išvengti pavojaus, kad nusikalstamos veikos bus pakartotos, būtina imtis priemonių užtikrinti, kad fiziniam asmeniui, kuris buvo nuteistas už bet kurią Direktyvoje nurodytą nusikalstamą veiką, galėtų būti laikinai arba visam laikui užkirstas kelias vykdyti bent profesinę veiklą, susijusią su tiesioginiais ir reguliariais kontaktais su vaikais. ES valstybės narės, neperkėlusios Direktyvos Nr. 2011/92/ES nuostatų, raginamos kuo greičiau tai padaryti. Taigi pastaruoju metu ES institucijos pradėjo skirti nemažai dėmesio elektroninių nusikaltimų prevencijai bei kovai su seksualiniu piktnaudžiavimu elektroninėje erdvėje, ragindamos didinti suaugusiųjų gebėjimus atpažinti grėsmę, todėl būtinas suaugusiųjų (tėvų ir pedagogų) švietimas šiais klausimais.

Šiuo metu vaiko apsauga nuo smurto Lietuvoje reguliuojama įvairiais teisės aktais. Tačiau ši teisinė apsauga yra fragmentiška – ji įtvirtinta atskiruose įstatymuose, bet teisės normų visuma negarantuoja visapusiškos vaiko apsaugos nuo smurto. Pažymėtina, kad joks teisės aktas neapsaugo vaiko nuo visų rūšių bei formų smurto¹⁹². Mokslinėje literatūroje išskiriamos šios **smurto rūšys**: fizinis, seksualinis,

¹⁹¹ 2015 m. Europos Parlamento rezoliucija dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus internete, 2015/2564(RSP). Prieiga internetu: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2015-0226&language=LT> [žiūrėta 2015-04-16].

¹⁹² Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Teisinė vaiko apsauga nuo smurto: situacijos įvertinimas. Prieiga internetu: <http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/Teisin%C4%97%20vaiko%20apsauga%20nuo%20smurto%20Ivertinimas%202011%2005%2031.pdf> [žiūrėta 2015-02-24]. P. 4.

psichologinis ir emocinis. **Smurto formos:** mušimas, laisvės suvaržymas, žeminimas, baudimas, patyčios (taip pat ir elektroninės) ir kt. Problema vis didėja, nes smurtas prieš vaikus įgauna naujas formas, t. y. smurtas, plintantis informacinėmis ir komunikacijos technologijomis, pavyzdžiui elektroninės patyčios.

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, kaip jau buvo minėta, riboja žalingos vaikams informacijos sklaidą, t. y. viešos informacijos, kuri gali būti žalinga jų psichinei ar fizinei sveikatai, fiziniam, protiniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi. Tačiau joks įstatymas neapsaugo vaiko nuo tiesioginio psichologinio smurto internete – suaugusių ar kitų vaikų vykdomų patyčių ar persekiojimo. Pavyzdžiui, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 straipsnio 2 dalis draudžia vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis. Šiuo straipsniu draudžiama rečiausiai pasitaikančios ir sunkiausios žalos formos. Tuo tarpu apsauga nuo dažniausiai pasitaikančių smurto prieš vaikus rūšių – fizinių bausmių ar psichologinio smurto – įstatymiškai nėra įtvirtinta. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 straipsnio 3 dalis numato tik reikalingos pagalbos suteikimą vaikui, nukentėjusiam nuo smurto ar kitokio blogo elgesio. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 47 straipsnyje įtvirtina vaiko apsaugą nuo seksualinio išnaudojimo.

2005–2012 m. Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo 2005 m. plane buvo numatyta dar 2006 metais parengti Lietuvos Respublikos įstatymo dėl smurto prieš vaikus projektą¹⁹³. Plane minėtas įstatymo projektas 2006 metais taip ir nebuvo parengtas. Vėlesniais metais irgi buvo imtasi iniciatyvų, tačiau nei įstatymas dėl smurto prieš vaikus buvo priimtas, nei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatos buvo papildytos dėl visų rūšių bei formų smurto draudimo. Apsaugą nuo šeimoje naudojamo smurto sustiprino Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas¹⁹⁴, tačiau vis tiek dar trūksta bendro pobūdžio įstatyminio draudimo, kuriuo būtų aiškiai išreikšta valstybės pozicija, jog joks smurtas (įskaitant ir elektroninėje erdvėje) prieš vaikus yra netoleruojamas.

JT Vaiko teisių komitetas taip pat atkreipė dėmesį į aukštą visuomenėje vyraujančią tolerancijos smurtui lygį, paraginęs Lietuvą visų rūšių bei formų smurto prieš vaikus panaikinimą paversti prioritetu – siūlo parengti nacionalinę visų rūšių bei formų smurto prieš vaikus prevencijos ir panaikinimo strategiją, teisiškai uždrausti visų rūšių bei formų smurtą prieš vaikus visose aplinkose, įskaitant ir internetinę. Taip pat buvo rekomenduota įtvirtinti mechanizmus, kurių pagalba vaikai galėtų pranešti apie smurto prieš juos atvejus, bei užtikrinti, kad smurto aukomis tapę vaikai gautų reabilitaciją ar kitą reikalingą pagalbą.

¹⁹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metų plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2005, Nr. 25-802.

¹⁹⁴ Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 72-3475.

Teigtina, kad visuomenė turėtų būti šviečiama ir skatinama naudoti pozityvias, nesmurtines ir vaiko dalyvavimą užtikrinančias auklėjimo (disciplinos) priemones.

Direktyvos Nr. 2011/92/ES 6 straipsnio 1 dalies nuostatos kriminalizuoja suaugusiojo siūlymą informacinėmis ir ryšių technologijomis susitikti su vaiku (tikslas: seksualinė prievarta ir pornografijos gamyba) ir jeigu po tokio pasiūlymo buvo imtasi realių veiksmų, kad toks susitikimas įvyktų, o direktyvos 6 straipsnio 2 dalies nuostatos kriminalizuoja suaugusiojo ryšių su vaiku mezgimą informacinėmis ir ryšių technologijomis, su tikslu apsirūpinti pornografija, kurioje vaizduojamas tas vaikas. Įgyvendinant direktyvos Nr. 2011/92/ES¹⁹⁵ 6 straipsnio 1 ir 2 dalies nuostatas, 2014 metais Baudžiamasis kodeksas¹⁹⁶ buvo papildytas nauja nuostata (152¹ straipsniu), kuri uždraudžia jaunesnio nei 16 metų asmens viliojimą. Viliojimas šiuo atveju suprantamas kaip pilnamečio asmens pasiūlymas jaunesniam nei 16 metų asmeniui susitikti, siekiant lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą arba jį išnaudoti pornografinėi produkcijai gaminti ir jeigu po šio pasiūlymo pilnametis asmuo ėmėsi konkrečių veiksmų, kad susitikimas įvyktų. Baudžiamojo kodekso 152¹ straipsnyje nėra aiškiai įvardinta kokiomis priemonėmis toks viliojimas vyksta, tačiau jis gali vykti ir elektroninėje erdvėje. Taigi Direktyvos Nr. 2011/92/ES 6 straipsnio nuostatos, draudžiančios ryšių mezgimą su vaikais seksualiniais tikslais aiškiai įvardija priemones (pasinaudojus informacinėmis ir ryšių technologijomis), kuriomis vykdoma nusikalstama veika. Tuo tarpu Baudžiamajame kodekse nėra aiškiai įvardinta kokiomis priemonėmis vyksta 152¹ straipsnyje kriminalizuojamas viliojimas. Baudžiamojo kodekso 151¹ straipsnis aiškiai nustato atsakomybę už lytinės aistros tenkinimą, pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 47 straipsnio 1 dalis draudžia skatinti ar prievartauti vaiką dalyvauti seksualinėje veikloje. Už tokią veiklą taikoma įstatymų numatyta administracinė ar baudžiamoji atsakomybė. Vis dėlto nei iš Baudžiamojo kodekso, nei iš Administracinių teisės pažeidimų kodekso nuostatų neaišku, ar šis draudimas apima, pavyzdžiui, „seksualinį piktnaudžiavimą“ ar „vaikų seksualinį išnaudojimą internete“. Tarptautinėje praktikoje¹⁹⁷ „piktnaudžiavimu“ arba „išnaudojimu“ laikomi vaiko seksualinės prievartos vaizdai (angl. *child abuse images*), kurie **nėra priskiriami** „vaikų pornografijai“.

¹⁹⁵ 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria panaikinamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=LT> [žiūrėta 2015-02-24].

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

¹⁹⁷ Appropriate terminology. Prieiga internetu: <http://www.interpol.int/Crime-areas/Crimes-against-children/Appropriate-terminology> [žiūrėta 2015-04-16].

Šiuo atveju vaikai yra padaryto nusikaltimo aukos, nes jie nedavė / negalėjo duoti sutikimo. Vaiko seksualinės prievartos vaizdai (kitai „seksualinės prievartos prieš vaiką medžiaga“) yra nebaigto nusikaltimo dokumentiniai įrodymai, jog vaikas buvo seksualiai išnaudojamas. Nors „seksualinės prievartos prieš vaiką medžiaga“ (angl. *child abuse material* (CAM)) – nuotraukos ir vaizdo įrašai, kuriuose vaizduojama seksualinė prievarta prieš vaiką – dokumentinis įrodymas dar nebaigto nusikaltimo, tačiau laikoma, kad vaikas buvo seksualiai išnaudotas. Direktyva Nr. 2011/92/ES nubrėžia aiškiają takoskyrą tarp nusikalstamų veikų, susijusių su seksualiniu išnaudojimu (4 straipsnis) ir nusikalstamų veikų, susijusių su vaikų pornografija (5 straipsnis). Taigi ES teisės aktuose yra bandoma priartėti prie tarptautinės praktikos apibrėžties – „seksualinės prievartos prieš vaiką medžiagos“ nepriskiriant „vaikų pornografijai“. Tuo tarpu Baudžiamojo kodekso 162 straipsnio nuostatos aiškiai uždraudžia „vaikų pornografiją“, tačiau lieka neaišku ar yra uždraudžiami ir „vaiko seksualinės prievartos vaizdai“ („seksualinės prievartos prieš vaiką medžiaga“), kurie pagal tarptautinę praktiką, laikytini dar nebaigto nusikaltimo dokumentiniais įrodymais.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje šiuo metu vaiko apsauga nuo smurto reguliuojama keliais teisės aktais, kurių visuma neužtikrina visapusiškos vaiko apsaugos nuo visų rūšių (įskaitant ir psichologinį) bei formų (elektroninės patyčios) smurto. Lietuva, įgyvendindama 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, nuostatas, 2014 metais papildė Baudžiamąjį kodeksą¹⁵² straipsniu. Nors Direktyvos Nr. 2011/92/ES 6 straipsnio nuostatos, draudžiančios ryšių mezgimą su vaikais seksualiniais ar pornografijos gamybos tikslais aiškiai įvardija priemones (informacinės ir ryšių technologijos), kuriomis vykdoma nusikalstama veika, Baudžiamojo kodekse 152¹ straipsnyje nėra aiškiai įvardinta, kokiomis priemonėmis vyksta kriminalizuojamas jaunesnio nei 16 metų asmens viliojimas. Be to, kaip ir daugiau nei pusė kitų ES valstybių narių, Lietuva, laiku iki 2013 m. gruodžio 18 d. visapusiškai neperkėlė į savo vidaus teisę šios Direktyvos Nr. 2011/92/ES nuostatų.

3.4. Šiandieninė ES politika, užtikrinant vaiko teisių apsaugą elektroninėje erdvėje

Vaiko teisių propagavimas ir rėmimas yra vienas iš ES politikos tikslų. Iki šiol Europos lygmeniu plėtotą politiką dėl vaikams geresnio interneto buvo pernelyg specifinė, t. y. orientuota arba į

žiniasklaidos kanalus¹⁹⁸, ar į technologijų platformas¹⁹⁹, ir iki „Europos strategijos dėl vaikams geresnio interneto“²⁰⁰ priėmimo nebuvo kuriama nuosekli sistema. Europos Komisija 2006 m. komunikatu „Dėl ES vaiko teisių strategijos kūrimo“²⁰¹ padėjo pagrindą vaiko teisėms remti ir saugoti vidaus ir išorės politikoje. Šiame komunikate Komisija nustato struktūras (Europos vaiko teisių forumas ir jo iniciatyvinė grupė; Komisijos tarpžinybinė grupė; Komisijos vaiko teisių koordinatorius), kuriomis siekiama didinti ES institucijų gebėjimus spręsti su vaiko teisėmis susijusius klausimus, padeda įrodymais pagrįstos politikos pagrindus ir sustiprina bendravimą su suinteresuotosiomis šalimis.

Kadangi Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje reikalaujama, kad vykdant visus ES veiksmus būtų pirmiausia atsižvelgiama į vaiko interesus, 2011 m. vasario mėn. Komisija priėmė ES vaiko teisių darbotvarkę²⁰². ES vaiko teisių darbotvarkės tikslas – užtikrinti praktinį Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje ir Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų vaiko teisių įgyvendinimą vykdant išsamią 2011–2014 m. laikotarpio veiksmų programą, kurioje įtraukta 11 veiksmų, kurių Europos Komisija imsis artimiausiais metais. Svarbu paminėti būtent 9 veiksmą, kuriuo Komisija „vykdydama Saugaus interneto programą ir bendradarbiaudama su pramonės atstovais per savireguliacijos iniciatyvas, remis valstybių narių ir kitų suinteresuotųjų šalių pastangas stiprinti prevenciją, suteikti daugiau galių ir galimybių vaikams visapusiškai naudotis internetinėmis technologijomis bei kovoti su tokiais problemomis, kaip priekabiavimas elektroninėje erdvėje, susidūrimas su žalingu turiniu [...]“.

¹⁹⁸ 2010 m. kovo 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva (2010/13/ES); 1998 m. rugsėjo 24 d. Tarybos rekomendacija (98/560/EB); 2006 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija (2006/952/EB).

¹⁹⁹ 2007 m. vasario 6 d. „Europos saugesnio jaunesnių paauglių ir vaikų naudojimosi mobiliuosiais telefonais sistemos“ dokumentą (IP/07/139) pasirašę judriojo ryšio operatoriai įsipareigojo teikti prieigos kontrolės priemones, geriau informuoti visuomenę ir skatinti švietimą, įgyvendinti komercinio turinio klasifikavimą ir spręsti neteisėto turinio judriojo ryšio bendruomenių produktuose arba internete problemą; 2009 m. vasario 10 d. „ES saugesnės socialinės tinklaveikos principų“ dokumentą (IP/09/232) pasirašę socialinių tinklų paslaugų teikėjai įsipareigojo geriau informuoti visuomenę apie saugos švietimo pranešimus, užtikrinti pagal amžių tinkamas paslaugas, suteikti naudotojams galių teikiant jiems priemones ir technologijas, suteikti paprastai naudojamas pranešimo priemones, reaguoti į pranešimus apie neteisėtą turinį ar elgesį, sudaryti galimybę ir skatinti saugiai naudoti asmeninę informaciją ir privatumą, vertinti neteisėto ar uždrausto turinio ir (arba) elgesio peržiūros priemones; „PEGI“ – visą apimantis susitarimas dėl kompiuterinių ir vaizdo žaidimų klasifikavimo pagal amžių.

²⁰⁰ 2012 m. gegužės 2 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos strategija dėl vaikams geresnio interneto“ COM (2012) 196 final. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0196:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2013-05-07].

²⁰¹ 2006 m. balandžio 7 d. Komisijos komunikatas „Dėl ES vaiko teisių strategijos kūrimo“, COM (2006) 367 galutinis. Prieiga internetu: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2006\)0367_/com_com\(2006\)0367_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2006)0367_/com_com(2006)0367_lt.pdf) [žiūrėta 2013-05-07].

²⁰² 2011 m. vasario 15 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „ES vaiko teisių darbotvarkė“, COM (2011) 60 galutinis. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%207226%202011%20INIT> [žiūrėta 2013-05-07].

Vykdydama ES vaiko teisių darbotvarkės įsipareigojimus, Komisija taip pat įsteigė vaikų kampelį internete (<http://europa.eu/kids-corner/>) ir įkūrė Europos interneto svetainę apie vaiko teises (<http://ec.europa.eu/0-18/>).

Norėdama įgyvendinti vieną iš ES vaiko teisių darbotvarkės įsipareigojimų (9 veiksmą), Europos Komisija 2012 m. gegužės 2 d. priėmė „Europos strategiją dėl vaikams geresnio interneto“²⁰³. Komisijos komunikate „Dėl ES vaiko teisių strategijos kūrimo“ pabrėžiama, kad „ES politikos kryptyse iki šiol nebuvo tinkamai pripažinta, kad vaikai yra specifinė tikslinė interneto auditorija, kuriai reikia naujos jų poreikius atitinkančios aplinkos“. Komisijos komunikate teigiama, kad priemonių, kurių imasi valstybės narės dėl vaikų saugumo internete, nepakanka. Jame įvardintos tokios pagrindinės problemos kaip:

1. Rinkos susiskaidymas. ES šalyse įgyvendinama įvairi reguliavimo ir savireguliuojamo politika, pavyzdžiui, dėl tėvų kontrolės, turinio vertinimo ir pranešimo apie žalingą ar neteisėtą turinį. Taip pat naudodamiesi internetu ne visi Europos vaikai turi tokių pačių įgalinimo ir apsaugojimo galimybių.

2. Visos Europos rinkos negebėjimas suteikti apsaugos priemonės ir kokybišką turinį: tėvų kontrolės priemonių integravimas į prietaisus ar paslaugas dažnai laikomas papildomomis išlaidomis; įmonės vengia investuoti į rinkas, jei nėra užtikrintos, kad jos yra pakankamo dydžio; dauguma tėvų kontrolės priemonių veiksmingos tik anglų kalba; mažoka priemonių, kurios tiktų naudoti žaidimų valdymo pultuose, planšetiniuose kompiuteriuose ar mobiliuosiuose telefonuose, t. y. prietaisuose, kuriais vaikai, norėdami patekti į internetą, naudojami vis dažniau; nėra spendimų naudotojams, kurie mobiliuosiuose telefonais ar planšetiniais kompiuteriais turinį pasiekia naudodamiesi taikomąja programa, o ne naršykle; pakankamai kokybiško turinio vaikams trūkumas; taikomųjų programų srityse naudojamos ne Europos rinkai ir naudotojams kurtos turinio klasifikavimo sistemos.

3. Rizikos valdymas siekiant sukurti pasitikėjimą paslaugomis ir turiniu. Iš atliktų tyrimų matyti, kad vaikų patiriamos grėsmės suprantamos panašiai visose Europos šalyse, tačiau jos vertinamos labai skirtingai (pavyzdžiui, Lietuvos ir Estijos vaikai, Europos kontekste išsiskiria tuo, kad yra pasiryžę internetines pažintis pratęsti bendraujant akis į akį²⁰⁴). Vis labiau populiarėjanti paslauga – geografinės buvimo vietos nustatymas, gali daryti poveikį privatumui. Internete daug reklamos, o vaikai dar nėra išvystę gebėjimo kritiškai ją vertinti. Taip pat internete lengva platinti seksualinės prievartos prieš vaikus

²⁰³ 2012 m. gegužės 2 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos strategija dėl vaikams geresnio interneto“ COM (2012) 196 final. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0196:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2013-05-07].

²⁰⁴ Tyrimai ir tendencijos. Lietuvos vaikai internetu naudojami bene labiausiai Europoje. Prieiga internetu: <http://www.teo.lt/node/1068> [žiūrėta 2012-11-11].

vaizdus. Anot Interneto stebėjimo fondo (angl. *Internet Watch Foundation (IWF)*), daugiau nei 40 proc. patvirtintų seksualinės prievartos prieš vaikus interneto adresų (URL) pagal interneto prieglobos teikėjo vietą, yra Europoje ir Rusijoje. Teigtina, kad seksualinės prievartos vaizdai platinami ne tik interneto svetainėse, bet ir kitais interneto kanalais (pavyzdžiui, lygiarangių (angl. *peer-to-peer*) tinklais).

4. Įgūdžių stoka. Vaikams stinga skaitmeninių ir saugos įgūdžių (pavyzdžiui, tik dalis vaikų moka pasikeisti privatumo nuostatas socialinių tinklų svetainėse).

Teigtina, kad iki „Europos strategijos dėl vaikams geresnio interneto“ priėmimo nebuvo pripažinta, kad vaikai yra specifinė tikslinė interneto auditorija, kuriai reikia naujos, jų poreikius, atitinkančios aplinkos. Europos Komisija ir toliau siūlo derinti įvairias priemones, kurių pagrindas būtų teisės aktai, savireguliacija ir finansinė parama. Savireguliacija yra svarbi todėl, kad internetas yra sparčiai kintanti aplinka ir jam reikia lankstumo. Ateityje nebus atsisakoma teisės aktų, tačiau pirmenybė bus teikiama savireguliacijai, nes tokia sistema yra lankstesnė ir greičiau prisitaikanti prie naujovių. Komisijos komunikate „Dėl ES vaiko teisių strategijos kūrimo“ teigiama, kad visiems ES vaikams turėtų būti sukurta saugesnė prasminga interneto aplinka. Kuriant tokią aplinką Komisijos komunikate siūlomi veiksmai pagal sritis pateiktų priemonių įgyvendinimui. Komisijos komunikate „Dėl ES vaiko teisių strategijos kūrimo“ išskirti 4 veiksmų pamatiniai elementai:

- Aukštos kokybės interneto turinys vaikams ir jaunimui;
- Geresnis visuomenės informavimas ir įgalinimas;
- Vaikams saugios interneto aplinkos kūrimas;
- Kova su seksualine prievarta prieš vaikus ir vaikų seksualiniu išnaudojimu.

Pažymėtina, kad Europos Taryba 2012 m. lapkričio 26 d. išvadoje dėl Europos strategijos dėl vaikams geresnio interneto²⁰⁵ pritarė šiems keturiems veiksmų pamatiniams elementams. 2012 m. lapkričio 20 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl vaikų apsaugos skaitmeniniame pasaulyje²⁰⁶. Rezoliucijoje raginama skirti ypatingą dėmesį prieigai prie interneto ir švietimui, privataus gyvenimo apsaugai ir teisei į skaitmeninę pilietybę taip pat kovai su neteisėtu ir žalingu turiniu. ES institucijos taip pat pabrėžė suaugusiųjų (tėvų ir pedagogų) švietimo ir lavinimo svarbą elektroninių nusikaltimų (vaikų

²⁰⁵ 2012 m. lapkričio 26 d. Tarybos išvada dėl Europos strategijos dėl vaikams geresnio interneto (2012/C 393/04). Prieiga internetu: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012XG1219\(04\)&from=LT](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012XG1219(04)&from=LT) [žiūrėta 2015-03-31].

²⁰⁶ 2012 m. lapkričio 20 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl vaikų apsaugos skaitmeniniame pasaulyje. Prieiga internetu: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0428+0+DOC+XML+V0//LT> [žiūrėta 2013-05-07].

pornografijos, viliojimo) prevencijai bei kovai su seksualiniu išnaudojimu ar piktnaudžiavimu elektroninėje erdvėje, ugdant būtinus gebėjimus atpažįstant įvardintas grėsmes.

Apibendrinant galima teigti, kad ES institucijos, siekdamos sukurti saugesnę internetinę aplinką vaikams, pastaruoju metu ėmėsi nemažai politinių iniciatyvų. 2012 m. priėmus „Europos strategiją dėl vaikams geresnio interneto“ buvo žengtas svarbus žingsnis pripažįstant vaikus kaip specifinę tikslinę grupę, kuriai reikia naujos, jos poreikius, atitinkančios internetinės aplinkos. Skatinama įvairių suinteresuotųjų subjektų sąveika (įtraukiant vaikus, valstybės institucijas, nevyriausybinės organizacijas ir sektoriaus subjektus) ir savireguliacija. Tačiau, tam, kad savireguliacija būtų veiksminga, ji turi būti nepriklausomai stebima ir vertinama.

IŠVADOS

1. Atlikus išsamią teisės aktų, reglamentuojančių vaikų teisių apsaugą elektroninėje erdvėje analizę, nustatyta kad Lietuvos Respublikos Seimui priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą buvo žengtas pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką kaip savarankišką teisės subjektą. Atsižvelgiant į vaiko padėties specifiškumą, vaikas yra pripažįstamas kaip pilnavertis, pilnateisis ir savarankiškas subjektas, reikalaujantis ypatingos priežiūros bei apsaugos. Tačiau atlikta analizė rodo, kad Lietuvos visuomenėje vaikas vis dar nėra matomas kaip savarankiškas teisės subjektas ir aktyvus teisių turėtojas.

2. Tarptautinių teisės aktų analizė atskleidė, kad reikšmingiausias Lietuvos pasirašytas dokumentas vaikų teisių apsaugos srityje yra 1995 metais Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota 1989 m. Vaiko teisių konvencija, kuri tiesiogiai įtvirtina pagrindines vaiko teises ir laisves bei nustato būdus joms užtikrinti. Kai kurios Vaiko teisių konvencijos nuostatos yra tiesiogiai susiję su internetine aplinka, pavyzdžiui Konvencijos 13 ir 15 straipsniai, nustatantys vaiko dalyvavimo teisę, Konvencijos 17 straipsnis, pasisakantis už principų, padedančių apginti vaiką nuo kenksmingos informacijos, esančios ir elektroninėje erdvėje, formavimą. Nors geriausi vaiko interesai užtikrinami apribojant prieigą prie interneto turinio, kuris potencialiai gali būti žalingas jo vystymuisi, tačiau toks ribojimas gali suvaržyti vaiko teisę į saviraiškos laisvę ir bendravimą internete.

3. Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių vaikų teisių apsaugą elektroninėje erdvėje analizė, rodo, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija yra vienas iš pagrindinių ES dokumentų, kuriame pripažinta, kad vaikai yra ne vien asmenys, kuriems reikia apsaugos, tačiau jie turi ir individualias teises. Nors vaikų teisės nėra tiesiogiai įtvirtintos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatose, tačiau Europos žmogaus teisių teismas jas gina per savo praktiką, formuodamas precedentinę teisę.

4. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme perkeltos ne visos, tik pagrindinės, Vaiko teisių konvencijos nuostatos, be to, pastebėta, kad kai kurios šio įstatymo nuostatos yra pasenę ir neatitinka šių dienų aktualijų (pavyzdžiui, nepabrėžiamas vaiko teisių elektroninėje erdvėje užtikrinimo būtinumas). Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme galima išvelgti tik kai kurias nuostatas, susijusias ir su interneto aplinka, pavyzdžiui 10 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta vaiko teisė į bendravimą ir susirašinėjimo slaptumą (toks bendravimas gali būti vykdomas ir elektroninėje erdvėje). Atlikta analizė rodo, kad dėl interneto

specifikos (atvirumo ir viešo prieinamumo) Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo taikymas elektroninėje erdvėje yra gerokai sudėtingesnis.

5. Mokslinės literatūros ir statistinių įrodymų analizė rodo, kad dažniausiai vaikai susiduria su šiomis interneto keliamomis grėsmėmis: žalingos (ribojamos) ar neteisėtos (draudžiamos) informacijos prieinamumas, pornografija, viliojimas, seksualinis piktnaudžiavimas, seksualinio turinio žinutės, patyčios ir priekabiavimas, privatumo praradimas, atskleidus asmens duomenis, kuomet pažeidžiamos vaikų teisės įtvirtintos norminiuose teisės aktuose.

6. Teisinis reguliavimas, užtikrinantis pagrindinių vaiko teisių apsaugą elektroninėje erdvėje:

6.1. **Interneto turinio reguliavimas, užtikrinant vaiko teisę sveikai augti ir vystytis.** Atlikta vaikų teisių apsaugos elektroninėje erdvėje teisinio reguliavimo analizė parodė, kad informaciją internete siekiama kontroliuoti įvairiais teisės aktais, tačiau dėl interneto specifikos, šioje srityje juos taikyti gerokai sudėtingiau nei kitose visuomenės informavimo priemonėse. Šalia esamo tarptautinio ir ES teisinio reguliavimo, puikiai veikia ir savireguliacijos mechanizmai. Lietuvoje, neskelbtinos ir riboto naudojimo informacijos internete platinimas yra pernelyg griežtai reguliuojamas, paliekant labai siaurą terpę savireguliacijai. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatyme, kuris yra pagrindinis įstatymas Lietuvoje, reglamentuojantis informaciją, susijusią su vaiko interesų užtikrinimu, elektroninėje erdvėje, iki šiol išsamiai neapibrėžta, kokio turinio informacijos skelbimas turėtų būti ribojamas ar draudžiamas. Atlikta analizė rodo, kad dažniausiai ši vaiko teisė užtikrinama kontroliuojant interneto turinį techninėmis priemonėmis, t. y. naudojant blokavimo bei vertinimo ir žymėjimo sistemas, kurios dėl besivystančių technologijų ne visada yra efektyvios (pavyzdžiui, prisijungiant prie elektroninės erdvės per išmaniuosius telefonus ar planšetinius kompiuterius).

6.2. **Privatumo ir asmens duomenų apsauga, užtikrinant vaiko teisę į asmeninį gyvenimą ir privatumo išsaugojimą.** Atlikus vaikų teisių apsaugos elektroninėje erdvėje teisinio reguliavimo analizę nustatyta, kad elektroninėje erdvėje sunkiai įgyvendinamos Vaiko teisių konvencijos 16 straipsnio nuostatos, garantuojančios vaiko teisę į privatumą. Nors vaikas turi teisę į privatumą ir yra laikomas pilnateisiu duomenų subjektu elektroninėje erdvėje, tačiau dėl savo amžiaus ir nepakankamo brandos lygio jis, kaip duomenų subjektas, ne visada gali savo teises įgyvendinti pats – dažniausiai tai gali padaryti jo tėvai ar kiti jo įstatyminiai atstovai. Europos Komisijos pasiūlytas Bendrojo duomenų apsaugos reglamento projektas tiesiogiai įtvirtina specialiąją nuostatą dėl privalomo tėvų sutikimo

jaunesnių negu 13 metų amžiaus vaikų duomenims tvarkyti, tačiau kol kas šio reglamento projekto nuostatos sulaukia nemažai diskusijų ir jis sunkiai skinasi kelią.

6.3. *Apsauga nuo smurto, užtikrinant vaiko teisę būti apsaugotam nuo visų rūšių bei formų smurto.* Vaiko apsauga nuo smurto Lietuvoje reguliuojama keletu norminių teisės aktų, tačiau jie neužtikrina visapusiškos vaiko apsaugos nuo visų rūšių (įskaitant ir psichologinį) bei formų (pavyzdžiui, elektroninės patyčios) smurto. Įgyvendinant 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, nuostatas, 2014 metais Baudžiamasis kodeksas buvo papildytas 152¹ straipsniu, kuris kriminalizuoja jaunesnio nei 16 metų asmens viliojimą, tačiau aiškiai neįvardijant kokiomis priemonėmis jis vyksta (nors Direktyvos Nr. 2011/92/ES 6 straipsnio nuostatos aiškiai nustato priemones (informacinės ir ryšių technologijos), kuriomis vykdoma nusikalstama veika). Be to, Lietuva, laiku (iki 2013 m. gruodžio 18 d.) visapusiškai neperkėlė į savo vidaus teisę Direktyvos Nr. 2011/92/ES nuostatų, palikdama teisinio reguliavimo spragas, užtikrinant vaiko teisės būti apsaugotam nuo visų rūšių bei formų smurto įgyvendinimą.

7. 2012 m. ES lygmeniu priėmus „Europos strategiją dėl vaikams geresnio interneto“, žengtas svarbus žingsnis pripažįstant vaikus kaip specifinę tikslinę grupę, kuriai reikia saugios ir kokybiškos internetinės aplinkos, atitinkančios jos poreikius. Šiuo dokumentu skatinama įvairių suinteresuotųjų subjektų (vaikai, valstybės institucijos, nevyriausybinės organizacijos ir sektoriaus subjektai) sąveika ir savireguliacija. Kad savireguliacija būtų veiksminga, ji turi būti nepriklausomai stebima ir vertinama.

PASIŪLYMAI

1. Vaiko teisių apsaugos elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas turėtų vadovautis šiais trimis principais:

- Reguliavimas turi būti lankstus ir lengvai pritaikomas. Protinga ir efektyvi reguliavimo sistema turėtų būti tokia, kad sudarytų galimybes operatyviai pritaikyti reguliavimą sparčiai besivystančioms technologijoms.

- Reguliavimas turėtų būti „hibridinis“, t. y. būtinas savireguliacijos mechanizmų, skirtų atskiroms vaiko teisėms užtikrinti ir pozityviosios teisės (privalomų elgesio taisyklių) taikymo, ypač tokioms svarbioms teisėms kaip teisė į privatumą ir asmens duomenų apsaugą garantuoti, tarpusavio derinimas.

- Reguliavimas turėtų būti tarptautinis. Tarptautiniu mastu suderintas požiūris į vaiko teisių apsaugos elektroninėje erdvėje teisinį reguliavimą būtų tinkamesnis nei valstybių taikomas regioninis ar nacionalinis reguliavimas.

2. Būtina kelti į viešumą problemą, susijusią su tokių svarbių vaiko teisių, kaip teisė sveikai augti ir vystytis, teisė į asmeninį gyvenimą ir privatumo išsaugojimą, teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių bei formų smurto, pažeidimais elektroninėje erdvėje. Sprendžiant šią problemą, būtinas saugios internetinės aplinkos kūrimas pasitelkiant teisinių, organizacinių ir technologinių priemonių visumą, skatinant savireguliacijos mechanizmus, šviečiant visuomenę (tame tarpe tėvus ir pedagogus), didinant vaikų sąmoningumą, vaikus mokant saugos internete bei ugdant jų skaitmeninio raštingumo įgūdžius ir netgi teisės normomis įtvirtinant tokią teisę kaip „vaiko teisė būti apsaugotam nuo internetinių grėsmių“.

3. Formuojant vieningą vaiko teisių apsaugos politiką Lietuvoje, būtina parengti vaiko teisių apsaugos strategiją, apimančią visas Vaiko teisių konvencijos sritis ir Europos strategijos dėl vaikams geresnio interneto nuostatas. Be to, būtinas pagrindinio šalies vaikų teisių apsaugos įstatymo – Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo – naujos redakcijos, atsižvelgiant į sparčiai besivystančias technologijas, parengimas ir priėmimas, kuriame būtų pabrėžiamas vaiko teisių apsaugos elektroninėje erdvėje užtikrinimo būtinumas ir įtvirtintos šių teisių elektroninėje apsaugos garantijos.

LITERATŪROS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Mokslinės monografijos ir vadovėliai

1. Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos. // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: Konferencijos medžiaga. Lietuvos teisininkų draugija, Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.
2. Bendravimo psichologija. Kaunas: Technologija, 2006.
3. Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2002.
4. Casttels M. Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tinklaveikos visuomenės raida. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005.
5. Civilka M., Lamanauskas T., Osinaitė G., Sauliūnas D. ir kt. Informacinių technologijų teisė. Vilnius: NVO Teisė institutas. 2004.
6. Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.
7. Hodgkin R., Newell P. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas. Vilnius: Jungtinių Tautų vaikų fondas, 2005.
8. Kiškis M., Petrauskas R., Rotomskis I., Štītīlis D. Teisės informatika ir informatikos teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
9. Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius, 2003. Prieiga internetu: http://www.academia.edu/1520990/Socializacija_ir_vaiko_gerove [žiūrėta: 2013-06-02].
10. Mačėnaitė M., Paulikienė D., Skersytė I., Šinkūnienė D. Vaikų privatumo apsauga internete, 2011. Prieiga internetu: <http://www.vartotojai.lt/index.php?id=1648> [žiūrėta 2015-03-07].
11. Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Lietuvos teisės universitetas, 2003.
12. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
13. Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000.
14. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006.
15. Štītīlis D., Pakutinskas P., Laurinaitis M., Dauparaitė I. Kolektyvinė mokslo monografija. Tapatybės vagystė elektroninėje erdvėje: socialiniai, elektroninio verslo ir teisinio reguliavimo aspektai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

16. Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2002.

Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia. 2000.

Moksliniai straipsniai ir publikacijos

17. Bereikienė D., Vašcova Ž. Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą. Mokslinių straipsnių rinkinys: Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka, 2011 (5), 43 55.

18. Boele-Woelki, K. The Roads Towards a European Family Law. Electronic Journal of Comparative Law, 1997, 1 (1). Prieiga internetu: <http://www.ejcl.org/11/abs11-1.html> [žiūrėta 2012-10-20].

19. Brown D. H., Pecora N. Online Data Privacy as a Children's Media Right“ Toward Global Policy Principles. Journal of Children and Media, 2014, Vol. 8, No. 2, 201 207.

20. Fottrell, D. One step forward or two steps sideways? Assessing the first decade of the United Nations Convention on the Rights of the Child. In Revisiting Children's Rights. 10 years of the UN Convention on the Rights of the Child. Hague: Kluwer Law International, 2000.

21. Jočienė D. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. Jurisprudencija, 2010, 3 (121), 97 113.

22. Kairienė B. Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos. Socialinių mokslų studijos, 2012, 4 (4), 1443 1455.

23. Livingstone S. Positioning Children's Interests within Debates over Internet Governance. New Questions, New Insights, New Approaches. Contributions to the Research Forum at the World Summit on Media for Children and Youth, 2010, 161 172. Prieiga internetu: http://www.nordicom.gu.se/clearinghouse.php?portal=publ&main=info_publ2.php&ex=336 [žiūrėta 2013-05-01].

24. Pranevičienė B. Utilitarizavimo įtaka žmogaus teisių sistemai. Jurisprudencija, 2008, 4 (106). 45 50.

25. Ruškus J., Žvirdauskas D., Kačenauskaitė V. Interneto vartojimo grėsmių suvokimas ir patirtis: moksleivių viktimizacijos prielaidos. Socialinis darbas, 2010, 9 (2), 70 78.

26. Stripeikienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema Lietuvos teisėje. Jurisprudencija, 2003, 42 (34), 12 17.

27. Štīttilis D., Gutauskas V., Malinauskaitė I. Asmens duomenų apsaugos virtualiuose socialiniuose tinkluose teisinė aplinka. “Societal Innovations for Global Growth”, 2012, No 1 (1). Prieiga internetu:

<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB->

[0001:J.04~2012~1367188641078/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content](http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367188641078/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content) [žiūrėta 2015-03-07].

28. Van der Hof S., Van den Berg B., Schermer B. Minding Minors Wandering the Web: Regulating Online Child Safety. Information Technology and Law Series, Vol. 24. Hague: Asser Press, 2014.

29. Vidrinskaitė S. Žmogaus teisių katalogas: Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisinės aktualijos. Jurisprudencija, 2006, 4 (82), 6 12.

30. Žibėnienė G., Brasiienė D. Naudojimasis internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir galimai patiriamos grėsmės: mokinių nuomonė. Socialinės technologijos, 2013, 3 (1).

Magistro darbai ir disertacijos

31. Česnulevičiūtė A. Vaiko teisių apsauga pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją: MRU. – Vilnius, 2009.

32. Driučikas S. Privatumo ir asmens duomenų apsaugos elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas tarptautiniu mastu: magistro baigiamasis darbas. MRU. – Vilnius, 2012.

33. Gutauskas V. Asmens duomenų teisinė apsauga socialiniuose tinkluose: magistro baigiamasis darbas. MRU. – Vilnius, 2012.

34. Markevičienė R. Vaiko teisių apsauga tarptautinėje teisėje: magistro baigiamasis darbas. MRU. – Vilnius, 2006.

35. Orlovskaja-Punia J. Privatumo ir asmens duomenų apsaugos elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas: magistro baigiamasis darbas. MRU. – Vilnius, 2012.

36. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S). LTU. – Vilnius, 2004.

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai

37. 1924 Geneva Declaration of the Rights of the Child. Prieiga internetu: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> [žiūrėta: 2014-12-11].

38. 1948 Jungtinių Tautų visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

39. 1959 Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. Prieiga internetu: http://www.ebiblioteka.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/JUNGTINIU%20TAUTU%20VAIKO%20TEISIU%20DEKLARACIJA.pdf [žiūrėta 2014-01-14].

40. 1993 Vienna Declaration and Programme of Action. Prieiga internetu: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx> [žiūrėta 2015-01-26].
41. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (OL 2010/C 83/02).
42. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
43. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
44. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios 2002, Nr. 77-3290.
45. Tarptautinis pilietinių politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.
46. 1981 m. sausio 28 d. Europos Tarybos konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108). Valstybės žinios. 2001, Nr. 32-1059.
47. 2001 m. lapkričio 23 d. Europos Tarybos konvencija dėl nusikaltimų elektroninėje erdvėje Nr. 185. Prieiga internetu: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest_/7_conv_budapest_en.pdf [žiūrėta 2015-02-12].
48. 2007 m. spalio 25 d. Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos Nr. 201. Prieiga internetu: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_lit.pdf [žiūrėta 2015-02-23].
49. 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, OL L281, 1995 11 23, p. 31.
50. 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) (OL 2004 m. *specialusis leidimas*, 13 skyrius, 25 tomas, p. 399).
51. 2002 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (Direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių) (OL 2004 m. *specialusis leidimas*, 13 skyrius, 29 tomas, p. 514).
52. 2009 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2009/136/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 2002/22/EB dėl universaliųjų paslaugų ir paslaugų gavėjų teisių, susijusių su elektroninių ryšių tinklais ir paslaugomis, Direktyvą 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos

elektroninių ryšių sektoriuje ir Reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 dėl nacionalinių institucijų, atsakingų už vartotojų apsaugos teisės aktų vykdymą, bendradarbiavimo, OL L 337, 2009 12 18, p. 11.

53. 2010 m. kovo 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva), OL L 95, 2010 04 15, p. 1.

54. 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria panaikinamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=LT> [žiūrėta 2015-02-24].

55. OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data. Prieiga internetu:

<http://www.oecd.org/internet/ieconomy/oecdguidelinesontheProtectionofPrivacyandTransborderFlowsOfPersonalData.htm> [žiūrėta 2015-03-05].

56. 1999 m. sausio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 276/1999/EB, patvirtinantis daugiamečių Bendrijos veiksmų planą dėl saugesnio naudojimosi internetu skatinimo kovojant su neteisėtu ir žalingu turiniu pasauliniuose tinkluose. Prieiga internetu: <http://www.ada.lt/images/cms/File/Teises%20aktai/ES%20ir%20ET%20dokumentai/8.pdf> [žiūrėta 2015-04-10].

57. Illegal and harmful content on the Internet. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and Social Committee and the committee of regions, COM (96) 487 final. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1996:0487:FIN:EN:PDF> [žiūrėta 2015-03-02].

58. 2006 m. balandžio 7 d. Komisijos komunikatas „Dėl ES vaiko teisių strategijos kūrimo“, COM (2006) 367 galutinis. Prieiga internetu: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2006\)0367/com_com\(2006\)0367_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2006)0367/com_com(2006)0367_lt.pdf) [žiūrėta 2013-05-07].

59. 2011 m. vasario 15 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „ES vaiko teisių darbotvarkė“, COM (2011) 60 galutinis. Prieiga internetu:

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?!=LT&f=ST%207226%202011%20INIT> [žiūrėta 2013-05-07].

60. 2012 m. gegužės 2 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos strategija dėl vaikams geresnio interneto“ COM (2012) 196 final. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0196:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2013-05-07].

61. 2012 m. lapkričio 26 d. Tarybos išvada dėl Europos strategijos dėl vaikams geresnio interneto (2012/C 393/04). Prieiga internetu: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012XG1219\(04\)&from=LT](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012XG1219(04)&from=LT) [žiūrėta 2015-03-31].

62. 2015 m. Europos Parlamento rezoliucija dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus internete, 2015/2564(RSP). Prieiga internetu: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2015-0226&language=LT> [žiūrėta 2015-04-16].

63. 1997 m. spalio 30 d. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (97) 19 „Dėl smurto rodymo elektroninėje žiniasklaidoje“. Prieiga internetu: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=568198&SecMode=1&DocId=582650&Usage=2> [žiūrėta 2015-04-11].

64. 1999 m. vasario 7 d. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (95) 4 valstybėms narėms dėl privatumo apsaugo telekomunikacijų paslaugų srityje, ypač telefoninio ryšio paslaugose. Prieiga internetu: [http://www.ada.lt/images/cms/file/rekomendacija%20nr.%20r%20\(95\)%204.pdf](http://www.ada.lt/images/cms/file/rekomendacija%20nr.%20r%20(95)%204.pdf) [žiūrėta 2015-04-08].

65. 1999 m. vasario 23 d. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (99) 5 valstybėms narėms dėl privatumo apsaugos internete. Prieiga internetu: http://www.ada.lt/images/cms/File/Rekomendacijos%20ministru%20tarybos/R_99_%205%20priv_aps_intern_rekom.pdf [žiūrėta 2015-04-08].

66. 2001 m. rugsėjo 5 d. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. (2001) 8 „Dėl savireguliacijos ir vartotojų apsaugos nuo neteisėto ir žalingo turinio informacijos naujose komunikacijose ir teikiant informacines paslaugas“. Prieiga internetu: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=220387&Site=CM> [žiūrėta 2015-04-11].

67. Green Paper on the protection of minors and human dignity in audiovisual and information services COM (96) 483. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51996DC0483&from=EN> [žiūrėta 2015-04-10].
68. 1998 m. rugsėjo 24 d. Tarybos rekomendacija 98/560/EB dėl Europos audiovizualinės ir informacijos paslaugų pramonės konkurencingumo plėtros, skatinant nacionalines programas, skirtas siekti panašaus ir veiksmingo nepilnamečių apsaugos ir žmogaus orumo apsaugos lygio.
69. 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija Nr. 2006/962/EB dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų, OL L 394, 2006 12 30, p. 10
70. 2006 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija 2006/952/EB dėl nepilnamečių ir žmogaus orumo apsaugos ir dėl atsakymo teisės, atsižvelgiant į Europos audiovizualinių ir internetinių informacinių paslaugų pramonės konkurencingumą.
71. 2012 m. sausio 25 d. Europos Komisijos pasiūlymas COM(2012) 11 final dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). Prieiga internetu: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/com_2012_11_lt.pdf [žiūrėta 2015-04-12].
72. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Bendrojo duomenų apsaugos reglamento, OL C 229, 2012 7 31, p. 90.

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai

73. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1104.
74. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (2015 m. suvestinė redakcija).
75. Lietuvos Respublikos baudžiamais kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
76. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
77. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
78. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1996 metų Europos socialinės chartijos (pataisytos) ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1699.
79. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos Ketvirtojo, Septintojo ir Vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 37-913.

80. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2012, Nr. 132-6694.
- Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 36-1178.
81. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lisabonos sutarties, iš dalies keičiančios Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 56-2123.
82. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 72-3475.
83. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 69-2382.
84. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.
85. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1937.
86. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.
87. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
88. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 71-1706.
89. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimas Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1002.
90. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184. „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metų plano patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2005, Nr. 25-802.
91. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 1121 „Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2010, Nr. 90-4779.

Teismų praktika

92. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. sausio 11 d. sprendimas byloje *Sciacca v. Italy*.
93. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *L. L. v. France*.
94. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. gruodžio 2 d. sprendimas byloje *K. U. v. Finland*.
95. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Reklos and Davourlis v. Greece*.

96. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2005, Nr. 1-7.
97. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija). Valstybės žinios. 2005, Nr. 113-4131.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 12 d. nutartis *L. K. v. G. B. ir kt.* byloje Nr. 3K-7-437/2002.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 2 d. nutartis *S. Š., V. Š. v. UAB „Lietuvos rytas“* byloje Nr. 3K-7-2/2008.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje *T. Ž. v. K. H. Zudermano gimnazja*, bylos Nr. 3K-3-262/2011.

Statistika

101. Europos Komisijos statistikos tarnyba Eurobarometer. Safer Internet for Children. Qualitative study in 29 European countries. Summary report. European Commission Directorate-General Information Society and Media, 2007. Prieiga internetu: http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/surveys/qualitative/index_en.htm [žiūrėta 2012-10-20].
102. The Stats on Internet Pornography [infographic]. Prieiga internetu: <http://dailyinfographic.com/the-stats-on-internet-pornography-infographic> [žiūrėta 2015-02-12].
103. 2014 m. RRT gavo 733 pranešimus apie neteisėtą ar žalingą turinį internete. Prieiga internetu: <http://rrt.lt/lt/pranesimai-spaudai/2014-m.-rrt-r6sa.html> [žiūrėta 2015-02-13].

Kiti šaltiniai:

104. Appropriate terminology. Prieiga internetu: <http://www.interpol.int/Crime-areas/Crimes-against-children/Appropriate-terminology> [žiūrėta 2015-04-16].

105. Buvęs karininkas Saulius Vitkus pripažintas kaltu dar vienoje vaikų seksualinio išnaudojimo byloje. Prieiga internetu: <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimairnelaimes/buves-karininkas-s-vitkus-pripazintas-kaltu-dar-vienoje-vaiku-seksualinio-isnaudojimo-byloje-59-417992> [žiūrėta 2015-02-11].

106. 11. Convention on the Rights of the Child. STATUS AS AT: 20-01-2015 05:01:12 EDT. Prieiga internetu: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en [žiūrėta 2015-01-20].

107. Convention on Cybercrime. CETS No.: 185. Status as of: 23/2/2015 Prieiga internetu: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=185&CM=8&DF=23/02/2015&CL=EN> [G](#) [žiūrėta 2015-02-23].

108. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, CETS No.: 108. Status as of: 05/3/2015. Prieiga internetu: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=108&CM=8&DF=05/03/2015&CL=EN> [G](#) [žiūrėta 2015-03-05].

109. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms CETS No.: 005. Status as of: 23/2/2015. Prieiga internetu: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=8&DF=23/02/2015&CL=EN> [G](#) [žiūrėta 2015-02-23].

110. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse CETS No.: 201. Status as of: 23/2/2015. Prieiga internetu: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=201&CM=8&DF=23/02/2015&CL=EN> [G](#) [žiūrėta 2015-02-23].

111. INHOPE. Prieiga internetu: <http://www.inhope.org/gns/home.aspx> [žiūrėta 2015-04-11].

112. INSAFE. Prieiga internetu: <http://www.saferinternet.org/> [žiūrėta 2015-04-11].

Interneto turinio vaikams ir jaunimui kūrimo ir teikimo gairių aprašas, sudarytas 2010 m. pagal Saugesnio interneto programą. Prieiga internetu:

http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/docs/competition/final_draft.pdf [žiūrėta 2013-05-07].

113. INTERPOL Overview. Prieiga internetu: <http://www.interpol.int/About-INTERPOL/Overview> [žiūrėta 2015-04-16].

114. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 13 // General Comment No. 13 (2011), The Right of the Child to Freedom from All Forms of Violence, 18 April 2011. Prieiga internetu: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf žiūrėta [2015-02-23].

115. Elektroninės patyčios ir jų prevencija. Prieiga internetu: http://www.vaikulinija.lt/media/filer_public/bc/06/bc067ba6-a32d-46d2-ac49-ad1142536ac2/elektronines_patycios_perziurai_galutinis.pdf [žiūrėta 2015-02-11].

116. EU Kids Online: National perspectives. Report, 2012. Prieiga internetu: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/PerspectivesReport.pdf> [žiūrėta 2013-05-07].

117. Faktų apie Europos Sąjungą suvestinės. Pagrindinių teisių chartija. Prieiga internetu: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/lt/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html [žiūrėta 2015-01-26].

118. Gambling and teenagers. Prieiga internetu: <http://raisingchildren.net.au/articles/gambling.html/context/1087> [žiūrėta 2015-02-12].

119. Interneto grėsmės vaikams. Patarimai tėvams ir mokytojams. Prieiga internetu: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:HVLYSSCnKhYJ:vartotojuteises.lt/content/download/2232/12320/file/Interneto%2520gresmes.pdf+&cd=10&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> [žiūrėta 2015-02-09].

120. Lost in Cyberworld. Prieiga internetu: http://www.lostincyberworld.eu/cyber-bullying_9_1_lit.htm [žiūrėta 2015-02-11].

121. Mobile operators agree on how to safeguard Children using mobile phones, IP/07/139. Prieiga internetu: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-139_en.htm [žiūrėta 2014-05-07].

122. Nusikaltimai prieš vaikus internete. Prieiga internetu: <http://www.straipsniai.lt/Internetas/puslapis/908> [žiūrėta 2015-02-12].

123. Mokslo studija. „Teisės į privatumą, minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką užtikrinimo problemos“. Prieiga internetu: http://www.teise.org/data/Teises_i_privatuma_uztikrinimo_problemos.pdf [žiūrėta 2015-02-12].

124. Neskelbtina ir ribojama informacija internete: problema ir jos sprendimas. Prieiga internetu: <http://www.ivpk.lt/news/1152/151/Neskelbtina-ir-ribojama-informacija-internete-problema-ir-jos-sprendimas> [žiūrėta 2015-03-02].
125. Pagrindiniai rezultatai. „ES vaikai internete II“ apklausa. Prieiga internetu: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsExecSummary/LithuanianExecSum.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsExecSummary/LithuanianExecSum.pdf) [žiūrėta 2013-05-06].
126. Pagrindinės Jungtinių Tautų veiklos sritys. Prieiga internetu: <http://unesco.lt/apie/jungtines-tautos/pagrindines-jungtiniu-tautu-veiklos-sritys> [žiūrėta 2015-01-27].
127. Patyčių neištvėręs 16-metis nusižudė – jo skriaudikai stos prieš teismą. Prieiga internetu: <http://kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/nusikaltimai/patyciu-neistveres-16-metis-nuszude-jo-skriaudikai-stos-pries-teisma-653608#ixzz3RR8eQSdN> [žiūrėta 2015-02-11].
128. “PEGI” - Code of Conduct for the European interactive software industry regarding age rating labelling, promotion and advertising of interactive software products and maintenance of safe online gameplay. Prieiga internetu: <http://www.pegi.info/en/index/id/1185/media/pdf/372.pdf> [žiūrėta 2014-05-07].
129. Po pažinties „Facebook“ 13-metę į spastus įviliojusiam alytiškės žudikai gaila tik savęs. Prieiga internetu: <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/po-pazinties-facebook-13-mete-i-spastus-iviliojusiam-alytiskes-zudikai-gaila-tik-saves.d?id=61184095> [žiūrėta 2015-02-11].
130. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. Apie priekabiavimą. Prieiga internetu: <http://www.vaikulinija.lt/index.php/skaitiniai/priekabiavimas/> [žiūrėta 2012-11-01].
131. Priklausomybė nuo interneto. Prieiga internetu: <http://www.vaikulinija.lt/ieskantiems-pagalbos/tevams/naudinga-informacija/priklausomyb-nuo-interneto/#sidebar> [žiūrėta 2015-02-11].
132. Priklausomybė nuo interneto ir socialinių tinklalapių. Prieiga internetu: <http://www.prevencija.lt/priklausomybe-nuo-interneto-bei-socialiniu-tinklalapiu/> [žiūrėta 2015-02-12].
133. Problemiškas interneto naudojimas paauglystėje. Prieiga internetu: <http://www.prevencija.lt/problemiskas-interneto-naudojimas-paauglysteje/> [žiūrėta 2015-02-12].
134. Programa „Saugesnis internetas“. Prieiga internetu: <http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/main/program/informacija> [žiūrėta 2015-04-16].
135. Ruškus J., Žvirdauskas D., Kačenauskaitė V., Žvirdauskienė R. Paauglių elgsena elektroninėje erdvėje. Tyrimo ataskaita, 2009. Prieiga internetu:

- http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/11_03_24/tyrimas%20elgsena%20elektronineje%20aplinkoje.pdf [žiūrėta: 2012-11-01].
136. Sekstingas. Prieiga internetu: <http://www.vaikulinija.lt/ieskantiems-pagalbos/tevams/naudinga-informacija/sekstingas/#sidebar> [žiūrėta 2015-02-11].
137. Skandalas: detales apie moksleivės patirtą seksualinę prievartą nagrinėjo visa mokykla. Prieiga internetu: <http://www.delfi.lt/news/daily/law/skandalas-detales-apie-moksleives-patirta-seksualine-prievarta-nagrinejo-visa-mokykla.d?id=64964429> [žiūrėta 2015-02-13].
138. Social Networking: Commission brokers agreement among major web companies, IP/09/232. Prieiga internetu: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-232_en.htm?locale=en [žiūrėta 2014-05-07].
139. Socialiniai tinklai: žiaurių nusikaltėlių taikyns. Prieiga internetu: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/pasaulis/nusikaltimai_ir_nelaimes/socialiniai_tinklai_ziauriu_nusikalteliu_taikyns/.print.1 [žiūrėta 2015-02-11].
140. Suvestinės sutartys. Pagrindinių teisių chartija. Prieiga internetu: http://europa.eu/pol/pdf/qc3209190lhc_002.pdf [žiūrėta 2015-01-26].
141. Švietimo informacinių technologijų centras. „Saugaus interneto“ tyrimas. Prieiga internetu: <http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/istekliai/2014/SI-tyrimas-12-08.pdf> [žiūrėta 2015-02-03].
142. Tarybos išvados dėl vaikų apsaugos skaitmeniniame pasaulyje. Prieiga internetu: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/126399.pdf [žiūrėta 2013-05-07].
143. „Teo“ ir „Omnitel“ prisijungė prie tarptautinės iniciatyvos saugant vaikus internete. Prieiga internetu: <http://www.teo.lt/press/12162> [žiūrėta 2015-04-16].
144. Tyrimai ir tendencijos. Lietuvos vaikai internetu naudojami bene labiausiai Europoje. Prieiga internetu: <http://www.teo.lt/node/1068> [žiūrėta 2012-11-11].
145. Vaikai atskleidžia per daug asmeninės informacijos internete. Prieiga internetu: <http://www.vartotojai.lt/index.php?id=1885> [žiūrėta 2013-04-16].
146. Vaiko apsauga. Vadovas parlamentarams. Lietuva: UAB Adomo Jakšto spaustuvė, 2005.
147. Vaiko teisės Europoje. Jaunimo forumo medžiaga. - Vilnius: Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“, 2000.
148. Web content. Prieiga internetu: http://en.wikipedia.org/wiki/Web_content [žiūrėta 2015-01-28].

149. Žmogaus teisių samprata. Prieiga internetu: <http://manoteises.lt/enciklopedija/zmogaus-teisiu-samprata/> [žiūrėta 2015-01-26].

150. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Teisinė vaiko apsauga nuo smurto: situacijos įvertinimas. Prieiga internetu: http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/Teisin%C4%97%20vaiko%20apsauga%20nuo%20smurto_Ivertinimas_2011_05_31.pdf [žiūrėta 2015-02-24].

SANTRAUKA

Bureikaitė V. Vaikų teisių apsaugos elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas. / Interneto ir technologijų teisės magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovas prof. dr. D. Štītīlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinių technologijų fakultetas, 2015, 96 p.

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjami vaikų teisių apsaugos elektroninėje erdvėje probleminiai aspektai tarptautiniu, Europos Sąjungos ir nacionaliniu lygiu. Vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas bendrąsias žmogaus teises ir laisves, kurios turi būti gerbiamos ir saugomos. Vaiko teisėms įgyvendinti kuriama vaiko teisių apsaugos sistema, paremta vaiko interesų viršenybės principu. Magistrinio darbo tikslas – įvertinti ar pakankamai reglamentuota vaikų teisių apsauga elektroninėje erdvėje. Iškeltam tikslui bei iš jo kylantiems uždaviniams įgyvendinti naudojami lyginamasis, lingvistinis, loginis-analitinis, sisteminės analizės tyrimo metodai. Darbą sudaro trys skyriai, kuriuose nagrinėjama vaiko samprata ir jo teisinis subjektiškumas, vaiko teisių vieta žmogaus teisių apsaugos sistemoje, analizuojamas esamas tarptautinis, Europos Sąjungos ir nacionalinis teisinis reguliavimas vaikų teisių apsaugos srityje, atskleidžiamos pagrindinės grėsmės vaiko teisėms elektroninėje erdvėje, dėl kurių gali būti pažeidžiamos pagrindinės vaiko teisės elektroninėje erdvėje. Neteisėtas ir žalingas informacijos turinys, internetinė priklausomybė, taip pat pablogėjusi vaiko fizinė, psichologinė ir emocinė būklė – tai internetinės grėsmės, su kuriomis vaikai susiduria ir pažeidžia vieną iš savo teisių – teisę sveikai augti ir vystytis. Vaikai neatsargiai elgdami su savo asmenine informacija, t. y. atskleisdami apie save per daug informacijos, rizikuoja susidurti su tokiomis internetinėmis grėsmėmis kaip asmeninės informacijos paviešinimas, plagijavimas, nusavinimas ir taip pažeisti vieną pagrindinių savo teisių – teisę į asmeninį gyvenimą ir privatumo išsaugojimą. Vaikams susidūrus su elektorinėmis patyčiomis, vaikų pornografija, viliojimu, siekiant seksualiai išnaudoti, seksualiniu piktnaudžiavimu, seksualinio turinio žinutėmis („sekstingu“), kurie pasireiškia interneto naudojimu siunčiant, skelbiant žinutes ar atvaizdus, kuriais siekiama suvilioti, pažeminti, įbauginti kitą asmenį, dažnai susiduriama su šiomis smurto rūšimis: fiziniu, seksualiniu, psichologiniu ar emociniu ir taip pažeidžiama vaiko teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių bei formų smurto. Paskutiniame skyriuje analizuojamas šių pagrindinių vaiko teisių apsaugos elektroninėje erdvėje teisinis reguliavimas. Pabaigoje pateikiamos išvados bei pasiūlymai kaip būtų galima užtikrinti vaiko teisę į saugią internetinę aplinką.

Raktiniai žodžiai:

Vaikas, žmogus, teisių apsauga, elektroninė erdvė, internetas, internetinė aplinka, grėsmė, žalingas turinys, draudžiamas turinys, privatumas, smurtas, seksualinis piktnaudžiavimas, pornografija, elektroninės patyčios, viliojimas internete, „sekstingas“.

SUMMARY

Bureikaitė V. Legal Regulation of Protection of Children's Rights in Cyberspace. / Master's thesis in Internet and Technology Law. Supervisor Prof. Dr. D. Štītīlis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Social Technologies, 2015, 96 p.

The main research issue of this master thesis is problem-oriented approach of protection of children's rights in cyberspace at the international, European and national level. The child, like every other person, has all the general human rights and freedoms which must be respected and protected. To implement the rights of the child, the child protection system based on the principle of the primacy of the child's interests has been created. The main objective of the final paper is to evaluate, whether the protection of children's rights in cyberspace is sufficient. In order to achieve the objective set and the tasks resulting from it, comparative, linguistic, logical-analytical, and systematic analysis methods are used. The paper is composed of three chapters in which the author researches the concept of a child and its legal subjectivity as well as the place of children's rights in the system of protection of human rights, analyzes the existing international, European and national legal regulation of protection of children's rights, and reveals the main threats to children's rights in cyberspace, which may explain the reasons of violation of the main children's right in cyberspace. Illegal and harmful content, Internet addiction, as well as impairment of the child's physical, psychological and emotional state – these are all online threats children face and which violate one of their fundamental rights, namely, the right to healthy growth and development. Children's inadvertent behaviour with their personal information, that is revealing too much information about themselves, may lead to being exposed to cyber threats such as disclosure of personal information, plagiarism, expropriation and thus to breaching the main of their rights, namely, the right to personal life and the preservation of privacy. Having confronted cyberbullying, child pornography, grooming with the purpose of sexual exploitation, sexual abuse, sexual messages (“sexting”), which affects the use of the Internet by sending messages or publication of images intended to seduce, humiliate, intimidate another person, children often encounter the following types of violence: physical, sexual, psychological or emotional. In this way, the child's right to be protected from all types and forms of violence is violated. The last chapter of the thesis analyses the legal regulation of the protection of these main rights of the child in cyberspace. At the end of the paper conclusions and proposals how to ensure the child's right to a safe online environment are provided.

Key words:

Child, human, protection of rights, cyberspace, Internet, online environment, threat, harmful content, illegal content, privacy, violence, sexual abuse, pornography, cyberbullying, cyber grooming, “sexting”.